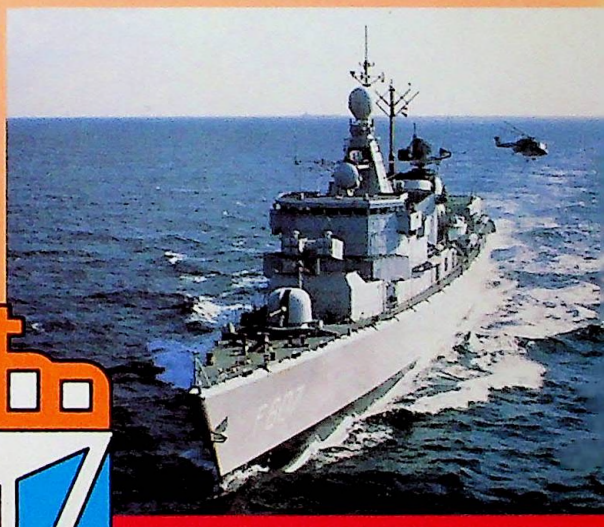
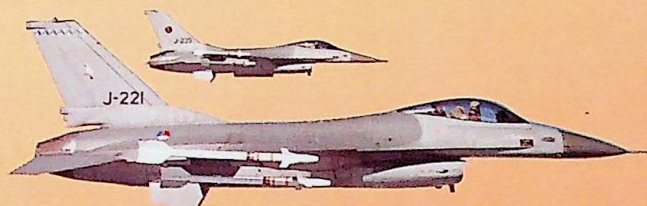

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Gedenkbundel ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan

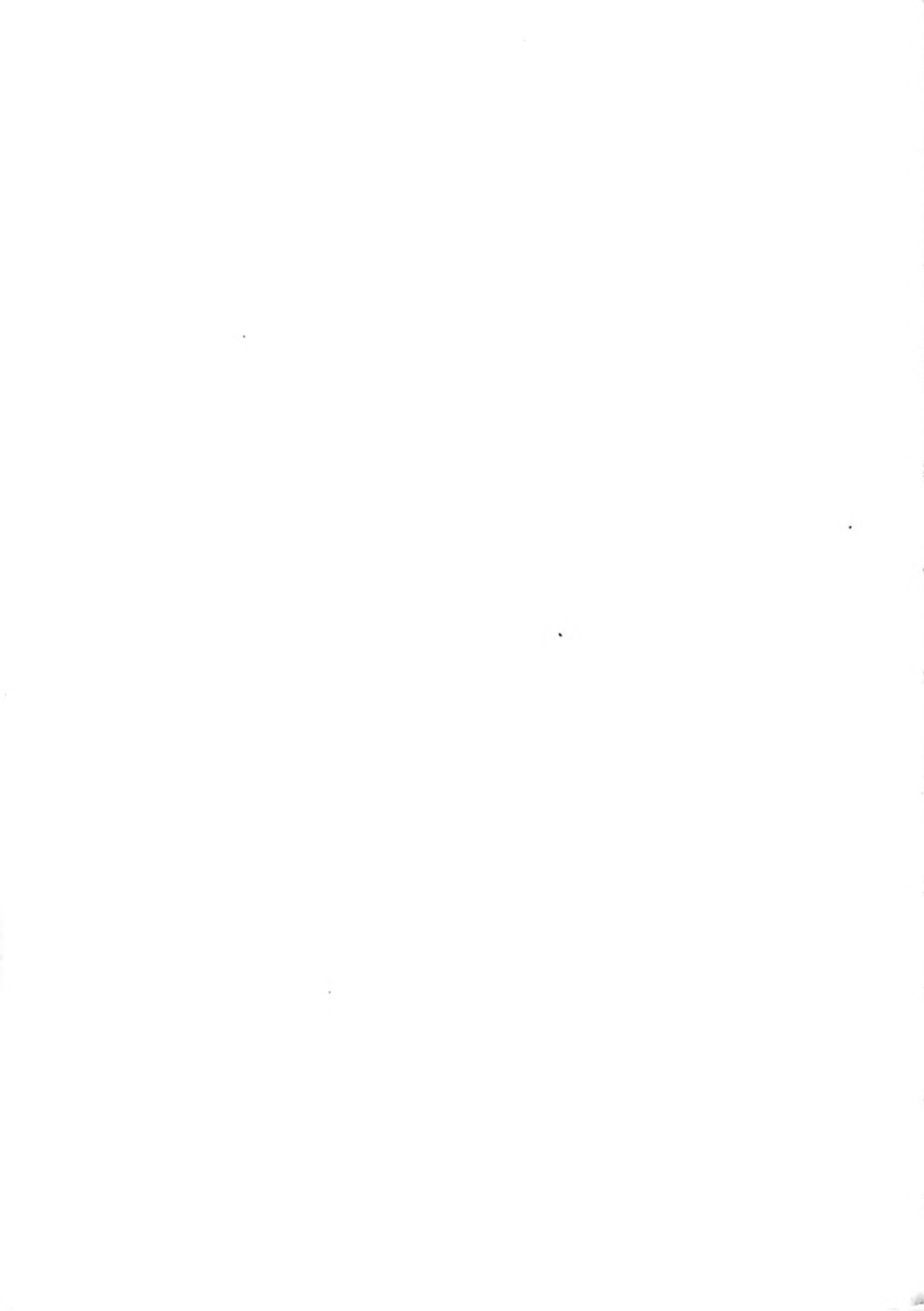

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Gedenkbundel ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan

Samenstellers:
Brigade-generaal T. de Kruijf en drs. F.J.J. Princen

COLLECTIE
- 1000 90.104
MPC 15F
- 100116 BRED.

Inhoud

Gelukwensen Z.K.H. Prins Bernhard	9
Ten geleide	11
Caleidoscoop van de krijgswetenschap prof. dr. G. Teitler, Hoogleraar aan het Koninklijk Instituut voor de Marine.	13
Militaire wetenschapsbeoefening en de algemene voorlichting generaal-majoor titulair b.d. W. Walthuis.	29
Teksten van het symposium 'Westeuropese veiligheid na 1992'.	47
Welkomstwoord generaal-majoor G.J. Folmer, Voorzitter Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.	47
West European security after 1992: 'the strategic dimension'. F. de Rose, Vice-president International Institute for Strategic Studies.	51
Westeuropese veiligheid na 1992: 'een bijdrage door de WEU'. dr. W.F. van Eekelen, Secretaris-generaal Westeuropese Unie.	59
Discussie	67

Westeuropese veiligheid na 1992: 'de economische dimensie'. P. Dankert, Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken.	73
Discussie	85
Westeuropese veiligheid na 1992: 'de politiek-militaire aspecten'. Forumdiscussie; voorzitter: H.J. Neuman, Directeur Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael.	89
Discussie	97
Westeuropese veiligheid na 1992: 'de industriële aspecten'. Forumdiscussie; voorzitter: mr. C. van Lede, Voorzitter Koninklijk Nederlands Ondernemers Verbond.	105
Westeuropese veiligheid na 1992: 'de uitdaging voor Nederland'. A.L. ter Beek, Minister van Defensie.	127
Bijlage 1: Programma van het symposium.	137
Bijlage 2: Lijst van deelnemers aan het symposium.	139
Bijlage 3: Verklaring afkortingen.	151
Bijlage 4: Informatie over de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.	152

Paleis Soestdijk, november 1990

Honderdvijfentwintig jaar na dato biedt de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap haar leden nog immer een forum voor discussie over thema's betreffende de krijgswetenschap in brede zin.

Het behoeft geen toelichting dat de ontwikkelingen van het afgelopen jaar in Europa, maar natuurlijk ook daarbuiten, hun directe weerslag vinden in de krijgswetenschap.

Bezinning en heroriëntatie zijn op hun plaats. Het is de verdienste van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap dat zij zowel in het gesproken als het geschreven woord hiervoor ruimte verschaft.

De gedachtenwisseling en het debat zullen met name in de komende jaren voor de Nederlandse krijgsmacht van grote betekenis zijn. Het resultaat wordt zo meer dan slechts de som van de individuele bijdragen.

Gaarne wens ik de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap van harte geluk met haar honderdvijfentwintig-jarig bestaan en wens haar toe dat zij nog lang haar belangrijke werk moge voortzetten.

Prins der Nederlanden

Ten geleide,

Het symposium dat op 12 oktober 1990 door de 125 jaar oude Koninklijke Vereniging ter beoefening van de krijgswetenschap werd georganiseerd, had als thema de 'Westeuropese veiligheid na 1992'. Dit onderwerp was gekozen, omdat - om redenen van o.m. demografische, financieel-economische en technische aard - een herbezinning over het defensiebeleid na 1992 nuttig leek.

De ontwikkelingen van het afgelopen jaar in met name Midden- en Oost-Europa hebben de dimensie van het thema aanzienlijk vergroot.

De inleiders hebben deze wijzigingen in hun bijdragen verwerkt, waardoor de evaluatie en beschouwingen zo actueel mogelijk zijn geworden.

In deze bundel treft u de tekst aan van de gehouden lezingen, alsmede een samenvatting van de discussies. Behalve de teksten van het symposium treft u in deze gedenkbundel twee artikelen aan; een bijdrage over het onderwerp 'krijgswetenschap' van de hand van prof. dr. G. Teitler en een overzicht van gebeurtenissen uit het 125-jarig bestaan van de vereniging geschreven door generaal-majoor titulair b.d. W. Walthuis, oud-hoofdredacteur van de Militaire Spectator.

Het symposium kon worden gehouden en deze bundel kon tot stand komen dankzij de medewerking van het Ministerie van Defensie en de Stichting Nederlandse Industriële Inschakeling Defensie opdrachten.

Bij het samenstellen van deze bundel werd dankbaar gebruik gemaakt van de adviezen van de kolonel b.d. A.P. de Jong.

De samenstellers,
Brigade-generaal T. de Kruijf
Drs. F.J.J. Princen

== Caleidoscoop van de krijgswetenschap

Door: prof. dr. G. Teitler

Hoogleraar aan het Koninklijk Instituut voor de Marine

Inleiding

Ooit nam Nederland op het gebied van de krijgswetenschap een vooraanstaande plaats in. De vorming van de eerste moderne militaire organisatie voltrok zich in deze gewesten. Prins Maurits, zijn neef Willem Lodewijk en de uit de zuidelijke Nederlanden afkomstige geleerden Simon Stevin en Justus Lipsius veranderden de Republiek in een militair Mekka. Studie van de klassieke legervormen paarde zich aan praktische oefeningen en die combinatie bracht verbluffende resultaten voort. Omringende landen aarzelden niet zich de uitkomst van die inspanningen eigen te maken. 'Nach Holland strömten zu Anfang des 17. Jahrhunderts Engländer und Franzosen, Schweden und Deutsche, Italiener und Schotten zunächst einmal um das neuzeitliche Kriegswesen und die Grundlagen eines Berufsheeres, der stehenden Armee, im Lager der Nassau-Oranier zu studieren'.¹⁾

Krijgswetenschap van Europees formaat, maar het gaat niet aan hierbij lang te verwijlen. De vereniging per slot, waaraan dit boek is gewijd, moest in 1865 uiterst dorre grond beploegen. De erfenis van Prins Maurits was slecht beheerd. De beoefening van de krijgswetenschap stond weer in de kinderschoenen. Bovendien was de overheid in eerste instantie niet genege het tere plantje zorgzaam te bejegenen. De grondhouding van de wetenschap is kritisch en gelukkig verloochende de vereniging dit uitgangspunt niet. Zij vond haar oorsprong in kritiek op het toenmalige defensiebeleid en trotseerde daarmee de regering. Veertig jaren later merkte een voorzitter op, dat 'bij de geboorte en gedurende hare eerste levensjaren onze

¹⁾ G. Oestreich, *Geist und Gestalt des frühmodernen Staates. Ausgewählte Aufsätze* (Berlin, 1969) hoofdstuk 4 - Politischer Neustoizismus und Niederländische Bewegung in Europa und besonders in Brandenburg-Preussen, 132.

Vereeniging nu en dan door de Overheid met eenig wantrouwen (werd) begroet'.²⁾ Verheugd voegde hij hieraan toe, dat die houding inmiddels was omgeslagen.

Na 125 jaar kunnen wij constateren, dat die betere verstandhouding niet met een minder kritische stijl is afgekocht. De vereniging vertoont op dit punt een verheugende consistentie. Wel onderging haar positie op het terrein van de krijgswetenschap een ingrijpende verandering. In 1865 nam zij hier een monopoliepositie in. Al spoedig echter betraden zusterverenigingen haar domein, terwijl uiteindelijk ook niet-militairen zich aan de krijgswetenschap waagden. Die laatste ontwikkeling voltrok zich vooral na 1945 en drong de vereniging zelfs naar de zijlijn. Van monopolist naar randfiguur, hoe en waarom kon zich die verandering voltrekken? Is de vereniging slachtoffer geworden van haar eigen sukses? Zo'n conclusie zou de positie aan de zijlijn natuurlijk vergulden, maar misschien waren nog andere factoren in het spel. Deze bijdrage tracht onder andere op die vraag antwoord te geven. De vereniging zelf staat dan ook niet centraal. Zaak is de ontwikkeling van de krijgswetenschap in Nederland te belichten. De werkzaamheden van de vereniging vormen hiervan slechts een deel.

De Eerste Aanzet

Tot aan de Eerste Wereldoorlog was de beoefening van de krijgswetenschap een aangelegenheid hoofdzakelijk van militairen. Van, niet voor, want het is opmerkelijk hoeveel krijgswetenschappelijke studies, beschouwingen en commentaren hun weg vonden naar periodieken, bestemd voor het algemeen publiek. Daarmee echter is de rol van dat publiek ook wel aangegeven. Het bleef consument van krijgswetenschappelijke resultaten en liet de beoefening zelve aan militairen over. Uitzondering op deze regel vormden slechts enkele geleerden op het terrein van het volkenrecht. Toch nam ook in hun midden een militair als J.C.C. den Beer Poortugael een vooraanstaande plaats in. Voorts valt op, dat het aantal actieve deelnemers aan de krijgswetenschap de dertig niet te boven ging. Was dit al weinig, de activiteiten van de Marine-Vereeniging en de Indische Krijgskundige Vereeniging - beide met een hoge vergaderfrequentie en druk bezochte bijeenkomsten - bewezen, dat hun werk gretig aftrek vond.

²⁾ Kolonel de Vlaming in zijn openingswoord tot de aanwezigen op de bijeenkomst van de Vereeniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap op Donnerdag, 20 maart 1902.

De tijden waren ernaar. De vorming van het Duitse keizerrijk was met oorlogen gepaard gegaan en dreigde op nieuwe conflicten uit te draaien. Stabiliteit werd voorlopig in alliantievorming gezocht, maar dit betekende dat problemen, zelfs in uithoeken van het continent, zich snel naar elders verplaatsten. In het Verre Oosten baarde de opkomst van Japan natuurlijk zorgen. Engeland leek dan wel, met zijn invloedssfeer in dat gebied, als buffer voor Indië te fungeren, maar dat kon verkeren. De Duitse machtsontplooiing ter zee dwong Engeland vlooteenheden in zijn thuiswateren samen te trekken en dit ging ten koste van zijn belangenbehartiging elders. Voor Indië kon deze kettingreactie ernstige gevolgen hebben. Tot slot moest Nederland zich rekenschap ervan geven, dat technologische ontwikkelingen het krijgsbedrijf ingrijpend veranderden. Dat het hierop moest inspelen, stond buiten kijf. De vraag was alleen hoeveel oude, beproefde middelen en gebruiken behouden konden blijven.

Tegen deze achtergrond speelde zich de beoefening van de krijgswetenschap af. Meer in het bijzonder richtte zij zich op de volgende vier thema's. Voorop stond de vraag hoe Indië het best verdedigd kon worden. De urgentie van dit vraagstuk is hierboven vermeld. Complicerend werkte, dat de vanouds beproefde aanpak niet langer voldeed. De tijd immers dat alleen de verdediging van Java op de agenda prijkte, was verstreken. Nederland was doende zijn gezag over de hele archipel uit te breiden. Als keerzijde van de medaille moest het nu ook een ingewikkelder defensievraagstuk oplossen. Het moest Java zowel als de Buitengewesten beveiligen, maar hiermee was de kous niet af. Zolang de verdediging van Java centraal had gestaan en alleen Engeland (met zijn sterke vloot) op veroveringslust werd aangekeken, leek een maritieme aanpak weinig zinvol. Nu echter de gehele archipel afgeschermd moest worden en Japan zich als meest waarschijnlijke tegenstander aandienende, veranderde dit gegeven. Nu kon een maritieme defensie wel eens zinvol zijn.

De relatie tussen de beschikbare land- en zeestrijdkrachten werd door deze verschuiving vanzelfsprekend beroerd. Rivaliteitsproblemen doemden op, die verscherpt werden door twee factoren. In de eerste plaats was van belang, dat de Koninklijke marine een Nederlandse organisatie wilde blijven, met zo min mogelijk bestuurlijke, financiële en personele banden met Indië. Voor de KNIL lag dit natuurlijk anders. De verhouding tussen beide organisaties raakte zo verknoopt met die tussen Moederland en Kolonie. Ten tweede hadden zowel het KNIL

als de marine de handen vol met interne problemen. De laatste organisatie moest bij nieuwbouw kiezen tussen zwaar en licht materieel, tussen een artillerie- of torpedovloot. Wat deze keuze bemoeilijkte, was dat de uitkomst de relatie Nederland - Indië beroerde. Artillerieschepen versterkten de band met het Moederland, torpedovaartuigen die met Indië. Voor het KNIL was de vraag naar de gewenste legervorm aan de orde. De invoering van dienstplicht werd overwogen, maar net als de marine kon het een beslissing niet op puur militaire gronden nemen. Niet alleen was de relatie tot de zeemacht ermee gemoeid, dienstplicht óók voor de inheemse bevolking, werkte rechtstreeks in op de politieke toekomst van Indië.

De dienstplichtkwestie vormde het tweede hoofdthema van de krijgswetenschap. Nederland had hiermee al te maken, lang voor zij Indië raakte. Voor het rijk in Europa vormden de Pruisisch-Duitse overwinningen van 1866 en 1870 een teken aan de wand. Vele deskundigen schreven die suksessen toe aan het gebruikte legerstelsel en zagen hierin een bewijs, dat de dienstplicht de toekomst had. Nederland echter bezat dat instituut slechts in naam. Loting en remplaçantenstelsel verhinderden zijn toepassing in de praktijk, een situatie overigens waarom het Nederlandse volk niet rouwig leek. Welke militaire waarde kwam trouwens de stedelijke schutterijen nog toe? Met het Tweede Rijk als buur was duidelijk, dat hier voor de krijgswetenschap belangrijke vragen op beantwoording wachtten. Binnen niet al te lange tijd werd het debat ten voordele van de dienstplicht beslist. Nu stond alleen nog de vorm ter discussie, waarin Nederland dit instituut moest gieten.

De meest voor de hand liggende oplossing was de Duitse, met nadruk op een lange eerste oefentijd. Daarnaast stond het Zwitserse voorbeeld van volksbewapening en volksweerbaarheid model. Voorstanders van dit stelsel zagen het als ideale aanvulling op het Nederlandse volkskarakter. Bovendien sloot het aan bij de neutraliteitstraditie, aangezien het geen enkel offensief vermogen bezat. Geen van de omringende landen hoefde dan ook het Nederlandse leger bij een vijandige coalitie op te tellen. Geen van hen hoefde Nederland te neutraliseren, als het - mede door zijn legervorm - te kennen gaf zich afzijdig te willen houden. Naast deze militair-politieke overweging speelde mee, dat een Duitse of Zwitserse keuze binnenlandspolitieke gevolgen had. Volksweerbaarheid immers veronderstelde een mate van maatschappelijke cohesie, die in Nederland misschien niet bestond. Dit punt klemde natuurlijk nog sterker ten aanzien van Indië. Welk soort dienstplicht daar ook

werd aanvaard, zodra het de inheemse bevolking raakte, was méér dan een militair experiment in het geding. Naast kritiek werd in dit verband geopperd, dat dienstplicht het hoogste blijk van vertrouwen was, dat een koloniale overheid de inheemse massa kon schenken. Gehoopt werd dat die massa de uitgestoken hand zou grijpen en voor politieke emancipatie koos binnen, niet met verbreking van de koloniale band.

Dit onderwerp, op zich al tamelijk ingewikkeld, raakte verstrengeld met de vraag welke betekenis toekwam aan de kracht van moderne vuurwapens. Het debat hierover was al enige tijd gaande, maar kwam in een stroomversnelling door de berichten van Nederlandse militaire waarnemers in de Zuidafrikaanse oorlog. Hierin werd met nadruk op de leegte van het moderne slagveld gewezen, op het belang van dekking, loopgraven en veldgraauwe kleding, en op de onmogelijkheid in min of meer gesloten formaties te blijven vechten. De waarnemers aarzelden niet erop te wijzen, dat lossere formaties nu effectiever waren. Het Britse leger had in Zuid-Afrika zo vaak gefaald, omdat het de uitdaging van het nieuwe type slagveld niet kon verwerken. Officieren en kader weigerden bevoegdheden te delegeren. De manschappen op hun beurt bleken niet in staat zonder leiding - geliefkoosd doelwit van de scherpschutters van de Boeren - zelfstandig beslissingen te nemen en het gevecht actief te voeren. Trouwens, als die leiding in leven bleef, veranderde nog niets ten goede. Het snelvuur van de Boeren zorgde ervoor, dat de Britten zich over het slagveld moesten verspreiden en dat soldaten gescheiden werden van hun meerderen. Het was vervolgens 'ieder voor zich' en de Britse soldaten waren daarmee als effectieve militaire macht uitgeschakeld. De waarnemers verbonden aan deze bevindingen verreikende conclusies. Allereerst moesten soldaten opgeleid worden tot het zelfstandig kunnen nemen van tactische beslissingen. Dit vroeg om een nieuw soort discipline, een nieuw soort leiderschap, nieuwe beloningen en straffen. Begrijpelijk namen zij met deze verlanglijst afstand tot het Britse leger, om uit te komen bij het ideaal van de Boeren-militie. De vernieuwingen kortom, waarvoor zij pleitten, waren aan beroepsmilitairen niet besteed. Dienstplicht bood uitkomst, maar al te lang zou de dienstdtijd niet mogen duren. Ter voorkoming van afstomping stond de waarnemers een korte eerste oefentijd voor ogen, gevolgd door vele, korte herhalingen.

Rond deze voorstellen ontspoon zich een levendige discussie, gevoerd door groepen militairen, die zich 'Nieuwlichters' en 'Mandarijnen' noemden, Zó heftig ging het hierbij toe, dat de

eersten - zich beklagend over achterstelling door de Militaire Spectator - een eigen tijdschrift begonnen: de Militaire Gids. 'Leidsman' tegenover 'toeschouwer', de pretentie van de Nieuwlichters komt in de naam van hun blad treffend tot uiting. Opvallend is voorts, dat zij vooral steun ontvingen van Marechaussee-officieren uit het KNIL. De behoefte aan soldaten, die zelfs onder de meest barre omstandigheden weloverwogen initiatieven konden nemen, was hier dan ook groot. In het verlengde daarvan speelde de gedachte, dat wat de Boeren tegen de Britten presteerden, ook toepassingsmogelijkheden voor Indië bood. Volksweerbaarheid, inheemse milities, territoriale verdediging en kleine oorlog vormden krijgselementen, waaraan juist Marechaussee-officieren leiding meenden te kunnen geven.

Deze drie onderwerpen overziende, kan hun krijgswetenschappelijke behandeling een zekere oorspronkelijkheid niet worden ontzegd. Omringende landen worstelden met dezelfde problemen, maar de mengeling van Europese en Indische ingrediënten, leidde tot een geheel eigen, Nederlands debat. Bovendien, voor grootse gebaren en verreikende voorstellen schrokten sommige beoefenaren van de krijgswetenschap niet terug. Het gezag waarmee zij deze durf onderbouwden, kon trouwens de toets der kritiek doorstaan. Atjeh en Zuid-Afrika vormden militaire laboratoria op grote schaal. De behoedzaamheid waarop de Nieuwlichters dikwijls stuitten, gaf hun soms overdrijvingen in de pen. Terugziend op hun werk, komt mij voor, dat het toch meer dan gemiddelde kwaliteit bezat.

Het Interbellum

Na 1918 veranderde maar weinig aan het patroon van de krijgswetenschap. Mocht het aantal personen, dat zich eraan wijdde al iets groeien, zelf bleven zij in overgrote meerderheid tot het officierskorps behoren. Ook de bijdrage aan de krijgswetenschap van enkele volkenrechtsspecialisten behoorde tot het al gevestigde patroon. Wel nam hun werk in omvang en diepgang toe. Nederland was tussen 1914 en 1918 door het oog van de naald gekropen. Zijn internationale positie, defensiemogelijkheden en neutraliteitstraditie werden dan ook scherp tegen het licht gehouden. Mede geschiedde dit met het oog op de vraag welke relatie Nederland tot de Volkenbond moest onderhouden. Voorts was van belang, dat het politiek en sociaal klimaat, waarin de krijgsmacht na 1918 verkeerde aanzienlijk was verslechterd. Een volk bleek oorlogsmoe te kunnen zijn, zonder zelf aan de strijd te hebben deelgenomen.

Economische tegenslag droeg vervolgens het zijne ertoe bij

de krijgsmacht tot geliefd object van bezuinigingen te maken.

In tegenstelling echter tot de krijgsmacht, had de krijgswetenschap van deze klimaatsverslechtering niet te lijden, integendeel. Zij bloeide tegen de verdrukking in. Ter verklaring van dit verschijnsel wil ik erop wijzen, dat juist in tijd van tegenspoed de militair alle professionele zeilen moet bijzetten. Zo ooit, dan moet hij nú woekeren met zijn talenten en alles aanboren wat hem aan professionele reserves ten dienste staat. Duitsers kennen voor dit verschijnsel de term 'innere Migration'. Een benarde beroepsgroep wijkt uit, niet naar het buitenland, maar naar het eigen vakgebied en komt daar tot prestaties, die niet haalbaar zouden zijn geweest onder gunstiger materiële omstandigheden. Daar kwam bij, dat internationale en technologische ontwikkelingen het alleszins noodzakelijk maakten de krijgswetenschap ruime aandacht te blijven schenken. Politieke instabiliteit was troef, terwijl de wereldoorlog tal van militaire vindingen had voortgebracht, die na 1918 verder ontwikkeld werden.

Een eerste thema waarover de krijgswetenschap zich moest buigen, was de wereldoorlog zelf. Hoe was zij begonnen, hoe was zij gevoerd, hoe kon de Duitse en Russische nederlaag worden verklaard? Door welke factoren had de beslissing zo lang op zich laten wachten? Welke betekenis kwam het luchtwapen toe, het gifgas, de tank? Hoe moest het aanvankelijk succes van de onderzeeboot beoordeeld worden, wat stelde het slagschip nog voor? Welke blijvende waarde kwam de middelen toe, die het U-bootgevaar uiteindelijk hadden bezworen? Welke rol had de Britse blokkade gespeeld in de uitputting van de Centralen? De beantwoording van deze vragen in hun Europese context was voor Nederland trouwens niet voldoende. Bij de meeste diende het ook op het Indisch werkterrein te letten. Hoe kon het (relatief goedkope) onderzeebootwapen de Indische defensie versterken? Bood het luchtwapen Indië louter taktische of ook strategische mogelijkheden en welke organisatie diende het in dat laatste geval onder haar hoede te nemen? Naast deze strikt militaire vragen dienden zich twee principiële problemen aan. Ten eerste, als de Volkenbond de kans op oorlog verkleinde, welke taken kwamen dan de Nederlandse krijgsmacht nog toe? Ten tweede, welke opbouw, samenstelling en bewapening sloten per onderdeel op die taken aan? Het spreekt vanzelf, dat deze vragen opnieuw aan de orde kwamen, toen bleek dat de verwachtingen jegens de Volkenbond te hoog waren gesteld. Het zou tot het midden van de jaren dertig duren vóór de regering de noodzaak tot herbewapening onder-

kende. Beoefenaren van de krijgswetenschap hadden die conclusie al eerder getrokken. Erg veel hoop in de Volkenbond hadden zij trouwens toch nooit gesteld.

Na de beoordeling van de wereldoorlog stond de Indische defensie opnieuw hoog op de agenda van de krijgswetenschap. Bezuinigingen hadden het aantal middelen, dat hiervoor ter beschikking stond drastisch doen dalen. De Volkenbond bood vervolgens een gereed excuus die krapte te rechtvaardigen. Een veroveringsaanval op Indië leek nu onwaarschijnlijk. Hooguit kon de Kolonie te lijden krijgen van een min of meer ernstige neutraliteitsschending. Tot verbazing echter van velen verbond de regering aan deze wijziging geen consequenties op materieelgebied. Optreden tegen neutraliteitsschendingen was allereerst een marinetaak, daarover bestond geen verschil van mening. Uit de tijd evenwel van vóór Nederlands toetreding tot de Volkenbond stamden plannen de onderzeeboot kern van de vloot te maken. Voor studies en betogen, dat dit wapen weinig geschikt was tegen neutraliteitsschendingen op te treden, hield de regering zich doof. Al te hard trouwens wilden marinedeskundigen op dit aambeeld niet slaan. Met enige pijn in het hart hadden zij - mede op basis van studie van de oorlog ter zee - de onderzeeboot als vlootkern aanvaard. Dit wapen mocht dan al niet passen bij het neutraliteitsscenario, de zeemacht bleef zo in elk geval toch in het bezit van een geducht instrument. Als zij al twijfelde aan de waarde ervan (in vergelijking tot het artillerieschip), de twijfel aan het Volkenbonds-neutraliteitsscenario was groter. De onderzeeboot kortom, vormde een vangnet onder de Volkenbond. Dit wapen hield het besef levend, dat het tij kon keren en Indië weer groter gevaren moest duchten dan de schending van zijn neutraliteit.

Beoefenaren van de krijgswetenschap uit kringen van het Indisch leger kampten met nog ernstiger problemen. Net als de marine door bezuinigingen getroffen, moesten zij allereerst onderzoeken of hun leger zijn traditionele hoofdtaak - gezagshandhaving - nog naar behoren kon vervullen. Meer in het bijzonder richtte dit onderzoek zich op de vraag of het luchtwapen hierbij een rol kon spelen. De Britten hadden in hun koloniën al met dit bijltje gehakt en de resultaten hiervan moesten nu aan de Indische omstandigheden worden getoetst. In dezelfde bezuinigingslijn lag het tweede onderzoeksthema. Naast het KNIL waren (in de reeds gepacificeerde gebieden natuurlijk) diverse politieformaties bij de gezagstaak betrokken. Viel er niet wat voor te zeggen - met het oog op de politieke emancipatie van de inheemse bevolking - bij de bezuini-

gingen de politie te sparen en het KNIL te offeren? Aan deze vraag zat heel wat vast. In welk tempo moest die emancipatie zich voltrekken? Hoe flexibel waren het KNIL en de politie? Tot welke bestuurlijke gevolgen zou de begunstiging van de laatste organisatie leiden? Waren de internationale omstandigheden er wel naar een politieel en militair bruikbare organisatie als het KNIL aan te pakken?

Het zal duidelijk zijn, dat met de beantwoording van deze vragen zich weer een hoofdprobleem aandiende van de krijgswetenschap: de beoefenaren bestudeerden zichzelf. Dit gegeven speelde hen ook bij het volgende thema parten. De neutraliteitsbewaking was in hoofdzaak marinewerk - begrijpelijk, gezien de geografie van de archipel. Twijfel aan het nut van de Volkenbond deed het KNIL echter vraagtekens bij deze opzet plaatsen. Het wees erop, dat een schender (vermoedelijk Japan) het vooral op de oliebronnen zou hebben voorzien. Een tweede vraag luidde of zo'n overval nog wel als neutraliteits-schending was aan te merken. Vervolgens vroeg het KNIL zich af of de verdediging tegen een dergelijke aanval wel een marinetaak moest blijven. Als eigen bijdrage prees het in elk geval versterkte bewakingstroepen en luchtsteun aan. Nog weer verder ging de stap de mogelijkheid te bestuderen het eigen luchtwapen ook strategisch in te zetten - boven zee, tegen de Japanse verbindingslijnen.

Het spreekt vanzelf, dat de marine zich bij de studie naar dit onderwerp niet onbetuigd liet. Zo ontspoon zich in Nederland en Indië een debat, dat toentertijd in haast alle Westerse landen (en Japan) werd gevoerd. Voor de goede orde: ter discussie stond niet meer zozeer het vermogen van het nieuwe wapen. In het algemeen werden de militaire mogelijkheden van het vliegtuig eer over- dan onderschat. Van groter belang was de vraag welke organisatie over de inzet van vliegtuigen mocht beslissen. Naarmate de bezuinigingsdruk toenam, werd dit debat feller. De keerzijde hiervan was de vraag hoe een land zich het best tegen vijandelijke luchtaanvallen te weer kon stellen. Welke actieve en passieve maatregelen waren nodig, welke verhouding moest tussen hen bestaan? Was defensie überhaupt nog zinvol of was het beter alle heil in de aanval te zoeken? Wie het nut van verdediging bleef bepleiten, moest aandacht schenken aan het mogelijk gebruik van gifgas, aan de beveiliging van energiecentrales, sluizen en gemalen, aan de verspreiding van kunstschatten, het onschadelijk maken van luchtlandingstroepen, enz. Net als in Indië geschiedde, begon zo ook in Nederland het verschil te vervagen tussen de dreiging

van een neutraliteitsschending (op grote schaal) en een 'strategische overval'. Dat zo'n overval, behalve met vliegtuigen en parachutisten, door gemotoriseerde en gemechaniseerde troepen uitgevoerd kon worden, daarvan waren Nederlandse deskundigen zich zeer wel bewust. Trouwens, ook op de mogelijkheid dat zo'n overval zou mislukken, waren zij ingesteld. In dat geval wachtte een langdurige oorlog, waarvan de uitslag mede door een grondige economische voorbereiding werd bepaald. Dit inzicht leidde ertoe, dat aan die voorbereiding veel theoretische en praktische aandacht werd geschonken.

De beoefening van de krijgswetenschap in het Interbellum overziende, lijkt mij de volgende conclusie gerechtvaardigd. Nederland en Indië stonden bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog uitermate zwak. Over de golf van geweld, die beide gebieden zou overspoelen, hadden echter politici en publiek vrij nauwkeurig kunnen zijn ingelicht. Krijgswenschappelijke studies hadden maar weinig relevante onderwerpen buiten beschouwing gelaten. De kwaliteit van dat onderzoek was bovendien uitstekend. Honger schijnt de zinnen te scherpen. Het komt mij voor, dat eenzelfde verband bestaat tussen militaire krapte en het peil van de krijgswetenschap. Schaarste op de eerste, drijft het niveau omhoog op de tweede as. Nederlandse militairen uit het Interbellum is gebrek aan visie verweten, en de neiging in een komende (wereld)oorlog een herhaling van de vorige te zien.³⁾ Dit verwijt snijdt geen hout en mag niet onweersproken blijven.⁴⁾ Het geeft ondertussen te denken, dat het zonder noemenswaardige tegenspraak zijn weg heeft gevonden naar de talloze lezers van het standaardwerk over de geschiedenis van Nederland in de Tweede Wereldoorlog. Er is kennelijk weinig voor nodig de gemiddelde Nederlander ervan te overtuigen, dat de beoefening van de krijgswetenschap in het verleden weinig heeft voorgesteld. Of liever gezegd: hij werd niet overtuigd, hij was het al. Het is een betreuenswaardige zaak als onvoldoend nauwkeurig historisch onderzoek zo'n vooroordeel bevestigt. De relatie tussen krijgsmacht en samenleving is hiermee allerminst gediend.

³⁾ L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* (Den Haag), 1969) deel I, in het bijzonder 636-637.

⁴⁾ Deze stelling is nader uitgewerkt in G. Teitler, 'De Krijgsmacht als Cassandra-Toekomstverwachtingen van Nederlandse Militairen', in Teitler (red.), *Tussen Crisis en Oorlog. Maatschappij en Krijgsmacht in de Jaren '30* (Amsterdam, 1984) 70-88.

Koude Oorlog en Détente

De Tweede Wereldoorlog en de daarop aansluitende Oost-Westtegenstelling haalden de krijgswetenschap uit het isolement, waarin zij tot 1940 verkeerde. De bezetting maakte duidelijk, dat onderzoek op dit terrein geen zaak mocht blijven van een handvol militairen. De dreiging van de Sovjetunie scherpte dit besef nog aan. De dominante rol die het kernwapen al snel in strategie en internationale betrekkingen speelde, onderstreepte nog het belang van de krijgswetenschap. Steeds meer burger-onderzoekers betraden het terrein, waarop zich tot voor kort bijna uitsluitend militairen bewogen. Sterker nog: al gauw bevonden die militairen zich daar in de minderheid. Het aantal personen, dat over krijgswetenschappelijke onderwerpen publiceerde, steeg ook absoluut bijzonder sterk. Waren voor de oorlog enkele tientallen actief, daarna liep het getal tot vele honderden op. Voorts verdient vermelding, dat de krijgswetenschap de universiteit betrad. Hierbij moet niet uitsluitend aan specialisten worden gedacht. Krijgswetenschap werd ook onder de noemer van internationale betrekkingen, contemporaine geschiedenis, militaire sociologie en polemologie bedreven.

Deze invasie van niet-militairen hield voor een deel verband met het toenemend strategisch belang van kernwapens. Oorlogvoorkoming door afschrikking werd hoofdtak van militaire organisaties. Over de wijze waarop dit moest geschieden, konden ook politicologen theorieën opstellen. Waar het er om ging wapens juist niet te gebruiken, verloren militairen hun kennis en ervaringsmonopolie. De eerste atoombom kon nog als 'gewoon' wapen worden beschouwd, mede omdat een vijandelijke tegenactie niet viel te duchten. Naarmate de bommen zwaarder werden en wederzijdse vernietiging dreigde, verviel de gelijkschakeling. De lijnen van een militaire revolutie tekenden zich af en het punt werd bereikt, waarop de kennisvoorsprong van militairen verdampte. Bovendien versnelde het kernwapen een ontwikkeling, die al lange tijd gaande was: de risicogrens tussen burgers en militairen vervaagde. Gelijke kwetsbaarheid leidde niet alleen tot gelijke behandelingen, maar ook tot een gedeelde belangstelling.

Voorts bleek de aard van de afschrikking zich uitstekend te lenen tot analyse in termen van perceptie, macht, invloed, dreiging, crisis, kans en manipulatie. Een politicoloog, zou men gekscherend kunnen zeggen, zou het kernwapen uitgevonden kunnen hebben. Het bleek een bij uitstek politiek wapen. Zolang het niet werd ingezet, meenden politicologen hun ken-

nis omtrent het internationale bestel niet bij die van militairen ten achter te hoeven stellen. Tot slot dient vermeld, dat de combinatie kernwapen - Koude Oorlog vorm gaf aan een bevlogen, alternatieve krijgswetenschap. Geheel nieuw was deze ontwikkeling overigens niet. Ook in het Interbellum waren kritische kanttekeningen geplaatst bij (niet toevallig) luchtdreigingsanalyses. Na 1945 werd deze lijn doorgetrokken, gericht nu vooral op de wijze waarop het Westen de Koude Oorlog voerde en Amerika hieraan leiding gaf. Het ziet er ondertussen naar uit, dat 'glasnost' de pretenties van de alternatieve krijgswetenschap grondiger ondermijnt, dan de academische discussie in het Westen ooit zou zijn gelukt.

Tegen deze achtergrond meen ik de volgende kernthema's in de krijgswetenschap te kunnen aanwijzen. Allereerst de beoordeling van gebeurtenissen uit de afgelopen oorlog, met aansluitend daarop natuurlijk de vraag in hoeverre het kernwapen die inschatting zou moeten beïnvloeden. Dit thema won aan gewicht, waar de Nederlandse strijdkrachten aan het begin stonden van uitgebreide aanpassingsoperaties. Hierdoorheen speelde, dat de Koninklijke luchtmacht in oprichting was en de Indonesische revolutie bestreden moest worden. Bovendien kwam de vraag aan de orde hoe Nederland zijn militaire inspanning moest onderbrengen bij de NAVO. Problemen als taakafspraken binnen de alliantie, budgettaire sleutelverdeling en reorganisatie van de defensie-topstructuur sloten hierop rechtstreeks aan. Vervolgens kwam de kernwapenstrategie aan de orde. De krijgswetenschap boog zich over tactische en theater-nucleaire wapens, over hun relatie tot conventionele middelen en over inzetbeslissingen. 'Mutual assured destruction', 'counter force' en 'counter value' passeerden de revue. Russische strategische ontwikkelingen werden bestudeerd. Onvermijdelijk stuitte beoefenaren van de krijgswetenschap in het verlengde hiervan op problemen in de West-Westrelatie.

De Europese Defensie Gemeenschap, massale vergelding, het aangepaste antwoord, de 'multi lateral force', de 'nuclear planning group', vroegen om aandacht. Was Amerika's veiligheid nog wel de onze en hoe verhiel die laatste zich tot de Franse? Het koppelvraagstuk sloopt het bondgenootschap (en de krijgswetenschap) binnen, terwijl de economische veiligheidsdimensie voortdurend aan gewicht bleek te winnen. Nucleaire pariteit tussen de Sovjetunie en de Verenigde Staten vergrootte weer het belang van conventionele wapens, maar de vraag was hoever de NAVO het Warschau Pact op dit pad moest volgen. Wat was in dit kader het nut van een 'no first

use'-verklaring of de neutronengranaat? Welk vertrouwen mocht het Westen stellen in de komst van (peperdure) 'emerging technologies'? Hoe moesten FOFA en een nieuwe Amerikaanse maritieme strategie beoordeeld worden? Welke gevolgen had het 'strategic defense initiative' voor Amerika's band met Europa? Waartoe konden wapenbeperkingen wel niet voeren? Welke lijn trouwens moest de NAVO trekken ten aanzien van het 'out of area'-probleem? Nieuw-Guinea, Suez en Vietnam hadden het bondgenootschap geen goed gedaan en dit vraagstuk met nogal wat hartzeer belast. Wat echter te doen als alleen nog buiten het verdragsgebied crises ontstonden?

Deze opsomming beschouwend, ontwaar ik vier deelgebieden. De Oost-Westrelatie, het West-Westprobleem, de verhouding tussen verschillende wapensystemen en tot slot de veiligheidsband van het Westen tot diverse crisishaarden in de Derde Wereld. De aandacht die elk thema ontving was aan sterke schommelingen onderhevig en niet vrij van een zekere modegevoeligheid. Dit punt geeft aan dat, op de achtergrond en als sturend mechanisme, hun binnenlands-politieke uitstraling steeds merkbaar was. Dit laatste wijst de weg naar nog een ander thema van de krijgswetenschap: bezinning op specifiek Nederlandse veiligheidsbelangen. Welke tradities spelen hierin mee? Wat is de rol van neutralisme en gebondenheid geweest, van de kribbigheid van een klein geworden natie, van maritieme en continentale belangen, van gidslandpretenties? Deze aandacht voor het eigene weerspiegelt het besef dat, nu in Oost en West stabiele patronen verkrummen, Nederland misschien andere prioriteiten moet leggen, nieuwe verbintenissen moet aangaan, kortom: nieuwe keuzes moet maken.

Ook het laatste thema van de krijgswetenschap vloeit voort uit specifiek Nederlandse ervaringen. Hierboven werd reeds de strijd tegen de Indonesische revolutie genoemd. Aangezien de Nederlandse krijgsmacht zich kort hierna op de Koude Oorlog richtte, trokken de Indonesische belevenissen in eerste instantie nauwelijks aandacht. Hun relevantie voor het nieuwe conflict werd uiterst gering geacht. Ruim vijftien jaar later echter leidden die belevenissen, mede onder invloed van de oorlog in Vietnam, tot een sindsdien niet aflatende stroom studies over militair optreden onder extreme gevechtssomstandigheden. Voor een deel historisch van aard, trekken die studies ook belangstelling van militair sociologen. De opkomst van verenigingen voor dienstplichtigen en het aansluitend debat over de voor- en nadelen van een vrijwilligerskrijgsmacht versterkten

die ontwikkeling. Ongetwijfeld zal de actueel geworden veteranen-problematiek dit proces bestendigen, evenals de vele wijzigingen in het personeelsbeleid, die over de krijgsmacht zijn en zullen worden uitgestort. Bovendien, als Nederland militairen steeds vaker - onder welke vlag ook - als 'peace enforcers' uitzendt, stijgt de kans, dat militair sociologen en psychologen zich een vaste plaats verwerven binnen de krijgswetenschap.

De Toekomst

Het beeld dat de krijgswetenschap biedt, is niet eenduidig. Uit het bovenstaande mag blijken, dat na 1945 de meest uiteenlopende onderwerpen in studie zijn genomen. Daartegenover staat de stelling, verdedigd in het tijdschrift *Carré*, dat de Nederlandse officier voornamelijk opgaat in zijn specialisme.⁵⁾ Hij zou geen belangstelling tonen voor het grote geheel, niet wortelen in een intellectuele traditie en de beoefening van de krijgswetenschap beschouwen als een passieve aangelegenheid. Carré besluit met de conclusie, dat een vereniging die zich bij uitstek op de krijgswetenschap richt, in Nederland weinig toekomst heeft. Het ligt in de lijn van dit artikel op deze stelling en conclusie kort in te gaan. Om te beginnen valt moeilijk te ontkennen, dat Carré de vinger op een wonde plek heeft gelegd. De mening echter, dat de beoefening van de krijgswetenschap in Nederland altijd al te wensen heeft overgelaten, wil ik bestrijden. Mijn indruk is, dat het betoog van Carré alleen steek houdt voor de na-oorlogse periode. Daarvóór was van apathie en passiviteit geen sprake, integendeel. Toen waren juist levendigheid en een intense belangstelling troef.

De vraag is natuurlijk wat na 1945 precies veranderde. Hierop wil ik vijf antwoorden formuleren. In de eerste plaats, maar het minst belangrijk misschien: het leefpatroon van de gemiddelde officier veranderde ingrijpend. Keerzijde van de vermaatschappelijking is zijn minder exclusieve gerichtheid op de dienst in de avonduren en het weekeinde. De beoefening van de krijgswetenschap was in het vooroorlogse bestel nauw met het maatschappelijk en geografisch isolement van de militair verbonden. Toen die afzondering verdween, ging dat ten koste van de tijd en energie, die vroeger overbleven voor onder andere de krijgswetenschap. Vervolgens lijkt mij van belang, dat de Nederlandse krijgsmacht na 1945 in een situatie van betrekkelijke overvloed belandde. Weliswaar kon de militair niet opeens in materiële en personele weelde baden, maar vergeleken met de vooroorlogse periode was de tijd van behelpen

⁵⁾ Redactie, 'De Ritmeester heeft al een Boek', in: *Carré* (september 1990) 18.

voorbij. Ik stip dit gegeven aan, omdat de krijgswetenschap van vóór 1940 gestimuleerd werd door de inventiviteit, waarop militairen nu eenmaal terugvallen als zij moeten woekeren met talenten.

In de derde plaats noem ik nogmaals de concurrentie binnen de krijgswetenschap, die de militair van de zijde van burgerdeskundigen kreeg te verwerken. Als vierde factor noem ik de NAVO. Voor de Tweede Wereldoorlog waren Nederland en Indië afhankelijk van eigen inventiviteit. Hun problemen waren uniek en vroegen om unieke oplossingen. De bloei van de toenmalige krijgswetenschap acht ik hiermee nauw verbonden. Vergelijk die situatie eens met de NAVO-periode. Gezamenlijke oplossingen nu voor gezamenlijke problemen. Nederland krijgt bovendien een belangrijk deel van die oplossingen eenvoudig aangereikt. Voeg hierbij de grote mate van stabiliteit in de Oost-Westverhouding en duidelijk wordt, dat enkele belangrijke prikkels tot een actieve beoefening van de krijgswetenschap verdwenen. Ten vijfde wijs ik op de voor de krijgswetenschap minder gunstige gevolgen van de opmars van de militaire bedrijfskunde. Het heeft er onderhand veel van of tactische, operationele en strategische problemen worden allemaal bij deze kunde ondergebracht. Ook aan deze ontwikkeling trouwens is de stijl van de NAVO, van het Amerikaans leiderschap en de aard van de Oost-Westtegenstelling niet vreemd. Wie de krijgsmacht met een bedrijfsonderneming gelijkstelt en managementtechnieken aanprijst als oplossing voor militaire problemen, doet de krijgswetenschap tekort.

Na deze vijf factoren te hebben opgesomd, voorzie ik voor die wetenschap een zonniger toekomst dan Carré. Nederland en zijn krijgsmacht immers worden door tal van nieuwe prikkels bestookt. De internationale stabiliteit verdwijnt, het Amerikaanse leiderschap (allang aan erosie onderhevig) kalft langzaam verder af, nieuwe veiligheidsopties en -verbanden vragen om aandacht en studie. Nederland zal weer keuzes moeten maken. Een de-nucleariseringstendens tekent zich bovendien af, terwijl ook bij 'peace enforcement' klassieke militaire vaardigheden onmisbaar zijn. Op basis van deze trends - sommige overigens met minder gewenste gevolgen - durf ik een nieuwe periode van bloei voor de krijgswetenschap voorspellen. Aansluitend hierop verwacht ik onder haar beoefenaren een bijstelling van de verhouding tussen burgers en militairen. Tot slot lijkt mij niet uitgesloten, dat de militaire bedrijfskunde terrein verliest aan de studie van tactische, operationele en strategische vraagstukken. De eerste tekenen hiervan zijn reeds merkbaar. Men zal nog horen van de krijgswetenschap.

== Militaire wetenschapsbeoefening en de algemene voorlichting

125 jaar Koninklijke Vereniging ter beoefening van
de krijgswetenschap

Door: generaal-majoor titulair b.d. W. Walthuis

Inleiding

Ongerustheid over de toekomst van de Nederlandse defensie was de belangrijkste reden voor een groep van zestien officieren om 125 jaar geleden over te gaan tot de oprichting van de *Vereniging ter beoefening van de krijgswetenschap*.

Op 6 mei 1865 kreeg de oprichting haar beslag met de gezamenlijke ondertekening van het eerste Reglement, waarin onder meer werd voorgeschreven dat tussen 1 oktober en eind april een ledenvergadering moest worden gehouden. Bijgevolg kwamen de eerste leden, circa honderd, precies vijf maanden later bijeen om het voorlopige bestuur als definitief te erkennen en de vereniging te legaliseren. Na deze formaliteit kon het werk beginnen; 'onderlinge oefening in de krijgswetenschap' en 'algemene verspreiding van heldere begrippen omtrent krijgssaken' (art. 1).

In 1865 moesten zowel de inleiders als de deelnemers aan de discussie zich ten volle bewust zijn van hun onderschikking aan de politieke leiding: 'Kritiek van regeeringsdaden mag nimmer als bepaald onderwerp gekozen worden; doch blijft vrij, als zij met het te behandelen onderwerp samenhangt of daaruit voortvloeit. Zij zal dan steeds met betamelijkheid en waardering van hooger standpunt moeten gevoerd worden' (art. 2). Tot beter begrip wordt eraan herinnerd dat - anders dan in de tegenwoordige tijd - het ambt van Ministerie van Oorlog zeer vaak werd toevertrouwd aan officieren (al dan niet buiten dienst) die topfuncties in de krijgsmacht hadden vervuld. Zo was kolonel J.W. Blanken Minister van Oorlog ten tijde van de geboorte van de vereniging. Drie jaren eerder had hij 'op uitdrukkelijk verzoek van Zijne Majesteit' kritische en negatieve publikaties over militaire aangelegenheden verboden. Van die bewindsman hoefden de initiatiefnemers dus geen aanmoediging te verwachten.

Niettegenstaande de negatieve geluiden van de zijde van de

toenmalige Minister van Oorlog bleek de jonge vereniging voldoende levenskrachtig te zijn. Voor een niet gering deel was dat te danken aan de groeiende bezorgdheid over de nationale defensie, in politieke zowel als in militaire kring. De Tweede Duits-Deense oorlog in 1864 had aangetoond, dat een land met onvoldoende afweervermogen, uiteindelijk kon worden gedwongen tot het ondergaan van vernederende territoriale amputaties.

De annalen van de eerste eeuw

In het korte bestek van dit historisch overzicht is het uiteraard ondoenlijk het reilen en zeilen van de weliswaar hoogbejaarde maar niettemin nog steeds zeer krasse jubilaresse tot in de details uit de doeken te doen. Een dergelijke aanpak zou neerkomen op een zinloos herhalen van wat ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan al is geschreven over manifestaties van 'Krijgswetenschap' in de periode van 1865 tot 1965. Aangezien het toenmalige gedenkboek in totaal driehonderdenvijf bladzijden besloeg, zou een overeenkomstige benadering ditmaal resulteren in een boekwerk van bijna vierhonderd pagina's. In aanmerking nemende dat het de bewerker van dat voortreffelijke document niet minder dan drie jaren van noeste arbeid heeft gekost alvorens het in druk kon verschijnen, mag de hedendaagse lezer begrijpen hoe inefficiënt het zou zijn geweest dat karwei nog eens dunnetjes over te doen. Het verdient daarom de voorkeur, voor een terugblik op de eerste honderd jaar te verwijzen naar de door generaal-majoor b.d. J.J. de Wolf zo knap samengevatte annalen. Dat gedenkboek, getiteld 'Mars in Cathedra' werd in 1965 uitgegeven met steun van de ministeries van Defensie en Algemene Zaken en van het Prins Bernhardfonds. Uit de erin opgenomen brieven van beide bewindslieden laat zich aflezen hoezeer zij instemden met de doelstelling van de vereniging, die zich op haar eeuwfeest mocht verheugen over het door Hare Majesteit verleende recht 'tot het voeren van het predicaat KONINKLIJKE'. De erkentelijkheid van bestuur en leden voor de uitnemende prestatie van de schrijver werd in de vergadering van 3 mei 1965 op passende wijze tot uitdrukking gebracht door hem het erelidmaatschap te verlenen. Het lezenswaardige gedenkboek werd, voorafgaande aan de jubileumviering, aangeboden aan Hare Majesteit de Koningin en Zijne Koninklijke Hoogheid de Prins der Nederlanden, alsmede aan de minister-president en de minister van Defensie. Voorts ontvingen alle leden een gratis exemplaar. Voor hen die het niet zelf bezitten en het wensen te raadplegen, zij vermeld dat vele bibliotheken erover beschikken.

Dit artikel wil een aanvulling verschaffen op de annalen van de eerste eeuw, zodat het totaalbeeld van het wel en wee van de Koninklijke Vereniging in de afgelopen honderdvijfentwintig jaar wordt gecompleteerd.

Vogelvlucht door 125 jaar 'Krijgswetenschap'

Onbestendig ledental

In de beginjaren van haar bestaan voorzag de vereniging blijkens de opkomst bij haar activiteiten in een bij het officierscorps en in de civiele maatschappij gevoelde behoefte. De oprichtingsvergadering werd bijgewoond voor 94 leden. Een maand later stemden de leden in met de ballotage van 147 nieuwelingen. Op de derde vergadering nam het ledenbestand toe met 62, op de vierde vergadering met 131, op de vijfde met 91. Uiteindelijk telde de vereniging op haar eerste verjaardag niet minder dan 610 leden. In 1874 waren het er ruim 1000 en bij het zilveren jubileum in 1890 had het ledentotaal de 2000 reeds overschreden. Daarbij dient te worden bedacht dat de toenmalige omvang van de krijgsmacht slechts gering was, de categorieën beneden de rang van officier waren buitengesloten en de kandidaatleden uit de burgerij werden beoordeeld op hun beschavingsniveau.

Een tijdelijk toegenomen interesse in krijgskundige onderwerpen tijdens de Boerenoorlog deed het ledental verder toenemen. Bij het vijftigjarige bestaan in 1915 stonden omstreeks 2200 leden geregistreerd. Hoewel de verenigingsactiviteiten te lijden hadden onder het niet beschikbaar zijn van inleiders als gevolg van de mobilisatie 1914-1918, steeg het ledental in die periode tot bijna 2300. Niet geheel verwonderlijk want de langdurig in werkelijke dienst verblijvende reserve-officieren gingen mede een rol spelen in de beoefening van de krijgswetenschap. Voor hen en andere kandidaatleden was het een gunstige ontwikkeling, dat juist in die periode werd besloten de ballotage af te schaffen.

Na de Eerste Wereldoorlog braken moeilijke tijden aan voor de krijgsmacht, met schaarste aan financiële middelen en dus: bezuinigingen, vermindering van de personeelssterkte en achterwege blijven van investeringen in de materiele sector. Kenmerkend voor die naoorlogsjaren was dat vele politici bezeten leken van het ideaal 'Nooit meer oorlog' zonder zich te realiseren dat desondanks een bruikbaar militair instrument onmisbaar zou blijven. Het gevolg was, dat het ledenbestand van de vereniging begon te verminderen, ook al omdat onder invloed van het afbraakbeleid het officierscorps tot minimale afmetingen werd gereduceerd: in 1931 waren er nog circa 2100 leden, in

1937 - mede als gevolg van de wereldwijde crisis - waren er nog 1520.

Klaarblijkelijk besepte de Nederlandse 'doelgroep' onvoldoende hoezeer de externe dreiging toenam. Krijgswetenschappen leken eerder voorbehouden te moeten blijven aan anderen dan aan de bevoorrechte Nederlandse natie die - zoals de toenmalige minister-president het volk geruststellend toesprak - rustig kon gaan slapen omdat de regering immers waakte. Uit de ledenadministratie kon dan ook worden vastgesteld dat in mei 1940, kort voor de Duitse overval, niet meer dan een 1600-tal leden bereid waren de doelstellingen van de vereniging te helpen waarmaken.

Nadat in dat jaar de bezetter had verordonneerd dat alle verenigingen slechts dan zouden mogen voortbestaan, indien zij zouden zijn aangemeld bij en goedgekeurd door de Duitse autoriteiten, besloot het bestuur de activiteiten tot nader order op te schorten. Eerst na de bevrijding kwam de vereniging weer tot leven. Een niet geringe handicap daarbij was, dat nagenoeg het volledige archief in maart 1945 verloren was gegaan tijdens het bombardement op het Haagse Bezuidenhoutkwartier. Over de gegevens betreffende het oorspronkelijke ledenbestand kon niet meer worden beschikt. Dat verhinderde het herleven van 'Krijgswetenschap' niet, ook al vlotte dat aanvankelijk nog niet bijzonder. De reden lag voor de hand. Grote aantallen potentiële leden waren druk bezig met de wederopbouw van een krijgsmacht. Anderen werden uitgezonden naar de overzeese gebiedsdelen waar nog orde op zaken moest worden gesteld. Weer anderen werden gedetacheerd naar buitenlandse opleidingen om te worden her- en bijgeschoold. Kortom, de tijd was rijp voor een flinke opbloei van de vereniging, maar de groei van het ledenbestand bleef aanvankelijk achter bij hetgeen mocht worden verwacht. Toen echter de opbouw van het militaire instrument vastere vorm ging krijgen, de Indiëgangers terugkeerden in gezelschap van het overbodig geworden KNIL en de vrije wereld zich moest gaan schrap zetten tegen de nieuwe dreiging die zich vanuit Oost-Europa en de Sovjet-Unie manifesteerde, steeg de belangstelling voor de krijgswetenschap. Dat resulteerde in een ledenbestand dat op 1 oktober 1957 de recordhoogte van 2311 bereikte.

Sindsdien blijkt de animo voor het lidmaatschap te zijn verminderd. In 1964 telde de vereniging nog 1588 leden, in het najaar van 1967 waren het er 1293, aan het einde van 1968 rond 1200 en ten slotte moest bij de jaarwisseling 1978-1979 het dieptepunt worden vastgesteld: 992 leden.

Weliswaar had een geslaagde wervingsactie een jaar nadien het bestand op 1113 gebracht, maar sindsdien bleef het ledenaantal steeds schommelen dicht boven de 1000.

Financiën

Een vereniging die zich onafhankelijk wenst op te stellen, kan zich in wezen niet financieel laten steunen door een 'sponsor'. Om die reden heeft 'Krijgswetenschap' er altijd een eer in gesteld geen beroep te hoeven doen op subsidies uit de staatskas. Een voor de hand liggend standpunt, onmisbaar voor het handhaven van de wetenschappelijke integriteit. De consequentie van een dergelijk onafhankelijk standpunt is echter wél dat het moeilijker is de financiële eindjes aan elkaar te knopen. Naarmate het bestuur erop uit is de leden steeds ambitieuzere programma's aan te bieden, worden de stijgende uitgaven niet meer gedekt door de gelijkblijvende contributies en moet worden gerekend met 'een oplopend financieringstekort', zoals het hedendaagse eufemisme dat noemt.

Bij de oprichting van de vereniging werd de contributie - voorlopig - bepaald op f 4,- per jaar. Voor huidige begrippen lijkt dat weinig, maar het kwam neer op 0,5 % van een tweede-luitnantsjaarwedde ad f 800,-; naar evenredigheid zou derhalve een vergelijkbaar contributiebedrag anno 1990 nogal in de papieren gaan lopen! Het laat zich dan ook begrijpen dat het relatief grote ledental van de eerste jaren ervoor zorgde dat de penningmeester zorgenvrij was. De contributie kon zelfs tijdelijk worden verlaagd tot f 3,-. Gelijkijdig waren de kosten bepaald niet hoog. De inleiders achtten het een eer, te worden uitverkoren als spreker voor een zo uitgelezen gezelschap, en die vererende onderscheiding werd zelfs door de hoogste autoriteiten en prominentste wetenschapsbeoefenaren beschouwd als 'het bouquet' dat het toekennen van een geldelijke vergoeding volmaakt overbodig maakte, ja, bijna beledigend deed voorkomen. Het bestuur verzette zich dan ook lang tegen de aandrang van sommige leden tot het invoeren van honorering, maar moest - in 1879 - zwichten. Het 'bouquet' kon toch worden gered doordat het Reglement vermeldde dat aan de spreker een honorarium van f 50,- 'kan worden aangeboden'. Die facultatief-stelling werd gehandhaafd, ook toen elf jaar later het vermelde bedrag werd verdubbeld.

Een vergelijkbaar standpunt huldigden de achtereenvolgende besturen ten aanzien van de contributie. Hoewel de kosten - in het bijzonder die voor het drukken van de verschillende publikaties en voor het vergaderen - in de loop der jaren steeds meer stegen, diende toch de aloude stijl in stand te worden gehou-

den die wilde dat financiële problemen in feite beneden de waardigheid van een zo respectabele vereniging waren. Pas in 1918 (!) zag het bestuur zich genoodzaakt naar Canossa te gaan en de contributie te verhogen tot maximaal f 6,-. Toen ook daarmee de financiën niet geheel konden worden gesaneerd, kon niet langer worden ontkomen aan het aanvragen van een bescheiden overheidsbijdrage. Die subsidies werden drie jaren achtereen verstrekt. Maar toen het ledental geleidelijk daalde, werd de contributie weer verlaagd tot f 5,-. Dat leidde tot een nadelig saldo en om dat te verkleinen werden de verenigingsactiviteiten beperkt zodat het lidmaatschap minder aantrekkelijk werd en de vicieuze cirkelgang het ergste deed vrezen. De Tweede Wereldoorlog doorbrak de noodlottige kringloop, en bij de wederopstanding na 1945 kon de financiële positie op gezondere leest worden geschoeid. De contributie werd gesteld op f 10,- en de eertijdse afkeer van overheidssteun maakte plaats voor de realistische opvatting dat het aanvaarden van subsidie niet verwerpelijk is in een maatschappij die zelf met Marshallhulp op de been wordt geholpen. Aan het einde van de jaren veertig was 'Krijgswetenschap' weer zover herleefd dat de activiteiten en publicaties als in vroeger dagen in overeenstemming waren met het cachet dat de vereniging eigen was. Niet voor lang echter, want ook drukkerijen, posterijen en zalenverhuurders wilden meeprofiteren van de geleidelijk toenemende welvaart. En dus rezen de kosten de pan uit, de penningmeester moest zijn welhaast heilig geachte tientjes-contributie in 1961 toch op f 15,- zien te stellen en de financiële balans in evenwicht laten brengen met een subsidie van Defensie en een donatie van het Prins Bernhardfonds. Een trieste maar onontkoombare ervaring voor de man die veertig jaar lang de verenigingsgelden zo uitnemend had beheerd, dat hem het erelidmaatschap terecht niet kon ontgaan. Zijn opvolger kon in ieder geval beginnen met een schone lei doordat de voornoemde sponsors, waarbij zich ook de minister van Algemene Zaken aansloot, voor de viering van het honderdjarige bestaan, de uitgave van het Gedenkboek en het wegwerken van een klein nadelig saldo gezamenlijk f 14.500 beschikbaar stelden. Om die gunstige situatie te blijven voortzetten, werd in 1969 de contributie andermaal verhoogd, en wel tot f 20,-. Toen het voorstel daartoe door de ledenvergadering was aangenomen, had men het bij de oprichting vastgestelde contributiebedrag vervienvoudigd; zeker niet onredelijk te noemen indien in aanmerking werd genomen dat in dezelfde 104 jaren de wedden vertwaalfvoudigd waren! Een gelijksoortige vergelijking zou later eveneens kunnen worden gemaakt toen de contributie opnieuw werd aangepast - dus: verhoogd - en in

1972 gebracht op f25,-, daarna met ingang van 1980 op f30,-, het peil dat sindsdien onveranderd in gebleven. Ook de overheidssubsidie werd in zekere zin geïnstitutionaliseerd. Na het jubileumjaar ontving de vereniging een jaarlijkse subsidie van f2.500,-. Met ingang van het boekjaar 1980 werd dat bedrag verdubbeld, doch niet voor lang. Toen de regering ernst leek te gaan maken met het terugdringen van haar eigen financieringstekort werd ook de Koninklijke Vereniging daarvan de dupe: in 1987 werd de subsidie voor het laatst genoten. Het bestuur moest opnieuw zoeken naar besparingsmogelijkheden. Er kon nog iets worden 'gevonden' op een terrein dat al vaker was omgespit: dat van de publikaties.

Voordrachten en verslagen

De rede waarmee de voorzitter op 6 oktober 1865 de oprichtingsvergadering opende, werd door de leden zo enthousiast ontvangen, dat zij unaniem wensten dat deze in druk zou verschijnen. Datzelfde gold voor de eerste voordracht waarvan de letterlijke tekst eveneens werd afgedrukt. Van de daarna gehouden gedachtenwisseling werd een meer journalistiek aandoende samenvatting, een 'beknopt verslag der discussiën', opgemaakt. Het aldus tot stand gekomen 'Verslag van het Verhandelde in de Eerste Vergadering van Vereeniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap' heeft model gestaan voor heel de verdere verslaglegging, met dien verstande dat - mede uit respect voor de vaak hooggeplaatste debaters - al na enkele jaren ook de discussies woordelijk werden weergegeven. Overigens werd nooit de hoedanigheid of rang vermeld van ongeacht wie het woord voerde: allen werden aangeduid met 'de heer...', hetgeen accentueerde dat een ieder gelijkgerechtigd was tot het naar voren brengen van zijn mening. Dit gebruik werd gehandhaafd tot in 1925.

Een logisch gevolg van deze methodiek was dat de omvang van de per verenigingsjaar gebundelde Verslagen toenam. De inleiders plachten hun onderwerpen steeds grondiger uit te diepen en de discussies besloegen steeds meer bladzijden, niet in de laatste plaats doordat alle hoffelijke formuleringen en bloemrijke zinswendingen letterlijk werden gereproduceerd aan de hand van stenografische notities. Begrijpelijk, dat ook de drukkosten daarmee stegen. Ondanks de herhaaldelijk blijkende noodzaak tot bezuinigen werd echter pas in november 1972 teruggekeerd tot de wijze van verslagleggen uit het eerste decennium. Naast de financiële factor speelde daarbij een rol dat was besloten ook niet-leden tot de bijeenkomst toe te laten en aan de discussies te laten deelnemen. Sindsdien werden de

gestelde vragen kort samengevat en de antwoorden woordelijk weergegeven omdat die een aanvulling en afronding van het door de inleider behandelde onderwerp verschaften. Die aanpak leidde tot een aanmerkelijke vermindering van de omvang van de verslagen, mede ten gunste van de kostenbeheersing. Met die versoering hadden de leden dan ook geen problemen. Maar toen het verenigingsbestuur besloot 'voorshands voor een jaar' géén verslag van de discussies meer te publiceren (februari 1987), ging dat velen aan het hart, vooral omdat het ophelderen van vraagpunten en het ventileren van eventueel afwijkende meningen, de discussie immers maken tot een wezenlijk element van de wetenschappelijke benadering die de vereniging zich ten doel stelt. Dat onbehagen in de kring der (ere-)leden resulteerde erin dat met ingang van 1989 weer een samenvatting van vragen werd opgenomen, alsmede de hoofdzaak van de antwoorden daarop.

Orgaan, Wetenschappelijk Jaarbericht, Mars in Cathedra, Militaire Spectator

In de jaren 1892 tot 1902 werden naast de Verslagen ook enkele tientallen 'Verhandelingen en Overdrukken' uitgegeven van belangwekkende artikelen uit de buitenlandse vakpers. Die service eindigde toen die taak werd overgenomen door het in het najaar 1902 geïntroduceerde 'Orgaan der Vereeniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap' dat de plaats innam van de vroegere Verslagen.

Ten behoeve van de leden werd drie jaar later besloten tot het jaarlijks samenstellen en uitgeven van een zakboekje, dat 'in zeer beknopte vorm' informatie zou verstrekken over allerlei ontwikkelingen op militair gebied in de Nederlandse, de Nederlands-Indische en vreemde krijgsmachten. In de loop der jaren verwierf dit Wetenschappelijk Jaarbericht veel faam in binnen- en buitenlandse vakkringen. Dat vloeide hoofdzakelijk voort uit de ongeschreven regel dat het bewerken van de rubrieken liefst werd toevertrouwd aan eminente deskundigen die hetzij een geslaagde militaire carrière achter de rug hadden, hetzij nog onderweg waren naar de top. Het waren dan ook gewoonlijk leraren van de Hogere Krijgsschool die voor de overzichten en beschouwingen tekenden en borg stonden voor de kwaliteit. De band van dat instituut met 'Krijgswetenschap' werd nog in het bijzonder verstevigd door de goede gewoonte de Directeur van de Hogere Krijgsschool qualitate qua te doen optreden als voorzitter van de redactiecommissie - thans redacteur - van de publikaties der vereniging.

In totaal verschenen er een vijftigtal Wetenschappelijke Jaarberichten. Wie de moeite neemt deze presentatie van zestig

jaren gecompromeerd wetenschappelijk inzicht in de eigen vakgebieden door te nemen - al ware dat slechts vluchtig - zal zich enerzijds verbazen over de analytische geest van het merendeel der scribenten en anderzijds beseffen dat hun namen steeds nadrukkelijker moesten opduiken op de prominente posities in de Naam- en Ranglijsten der officieren.

Aan de verschijning van de Wetenschappelijke Jaarberichten kwam - om het met Cicero te zeggen: 'O tempora! o mores!' - een einde toen ook het vertrouwde Orgaan niet langer werd gepubliceerd. Het in 1965 uitgegeven gedenkboek leverde de benaming van de nieuwe publicatie 'Mars in Cathedra' waarin zowel de voormalige Verslagen als het Wetenschappelijk Jaarbericht werden samengebracht. Met ingang van 1969 werd dit nieuwe tijdschrift door de toenmalige voorzitter, generaal-majoor b.d. d'Engelbronner, de leden voorgelegd als 'voortbouwend en steunend op een oude en grote traditie'. Zijn standpunt, namens het bestuur, luidde dat de oorspronkelijke doelstelling van de voorlichting 'omtrent krijgswetenschappen' sterk gericht diende te zijn op 'de maatschappij als geheel', terwijl het begrip 'krijgswetenschap' ten rechte de meervoudsvorm zou moeten hebben of, beter nog, als 'defensiewetenschappen' te betitelen ware op grond van de relatie met andere takken van wetenschap en met de praktische politiek en economie. De kostenbeheersing bleef echter hetzelfde, schier onoplosbare probleem.

Een mogelijke oplossing leek zich aan te dienen toen het ministerie van Defensie op zijn beurt eveneens in de problemen raakte over de onder zijn bescherming uitgegeven Militaire Spectator. De drukkerij die dat tijdschrift verzorgde, beëindigde haar activiteiten. Defensie stond voor een netelig vraagstuk. Desgevraagd bleek de Koninklijke Vereniging bereid de politieke leiding te hulp te komen, mits dat uiteraard niet zou leiden tot vergroting van de eigen financiële moeilijkheden. Met andere woorden, het eventueel overnemen van de uitgave van de Militaire Spectator zou de vereniging niet op hogere kosten mogen jagen. Het ministerie moest zich bereid verklaren eventuele verliezen te dekken. Deze overeenkomst werd per 1 januari 1972 geëffectueerd.

Het bestuur was nu in de gelegenheid de kosten en baten van beide uitgaven met elkaar te vergelijken. En aangezien de oplage van de Militaire Spectator veel groter was dan die van Mars in Cathedra - en dus voor de adverteerders aantrekkelijker - lag het voor de hand dat een mogelijke oplossing van de bijna permanente financiële problemen van de penningmeester wellicht kon worden gevonden in een zakelijke combinatie van beide publicaties. Hiervoor is gekozen in plaats van contri-

butieverhoging, waarvan een negatieve invloed op de ledenwerving werd verwacht. Hoewel het bestuur zich bewust was dat de Koninklijke Vereniging zo het eigen gezicht ten dele ging verliezen, legde het toch de nieuwe constructie ter goedkeuring voor aan de ledenvergadering met de motivering dat beter en sneller inspelen op de actualiteit mogelijk zou worden en dat meer financiële middelen beschikbaar zouden komen voor het vergroten van de kwaliteit der voordrachten. De kern van deze inmiddels door de ledenvergadering goedgekeurde wijziging is, dat het publiceren van een zelfstandig kwartaalbericht Mars in Cathedra wordt beëindigd. In plaats daarvan werd het blad als extra katern met een afwijkende kleur ingelegd in een deel van de oplage van de Militaire Spectator, te weten de exemplaren die bestemd zijn voor de leden van de Koninklijke Vereniging. Dit katern dient thans voor het publiceren van voordrachten, samenvattingen van de discussies, bestuursmededelingen, en dergelijke.

Met deze oplossing kan de vereniging een eigen geluid laten horen. Hiermee behoudt de vereniging haar onafhankelijke positie.

Prijsvragen

Vanaf 1886 werden regelmatig prijsvragen uitgeschreven over belangwekkende onderwerpen die in dat tijdsbestek gesprekstof leverden in militaire kringen. Ook daarna bediende 'Krijgswetenschap' zich af en toe van dat middel waarmee de leden hopelijk konden worden aangemoedigd tot wetenschapsbeoefening en tot het publiceren van de resultaten van hun studiën. Een voordeel was tevens dat de kopijvoorziening voor Mars in Cathedra en de Militaire Spectator werd verbeterd. Onderwerpen konden moeiteloos worden gevonden in nieuwe ontwikkelingen in de technologie en in controversiële opvattingen over de mens in de organisatie. Zo'n heet hangijzer in de jaren '60 en '70 was bijvoorbeeld de militaire dienstplicht, waarop met de prijsvraag 1970 de schijnwerper werd gericht. In 1971 publiceerde Mars in Cathedra H.W. Wenders' winnende 'Studie betreffende de voor- en nadelen van een vrijwilligers- resp. een kadmilitiekrijgsmacht en de gewenste personele samenstelling van de Nederlandse krijgsmacht(delen)'. De gulden regel dat publikatie van een voordracht of artikel niét impliceert dat het bestuur de mening van de auteur deelt, werd overigens in dit geval op 1 december 1975 nog eens extra beklemtoond toen de bestuursdelegatie van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap in de hoorzitting van de 'Staatscommissie van advies inzake de personeelsvoorziening van de krijgsmacht' een standpunt innam, dat tegenovergesteld was

aan dat van voornoemde prijswinnaar. (zie Mars in *Cathedra* 28/1976 blz. 1235 e.v.).

Uiteraard werd ook aan de automatisering ruime aandacht besteed: de inzending 'Plaats van automatisering in de krijgsmacht' van J. Roos verwierf de eerste prijs van de prijsvraag in 1971. En toen op de prijsvraag 1972, die een verhandeling vroeg over de mogelijkheid of wenselijkheid van een tertiaire vorming, geen studie werd ingezonden van toereikend niveau, werd wel een tweede prijs toegekend die overigens ook in Mars in *Cathedra* werd afgedrukt. Maar klaarblijkelijk liet de doelgroep zich niet verleiden tot het produceren van meer kopij, zoals de redacteur had gewenst. En dus leek het misschien beter de gelden voor profijtelijker doeleinden te bestemmen.

Prijzen

Profijt lag mogelijk in het verschiet bij het benaderen van de aankomende generatie jonge beroepsofficieren, in casu de cadetten van de KMA en de adelborsten van het KIM. In eerste instantie richtte de Koninklijke Vereniging zich naar de Bredase Alma Mater met de instelling van een prijs voor de beste KMA-scriptie over een militair onderwerp. Voor het eerst werd die *Cadettenprijs* uitgereikt op 8 juli 1983 in aansluiting op de officiële uitslag van het officiersexamen. De prijs ging naar de cadet-vaandrig J.P. Tack wiens scriptie 'Het Nederlandse VN-optreden in Korea' werd afgedrukt in de *Militaire Spectator*, jaargang 1984.

In de jaren, dat de scripties niet aan de gestelde normen voldeden, werd afgezien van het uitreiken van de prijs.

Doordat tegelijkertijd ook de Adelborsten van het KIM de kans op een overeenkomstige prijs kregen aangeboden, werd sindsdien gesproken van de *Cadetten-en Adelborstenprijs*. Op 10 januari 1986 werd de afstudeerscriptie van ltz 2 T.M.R. van der Heyden, getiteld 'Mexico en Midden-Amerika in de schaduw van de Verenigde Staten', bekroond.

In de ledenvergadering van 6 april 1987 werd vervolgens het Reglement van de *Krijgswetenschapsprijs* goedgekeurd, waarmee de prijzen voor KMA-en KIM-scripties hun definitieve benaming kregen.

De verantwoordelijkheid voor het uitgeven van de *Militaire Spectator* die het bestuur per 1 januari 1972 aanvaardde, bracht tevens mee dat het hondervijftigjarige bestaan van het oudste tijdschrift van Nederland onder de aegide van 'Krijgswetenschap' moest worden gevierd. Onderdeel van die viering op 29 januari 1982 met een themadag onder de titel 'Defensie en de media' was ook de uitreiking van de nieuw ingestelde *Militaire Spectator legpenning*. Deze penning werd ingesteld door de

Koninklijke Vereniging 'met het doel het positieve denken en schrijven over defensie te stimuleren', waarbij positief niét met kritiekloos mag worden vertaald. De Militaire Spectator van april 1982 (151e jaargang, nr. 4) bevat een volledig verslag van de themadag en van de 'geboorte' van de legpenning, en vermeldt ook de toekenning aan de journalist J.M. Bik en aan de hoofdredacteur brigade-generaal b.d. W. Walthuis. Sindsdien werden nog op overeenkomstige wijze onderscheiden luitenant-generaal G.C. Berkhof in 1983, drs. J.C. Siccama van het NIBB Clingendael in 1985, generaal-majoor b.d. L.P. van Oppen in 1986, R.D. Praaning, directeur van de Atlantische Commissie, in 1987 en luitenant-generaal W.C. Louwerse in 1989. Daarmee is deze 'prijs' geworden tot een erkend instituut.

Leerstoel in het Militaire Recht

Tot de activiteiten waarmee de Koninklijke Vereniging zich ook naar andere wetenschappelijke sectoren manifesteert, behoort zonder enige twijfel ook de op 1 september 1970 door haar ingestelde bijzondere leerstoel in het militaire recht, gevestigd in de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam. Over het instellen bestond tevoren reeds overeenstemming tussen het Ministerie van Defensie, de vereniging en de universiteit, maar in de turbulente periode van de 'vermaatschappelijking' van de wetenschappelijke vormingsinstituten zou de zaak op de lange baan zijn geschoven indien niet de toenmalige secretaris mr. Haitsma Mulier erin was geslaagd zijn vele contacten te benutten en de leerstoel te verwezenlijken.

Als eerste bijzondere hoogleraar werd de brigade-generaal titulair der artillerie b.d. mr. H.H.A. de Graaff benoemd. Na zijn onverwachts overlijden op 5 juli 1972 begon het touwtrekken over de leerstoel opnieuw. Met de secretaris als intermediair kon pas met ingang van 1 mei 1974 in de vacature worden voorzien met de benoeming van jhr. mr. Th. W. van den Bosch, die al sinds medio 1972 als invaller had gefungeerd. Zijn inaugurele rede 'Beschouwingen over het militaire dienstbevel' (3 mei 1976) werd gepubliceerd in Mars in Cathedra nr. 30 van 1976. Na zijn vertrek met emeritaat werd schout-bij-nacht van administratie mr. G.L. Coolen met ingang van 1 augustus 1984 benoemd tot bijzonder hoogleraar in het militaire recht. Ook zijn inaugurele rede (12 mei 1986) werd in Mars in Cathedra afgedrukt, en wel in nr. 69 van 1986. Gebleken is dat de bezetting van de leerstoel tot nu toe veel heeft bijgedragen tot waardering voor de kwaliteit der militaire wetenschapsbeoefenaren. En dus tot erkenning van het streven van de Kon. Vereniging.

Uitbreiding van de interessesfeer, samenwerking met medestanders

In 1955 was een overzicht verschenen van de voordrachten, artikelen, discussies en dergelijke, die de Vereniging sinds haar oprichting had gepubliceerd. Dertien jaar later werd een aangevulde herdruk uitgegeven, getiteld 'Mars in Cathedra, Inhoud en Verslagen 1865-1968'. Daarin stonden per verenigingsjaar genummerd, de titels opgesomd en de namen der inleiders en auteurs. Uit die bibliografie kan men zich een globaal beeld vormen van de evolutie in de belangstelling gedurende die periode van ruim een eeuw: hoewel alleen de titel weinig zegt over de inhoud van de tekst geeft hij meestal toch wel een indicatie. Generaal-majoor De Wolf heeft daarvan dankbaar gebruik gemaakt bij het concipiëren van dat deel van het Gedenkboek, waarin hij de onderwerpen in bepaalde rubrieken heeft gerangschikt. Terecht merkt hij dan ook op in zijn dankwoord voor het toegekende erelidmaatschap (Orgaan 1965-1966): 'Misschien is het nog eens mogelijk een complete titelopgaaft van de publikaties van de krijgswetenschap uit te geven, maar dan met een personenregister en met een onderwerpenregister. Daardoor zou het geheel van deze uitgaven veel beter kunnen worden gehanteerd en veel beter toegankelijk zijn dan momenteel het geval is'. De juistheid van deze uitspraak kan ook anno 1990 nog volledig worden beaamd: het ordenen van de behandelde stof op analoge wijze als destijds geschiedde, vergt een moeizaam napluizen van alles wat de Koninklijke Vereniging sindsdien in druk deed verschijnen. Zo geen onbegonnen, dan toch een monnikenwerk!

De belangstelling richt zich op een steeds groter gebied.

Was het in de jeugdijaren van de Vereeniging nog in hoofdzaak een nationale territorium dat centraal stond, met soms een beroepsmatig-nieuwsgierige blik op de 'belendende percelen', met het relatief kleiner worden van de wereld is het normaal geworden het blikveld te verruimen. Allengs tekent zich een toenemende interesse af voor de Europese, vervolgens de bondgenootschappelijke en uiteindelijk de mondiale achtergronden van het veiligheidsvraagstuk, dat niet langer uitsluitend een militair probleem kan en mag zijn, maar vraagt om een integrale interdisciplinaire benadering. De voordrachten, discussies en artikelen geven daarvan blijk. Steeds vaker worden gerenommeerde deskundigen van andere nationaliteit aangezocht als inleider. Het ligt voor de hand dat het uit een oogpunt van kostenbesef doelmatiger is ook niet-leden tot dergelijke voordrachten toe te laten. De volgende stap was dat een steeds intensievere samenwerking groeide met ongeveer

gelijkgerichte instellingen als het Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken, het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael, de Stichting JASON en de Atlantische Commissie. Daarmee handelde de Koninklijke Vereniging geheel in overeenstemming met haar oorspronkelijke doelstellingen, die immers naast de eigen wetenschapsbeoefening ook de algemene voorlichting wilde nastreven.

Slotsom

De geschiedenis van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap leert dat gesproken kan worden van een wisselende belangstelling voor het werk van deze organisatie. De omvang van de vereniging heeft zich in de laatste jaren gestabiliseerd en dit geeft vertrouwen voor de toekomst.

Ereleden

onder vermelding van de laatst beklede rang en de datum van de toekenning

W.J. Knoop, luitenant-generaal der infanterie b.d.	25 oktober 1882
P.G. Booms, luitenant-generaal der infanterie b.d.	13 december 1890
P.M. Netscher, luitenant-generaal der infanterie b.d.	15 december 1899
Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Hendrik	13 maart 1902
L. de Vlaming, generaal-majoor der infanterie b.d.	3 oktober 1908
C.J. Snijders, generaal	13 maart 1918
J. de Waal, luitenant-generaal der artillerie b.d.	29 oktober 1920
H. Kemper, luitenant-generaal der artillerie b.d.	30 november 1923
J.L. ten Bosch, luitenant-generaal der artillerie b.d.	31 oktober 1930
T.F.J. Muller Massis, luitenant-generaal van de generale staf b.d.	4 december 1936
Jhr. J.Th. Alting von Geusau, generaal- majoor der artill. b.d. (posthuum)	8 april 1940

C.A. Prins, luitenant-generaal der artillerie b.d.	4 november 1949
D.A. van Hilten, luitenant-generaal van de generale staf b.d.	26 oktober 1956
M.R.H. Calmeyer, luitenant-generaal van de generale staf b.d.	16 oktober 1959
J.P. Boots, reserve-kolonel titulair der infanterie b.d.	8 november 1961
Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard	mei 1965 ¹⁾
J.J. de Wolf, generaal-majoor titulair der genie b.d.	3 mei 1965
J.H. Couzy, luitenant-generaal der artillerie b.d.	11 december 1967
E.R. d'Engelbronner, generaal-majoor van de generale staf b.d.	29 juni 1972
J.P. Verheijen, luitenant-generaal der infanterie	2 mei 1983
W.F. Anthonijsz, luitenant-kolonel der cavalerie	1989

Voorzitters

onder vermelding van de rang bij het aantreden als zodanig

F.A.T. Delprat, majoor der artillerie, toezicht houdende in 's-Rijks gieterij van bronzen geschut	1865-1866
Jhr. C.M. Storm van 's-Gravensande, kapitein der genie b.d., lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal	1866-1872
W.J. Knoop, luitenant-generaal der infanterie b.d.	1872-1882
W.C. Hojel, luitenant-kolonel der artillerie, adjudant van Z.K.H. Prins Alexander	1882-1885

¹⁾ Blijkens beschikbare gegevens: kort voor het eeuwfeest.
De juiste datum is helaas niet meer te achterhalen.

C.M.H. Pel, generaal-majoor der infanterie b.d., adjudant in buitengewone dienst van Z.M. de Koning	1885-1887
P.M. Netscher, generaal-majoor der infanterie b.d.	1887-1899
J.W. Bergansius, luitenant-generaal der artillerie b.d., oud- minister van Oorlog	1899-1901
L. de Vlaming, kolonel der infanterie b.d.	1901-1906
J. de Waal, generaal-majoor der artillerie, commandant der bereden artillerie	1906-1920
H. Kemper, generaal-majoor der artillerie b.d.	1920-1923
J.L. ten Bosch, generaal-majoor der artillerie b.d.	1923-1930
C.A. Prins, luitenant-generaal der artillerie b.d.	1930-1949
M.R.H. Calmeyer, luitenant-generaal van de generale staf, plv. chef van de generale staf	1949-1959
J.H. Couzy, luitenant-generaal der artillerie op n.a., oud-commandant 1 LK, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal	1959-1967
E.R. d'Engelbronner, generaal-majoor van de generale staf b.d., chef van de staf voor de Civiele Verdediging	1967-1972
H.J. van Veen, luitenant-generaal der infanterie b.d.	1972-1974
C. Knulst, RMWO-4, generaal-majoor der infanterie b.d.	1974-1979
H.W. Hiddema, kolonel der artillerie	1979-1980
J.P. Verheijen, kolonel der fuseliers	1980-1983
H.A. Couzy, kolonel der artillerie	1983-1986
G.J. Folmer, brigade-generaal der artillerie	1986-heden

Secretarissen

(rangvermelding als hiervoor)

L.J.J.A. Joost, kapitein der infanterie (1e secr.)	1865-1866
G.F.F.A. Mollinger, eerste luitenant bij het Regiment Grenadiers en Jagers (2e secr.)	1865-1866

L. Mulder, kapitein der infanterie (1e secr.)	1866-1870
S.A. Lutz, eerste luitenant bij het Regiment Grenadiers en Jagers (2e secr.)	1866-1868
J.H. Witsenborg, kapitein der infanterie b.d. (2e, daarna 1e secr.)	1868-1870
W. Hoogenboom, eerste luitenant der artillerie	1870-1875
F.E.L.A. Abel, eerste luitenant der infanterie	1875-1878
A.L.W. Seyffardt, kapitein der artillerie	1878-1884

Penningmeesters

(rangvermelding als hiervoor)

P.L.G. Doorman, eerste luitenant kwartiermeester	1865-1867
J.L. Nierstrasz, luitenant ter zee eerste klasse	1867-1869
P. van der Burg, eerste luitenant der artillerie	1869-1884

Van 1884 af werden beide functies gecombineerd, en wel tot medio 1965. Daarna nog slechts incidenteel indien op andere wijze niet in een vacature kon worden voorzien (hierna per geval met asterisk aangegeven).

Secretarissen-penningmeester

G.N.H. Schultz van Haegen, ritmeester der cavalerie b.d.	1884-1900
J.M.R. Laceulle, majoor der infanterie NIL b.d.	1900-1905
J.A. Willems, kapitein der infanterie NIL b.d.	1905-1922
J.P. Boots, reserve-kapitein der infanterie	1922-1962
W.F. ten Boske, luitenant-kolonel der infanterie	1962-1965
H.J.L. Janssen, luitenant-kolonel KLu ^{*)}	1965-1966
C. 't Hart, luitenant-kolonel der militaire administratie ^{*)}	1974-1978

Secretarissen

Mr. J.H.P.V. Haitsma Mulier, reserve-kolonel titulair der artillerie b.d.	1966-1967
---	-----------

J. Albarda, luitenant-kolonel der artillerie b.d. (2e secr.)	1968-1974
C. 't Hart, luitenant-kolonel der militaire administratie	1978-1979
W.F. Anthonijsz, luitenant-kolonel der cavalerie	1979-1989
Drs. F.J.J. Princen	1989-heden

Penningmeesters

H.J.L. Janssen, luitenant-kolonel KLu	1966-1969
H.F. Enkelaar, majoor KLu	1969-1972
L.B.M. Elfrink, majoor KLu	1972-1974
Drs. F.A.W.M. Rhoen, kapitein der intendance	1978-1982
J.R. Karssing, majoor der cavalerie	1982-heden

== Teksten van het symposium 'Westeuropese veiligheid na 1992'

Welkomstwoord

door de voorzitter van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

Generaal-majoor G.J. Folmer
Plaatsvervangend Bevelhebber der Landstrijdkrachten.

Excellenties, dames en heren,

Welkom bij dit symposium ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap. Wij zijn bijzonder verheugd, dat u in zo grote getale gehoor hebt gegeven aan de uitnodiging om mee te denken over de Westeuropese veiligheid na 1992. Voor een vereniging als de onze, is een dergelijke opkomst een grote steun in de rug. Het verschaft ons de hoop, dat wij jonger zijn dan het getal onzer jaren.

De titel van dit symposium heeft een geschiedenis. Daarop terug blikken is de enige keer dat ik mij vandaag een achterom kijken wil veroorloven.

Toen we medio 1989 besloten het symposium te wijden aan de Westeuropese veiligheid na 1992, waren er al enkele tekenen te bespeuren in de internationale verhoudingen, die ons tot nadenken stemden. Er waren al gesprekken over wapenbeheersing en er was daarbij enig uitzicht op succes.

Nationaal werd al - heel voorzichtig - gesproken over een geringere groei van de defensie-uitgaven. Veel verder dan een 'gedurfde' discussie over de voordelen van een positieve nulgroei tegenover een negatieve kwamen we echter niet.

Ook namen we waar, dat de Russische beer zich wat rustiger gedroeg. Maar iedereen, die daaruit optimistischer conclusies

trok, dan wat met 'reculer pour mieux sauter' zo treffend wordt omschreven, werd met lichte hoon bejegend.

Doch dan verandert plotseling de wereld. De muur stort in en nieuwe democratieën worden geboren; een 'Umwertung aller Werte'. De vereniging heeft op dat moment haar sprekers uitgenodigd en - met uitsluiting van alles wat er om ons heen gebeurt - wordt gediscussieerd over het eventueel aanpassen van de titel. Moet in plaats van Westeuropese veiligheid gesproken worden over Europese veiligheid? Moet de grens van 1992 verlegd worden naar 1993, 1994 of zelfs naar 1995? Terwijl we daarover discussiëren, doet de drukker zijn werk en voor we het weten staat de titel 'Westeuropese veiligheid na 1992' zwart op wit op papier. Alleen al om financiële redenen kunnen we niet meer terug.

Op dit moment ben ik eigenlijk niet zo ontevreden met de titel. 'Westeuropese veiligheid' vormt enerzijds een beperking, maar lijkt anderzijds al bijna een verworvenheid, een waarheid voor 'eeuwig'. De waarschuwingstijd is immers onstuitbaar toegenomen.

Dan is er Irak en was er Koeweit; 'Westeuropese veiligheid' krijgt een nieuwe dimensie.

Met '1992' is iets overeenkomstig aan de hand. Eerst markeert het een gebeurtenis; doch dan slaat de toekomst zo plotseling op hol, dat het meer op het einde van een planningshorizon lijkt. Inmiddels is de Duitse eenheid een feit geworden en is '1992' geworden wat het was, het jaar van de politieke eenwording van de landen van de Europese Gemeenschap. Zo lijkt alles op zijn pootjes terecht te komen, als je maar niets doet, komt alles goed. Maar dit is schone schijn, een woordenspel. Voor onze sprekers is het echter een 'tour de force'. Zij moeten onder dezelfde vlag een geheel andere, een verrassende lading verkopen. Dat is hen wel toevertrouwd en uw aanwezigheid geeft aan dat u dezelfde mening bent toegedaan.

Reeds vooraf dank ik hen, die deze dag daadwerkelijk organiseerden. De medewerking van de Stichting Nederlandse Industriële Inschakeling Defensie opdrachten (NIID), die de schakel tussen de politiek-militaire en de politiek-economische dimensie realiseerde, wil ik daarbij niet onvermeld laten.

De eerste inschatting van de Westeuropese veiligheid na 1992 zal plaats vinden in de lezing, die de eminente Francois de Rose zal houden. Hij is vice-president van het International

Institute of Strategic Studies (IISS), Ambassadeur de France en bekend publicist op het gebied van veiligheidsvraagstukken.

Monsieur De Rose, c'est une grande honneur pour la Société Royale des sciences militaires, que vous êtes ici pour partager avec nous vos idées sur la dimension stratégique de la sécurité de l'Europe occidentale après mille neuf cent quatre vingt douze. Votre carrière comme diplomate, terminé comme représentant de France auprès de l'alliance Atlantique, a été consacré pour la plus grande partie aux questions de défense. Après votre retraite vous avez dévoué beaucoup de temps, comme vice-president du conseil de l'Institute international d'études stratégiques à Londres au sujet de la sécurité. Pas beaucoup d'hommes sont si qualifié comme vous pour nous introduire au theme d'aujourd'hui.

Mr. Ambassador: not only are we happy that you will share your valuable thoughts with us, the more so are we happy that you will speak to us in English, as regretfully the beautiful French language is not as widely spread in the Netherlands as it probably should be.

== 'West European Security After 1992: The Strategic Dimension'

By: F. de Rose

*Ambassador of France and Vice President of the International
Institute for Strategic Studies (IISS)*

Thank you, General Folmer, for your kind words of introduction. I am deeply honoured by your invitation to take part in this meeting, and I look forward to a very interesting and fruitful discussion.

Before I begin, allow me to say that I speak entirely in a personal capacity and nothing I say should be taken to represent the views of my government. Fortunately the two opinions do sometimes correspond, most of the time in fact. However, you will also notice that I have views on certain issues which I would not be able to voice were I still in the service of my government.

François de Rose
(Foto: T. Remmers AVDKL)

I am grateful for the fact that you have raised the issue of West European security problems after 1992. The matter is already complicated enough, and to discuss the problem of the strategic dimension in the context of Europe as a whole would be even more so. I do hope that Western Europe will continue to develop, and that it will enter the field of foreign and security policies on a European basis in years to come. A very interesting text on this subject is the Single European Act, which states that closer cooperation on security issues would help develop a European identity in the field of foreign policy. However, in my opinion the text is already out of step with the present situation, and I feel that we must now think hard, and try to determine whether there is a need for a more specific objective for our efforts in the field of security.

I shall divide my reflections into two parts. Firstly, the problems in Europe proper and secondly, the problems we are facing in what is known as the zone outside the NATO treaty area. First of all, Europe; we are living at the end of the cold war. Soviet forces will be withdrawn from their satellites and return to Soviet territory, thus putting an end to what has been an obsessional worry for NATO and national staffs: the fear of a surprise attack from across the Elbe. With the retreat of the Soviet forces approximately 1,000 kilometres eastwards to within their borders, and with the collapse of the Warsaw Pact, this threat is no longer a reality. I do not mean there is no threat, merely no threat of a surprise attack, which is of course the reason why we are all trying to reap the benefits of peace, and starting to diminish our forces both in Germany and at home. The Americans have already announced their intention to reduce their armed forces by 25%. Mrs Thatcher has stated that the forces in Germany, the British Army on the Rhine, will be reduced to 25,000. I believe the Netherlands and Belgium have already taken decisions along these lines, and Mr Mitterrand has said that he thinks it logical for French forces in Germany to return home. There is one thing I would say about these changes: I do not criticise them per se, but it surprises me that all decisions to this end were taken unilaterally, with no discussions either in a NATO context or amongst ourselves. The only discussion about the level of European forces took place between Chancellor Kohl and Mr Gorbachev, when Chancellor Kohl agreed to reduce the forces of Germany to 370,000 after unification. There will, therefore, be a considerable reduction of the military presence in Central Europe by both East and West.

One remark on nuclear weapons in Europe: the nuclear imbal-

ance is going to grow to our disadvantage as the Americans are going to considerably reduce their nuclear arsenal in Europe, and the Soviet Union will of course keep their strategic forces and some long-range forces here. The imbalance is not, therefore, growing in our favour. I do not think this matter is of overriding importance, as the idea of the Soviets launching a nuclear attack on Europe lacks all credibility.

The questions to be asked are whether the Atlantic Alliance will survive these changes, and whether there is a need to defend ourselves. I believe there is such a need, because the Soviet Union will remain the dominant military power in Europe, both conventionally and in the nuclear field. At the same time Europe is entering a period of disturbances; there is no doubt that the changes taking place in Central and Eastern Europe will revive old problems we thought had lain buried for the last 45 years. We already know that tension is mounting, that problems are being created and that as a result Europe is entering a period of internal disturbances. We must not forget that, cold war or no cold war, power politics, being the law of international relations, will continue.

We should therefore be able to defend ourselves, albeit in a different way, with the balance of forces agreed in the Vienna talks - or in any talks for that matter - as long as the balance of forces is agreed by both sides. However, the Soviet Union, who for years could not believe that it would be attacked by the West, (although it can no longer believe it now), will keep very large forces and we cannot be without the means to defend ourselves in any unforeseen circumstances. The latest report from the International Institute for Strategic Studies in London actually states that apart from some nuclear missiles, no elimination or destruction of Soviet military equipment has yet taken place.

I therefore think the need for us to have the capacity to defend ourselves is quite clear.

We often hear the question posed as to whether the Atlantic Alliance will, or indeed should, survive, or rather: why we should dismantle the Western pact, as the the Eastern pact is dissolving. I regard this as a false symmetry: if the Eastern pact is dissolving it is because its ideology is no longer acceptable to the people who were subjected to it. It is the refusal of this very ideology which has caused the Warsaw Pact to crumble, while it is our ideology of democracy and a market economy that the countries leaving the Warsaw Pact want to adopt. Our own ideology has therefore proved itself successful, as opposed to that of the East, which has proved a failure. Another reason, as

I have already mentioned, is that the Soviet Union will remain a military power of the first order, never having needed the help of its allies to become a superpower, whereas without the presence of American forces Europe would not have been a match for Soviet power.

Finally, we and the Americans have a community of destiny embodied by our military ties. In a lecture he gave at NATO's headquarters in Brussels last year Sir Michael Howard, Chairman of the International Institute for Strategic Studies, said that the Atlantic Alliance will continue to spell out a political message over and above its military utility. This does not mean that the Atlantic Alliance will remain as it is. We already know that at the summit meeting held in London in July this year, a decision was made not actually to abandon the forward defence strategy, but certainly to moderate it, and furthermore it was decided to replace the flexible response strategy by one of 'last resort nuclear weapons'. I personally think this is a mistake: the very idea of saying in advance that nuclear weapons shall be used only as a last resort weakens deterrence and seems to allow for Europe to become the theatre of conventional warfare. However, such was the decision at the summit meeting. I am not alone in my disagreement on this issue; I know there are many military authorities who are somewhat concerned by the change. However, since the chances of a conflict are so remote it is perhaps not of paramount importance. Moreover the decision has placated many German fears and misgivings as to the flexible response strategy.

The second change will be the reduction in the United States presence and the weight it pulls in the Alliance. We do not know how many American forces will be kept in Europe; six or eight months ago the total was to be reduced to 195,000, reports now say the final number will be less than 100,000. I myself express no preference for a certain number of troops, provided there are sufficient American forces in Europe to make it clear that both the interests and honour of the United States are committed to the preservation of freedom in Europe.

However, it is necessary that some American forces be kept, although this could constitute a problem in years to come. Should all American forces leave Europe then we would be faced with the question of the options which the now unified Germany would take; in other words, whether Germany would remain the only military power in Central Europe, and if so, whether this would increase her influence - which is already great thanks to her economic and financial power - and whether her position in Central Europe would increase even further. As a matter of fact I was listening yesterday to a lecture

given by a Frenchman who had just returned from Moscow, where he had held discussions for the Atlantic Alliance Association with several high-ranking Soviet officials. The Soviets do not want the Atlantic Alliance to be dissolved, even though this has been their policy for many years. It is not certain as to how they will feel in the future, but the present is clear. This is both very important and very understandable.

The alternative scenario is that if Germany did not remain the only military power in Central Europe, then she would have to opt for neutrality; and if Germany were neutral the shadow of Soviet military power would spread all the way to the Rhine and the North Sea. I therefore think that the need to maintain the Atlantic Alliance is absolutely in the interests of all Europeans. In fact, President Bush has constantly repeated that American forces will stay in Europe as long as their Allies ask them to do so. However, at the same time there is a change in American global strategy which is currently taking shape, although it is not yet definite, which is to keep substantial forces in places such as Europe and Japan, albeit greatly reduced. At the same time reserves would be constituted in the United States that can be projected at any point where need be - we have already seen what is taking place in the Gulf. The strategy of the United States, therefore, does provide for keeping forces in Europe, but also enables them to be reinforced should the need arise. I shall go on to describe the implications for some of our countries.

Keeping American forces in Europe is primarily a responsibility for Germany, as it is there that the American forces are needed, and at present the German government is asking the Allies to stay on German territory. Mr Genscher recently said that the Allies are being asked to stay because they are friends, whereas Germany is paying the Soviet forces 13 billion Marks to return to their homes.

In my view, the second responsibility rests with France. Mr Mitterand said, as I recall, that logic demands that French forces return home, within French borders. I find this very difficult to understand. If the French forces were to leave Germany, I do not see why the Americans should feel more concerned with the defence of Europe than the French government and the French people themselves. We should bear in mind the new United States strategy I just mentioned, which has the capacity to project forces, perhaps in the countries of the far western tip of Europe, Britain, France and the Iberian Peninsular [?], and on our European bases, together with the Americans, we should prepare for the pre-positioning of some

of the equipment with those American forces which would have to be protected in case of a crisis. The Gulf crisis illustrates the time it takes to build up a considerable force.

The question remains as to what Europe should do to advance on the road to a European pillar, the European pillar of the Alliance first mentioned by President Kennedy 28 years ago, which has still not been defined, neither in its structure nor its responsibilities. I think our duties here are twofold: firstly we need to maintain a US presence in Europe, and secondly we should work on the imbrication of our forces - especially French and British forces - with those of our allies.

The reason for this opinion is that France and Britain, being nuclear powers, cannot guarantee that if the Europeans were attacked they would use their strategic forces, for the same reasons the Americans could not give such a guarantee. It therefore remains that if French and British forces were engaged, and were covered by the imbricated nuclear forces of their countries, the nuclear cover would extend automatically to their allies.

I think we should improve the coordination of our armament programme, and try to harmonise our defence expenditure: some of us spend 4 1/2% of our GNP on defence, others 2% or less. This inevitably leads to the suspicion that some are enjoying a free ride at the expense of others, so to speak, which must be avoided. I am aware that the various domestic situations are completely different: some countries have nuclear weapons, others do not; some have conscription, others professional armies; and some have foreign forces on their territories. However, I am of the opinion that to spend more or less the same amount on defence would be a show of unity among Europeans.

We should, as I have just mentioned, prepare for the reception and redeployment of American reinforcements if need be, and we should try to create a European spirit of defence. The question now arises as to how and where we should do so; the CSCE is certainly a very useful institution. This can be illustrated by comparing the Helsinki meeting in 1975, where the Soviet objective was to have its gains in Europe confirmed, solidifying results of World War II, with the meeting which is to take place in Paris in November, which will register the collapse of that very order and the new shape of things in Europe. I therefore think the 12 should try to harmonise their foreign policies, and that broad decisions on defence such as the one I have outlined should be taken at the level of the 12, while the implementation of these decisions should be entrusted to the Western Euro-

pean Union, which is better equipped and more competent than anyone else, or any other body, to do so.

The second part of my talk, which will be much more brief than the first, concerns security problems outside the NATO area. It is of course too soon to draw conclusions as to the situation in the Gulf, yet a few facts are already obvious, in my opinion. First of all, nuclear weapons do not deter a disturber. Nuclear weapons which have established stability between the east and west for 45 years do not work in a situation such as that in the Gulf, and Saddam Hussein, although he probably does not have nuclear weapons as yet, acts as if he is completely unaware of the fact that he is facing the major nuclear power, which is very different to the former situation [and that with which we will be confronted in the future?]. By the same token, the situation in the Gulf has proved that the United States is the only power which can project forces over such a distance, at such a rapid rate and in such a volume, and there is no doubt that if it had not been for the United States leadership, neither France nor Britain nor any of our other countries would have seen fit to send forces to the Gulf. But the United States needs solidarity: this is of paramount importance. The day after the meeting between President Bush and President Gorbachev in Helsinki, Mr Baker went to Brussels and asked the Alliance for cooperation, albeit only symbolic. This was extremely important, because without such cooperation the American people would feel they are engaged in a risky affair, where they have fewer commercial interests than Europe and the Japan.

It is vital, therefore, that the American people does not feel that their friends in Europe have not been friends in need. At the same time a difficult adjustment is required, as there is no doubt that the NATO flag would not have been a help if the entire Gulf crisis had not been put under the auspices of the United Nations and the Security Council. If a NATO flag had flown over the operation then it would have appeared to be a conflict between the West and an Islamic country.

Reaching my conclusion, I now come to the future; in the future there is no doubt we will be threatened by long-range weapons in countries which are fortunately very small in number, but nevertheless the possibility of a country with large long-range nuclear weapons coming to grips in crisis with European countries cannot be ruled out. The question to be asked here is what we should do in such a situation; perhaps we could extend the COCOM machinery to some of these countries. This matter requires study, although there is no doubt

that Iraq has managed to get so far because we and the Russians have helped them to build their forces. I therefore have another suggestion: I think we should consider SDI once more. When President Reagan proposed SDI no-one in Europe took it seriously, mainly because he would have been facing a country that would always be able to saturate his defences with a larger number of offensive weapons. That would have been true of the Soviet Union, but it is certainly not the case with countries that have perhaps only a few dozen missiles, as they would be much less likely to saturate Western defence. We are faced with the problem of deterring a smaller power. As you are aware, French doctrine has been to construe the defence of the weak against the strong. Whether it would have worked or not we do not know, but at least there was logic in the idea, and thank God it was not put to the test. Our problem now is the deterrence of the strong by the weak, which is a completely different problem, one which demands a good deal of thought in order to find a solution. I think we should consider whether deterrence in the form of SDI, at least in a terminal phase, is at all feasible. If so, then it might be worth building it up. It has been said that since the Europeans were unable to set up the European pillar at a time when they were threatened by the immediate menace of a large military power in the heart of their continent, there is little chance of them doing so now that the threat has diminished to such an extent that people think it no longer exists.

As I mentioned before, there is a definite need for defence, and we must realise that a search for security policy is not simply a contribution to foreign policy, as worded in the Single European Act; security policy should be truly consubstantial to the organisation of our future and our ambition. If we want to play an influential and fully responsible part on the international stage then there is certainly a need for a coordinated European defence policy.

Westeuropese veiligheid na 1992: een bijdrage door de WEU.

*Door: Dr. W.F. van Eekelen
Secretaris-generaal van de Westeuropese Unie*

In assessing the changes in East-West relations, the first important element is the rapidity of change. Murphy's law no longer applies. Things happen much more quickly than we ever expected and so far nothing has gone wrong. That forces us to rethink most of the concepts which we have used over the past decades. In fact, we are moving from a period of high military threat but considerable political stability towards a period of low threat but high instability. In such a situation it is still unclear what force levels we will need to deal with these instabilities. As somebody put it recently: 'How many divisions has instability?'

Dr. W.F. van Eekelen
(Foto: T. Remmers AVDKL)

The second new element is the development of the German question. Originally we had thought German unification would come at the end of a long process in which East-West relations would improve and ultimately borders would have little meaning. New political developments have come so quickly and unification is imminent, but the new framework of relations has not yet developed. Now the danger is that some people believe that with German unification all problems in Europe will be overcome, while in fact we are still at the beginning of a new process of European cooperation.

The third factor of change concerns developments in the Soviet Union itself. At the beginning of his reign, President Gorbachev decided to improve relations with the United States, reduce his commitments in the Third World and aim at joining the world economy. In some respects the underlying reasons for perestroika are the same as those underpinning our own move toward Europe 1992. He wants to keep the Soviet Union in the race of technologically developed countries. We, in aiming at Europe 1992, also want to maintain our competitive position *via-à-vis* Japan, the newly industrialised countries and the United States. The difference is, of course, that we have been working at it already for some forty years while the Soviet Union is just starting. In addition, we are now seeing how difficult it is to reform the Soviet Union, because everything has to be reformed at once for there to be any chance of success. We are also seeing that the process of perestroika is getting bogged down, that some new programme will have to be developed and that it is most uncertain whether Gorbachev provides sufficient leadership to carry out major reform. In any case, he has no model to offer for European cooperation. His idea of a common European home has little meaning as long as he has not put his own house in order. At the same time, he is in a difficult political position. The Communist Party is being discredited and Gorbachev is trying to dissociate himself from it. Thus his rule becomes very personal without a clear constituency, while at the same time the Communist Party, though discredited, still provides the personnel for fulfilling most functions in the bureaucracy.

In international relations, the Soviet position is characterized by the loss of options. The emphasis on perestroika and the development of a market economy remove the basic threat Western society has posed to the Soviet system. At the same time, political developments in Eastern Europe and the emergence of democratically-elected governments are diminishing

Soviet influence in Eastern Europe. The Warsaw Treaty Organisation is disintegrating and it is difficult to see how it could be built up again as a political organisation, for it has never been one. Soviet withdrawal from Eastern Europe started in the economic sphere; that will inevitably lead to abandonment in the political and security fields as well. As these developments are inevitable, we should not pay any price to obtain them. Yet, we do not want to give the Soviet Union the impression that we are crowding them out of European affairs. We are in a paradoxical situation. On the one hand, we want to keep them out of Europe, certainly in the sense of having them remove their forces from Eastern Europe. But, on the other hand, we want to keep them in by giving them the feeling that they belong to Europe and have a role to play. The Soviets themselves have not yet adjusted to this situation. They know what they have lost, but they have no clear objective as to what they could and would want to gain from the new situation.

The fourth new development is that arms control no longer is the agent of change we thought it could be about a year ago. In fact, it is becoming increasingly difficult to conclude the negotiations in Vienna on Conventional Forces in Europe in the framework of two military alliances. The concept of parity between the two pacts has become doubtful and Moscow is already arguing that after CFE implementation it would be weaker than NATO. It is even more difficult to envisage what criteria should apply to follow-on negotiations after CFE. We all want to continue the negotiations immediately but the best framework is still unclear. The 35-nation CSCE would be an obvious forum, but there too it will be difficult to see what measures of disarmament would apply to all of them. Nevertheless, a conclusion of CFE will be an essential basis for further progress. Without it a continuation of arms-control negotiations would become very difficult and our prospects for new security arrangements in Europe would hang in the air.

The fifth factor is the emergence of nationalism. We in the West are to a certain extent at the end of our history; at the end of our history of violent conflict. In the East most of the old problems and controversies have not been digested. They were less visible during the period of communist domination but now they have resurfaced. The most important conclusion of this situation is that the countries of Central and Eastern Europe are all looking to the European Community for help but have very little inclination to work together. That has an impact on our Western approach to all European activities,

which leads me to support the 'concentric circles' approach. We can do much for everybody, but not necessarily the same for all countries. Looking at the European Community as the first circle and Western European Union as the nucleus of countries which also want to extend their cooperation to security questions, the second layer would be the European Economic Space with the EFTA countries. The third layer would be the Council of Europe which could be extended fairly easily with the new democracies as soon as they accept the responsibilities of its statute and respect human rights. Such an extension would give the new democracies a sense of belonging and a forum for political discussion. The fourth layer would be the CSCE process which could act as an umbrella over the spectrum of activities while preserving existing organisations. The best approach would be to work towards a situation in which all these organisations interlock and reinforce each other, even if they sometimes partially overlap.

In this context, Western European Union is a crossroad organisation. On the one hand it is the European pillar of NATO, on the other the security dimension of European integration. Opinions about its evolution differ, but it could best be regarded as a transitional organisation on the road towards European Union, in which ultimately the economic, foreign policy and security dimensions will converge. For the time being, of course, WEU is not a perfect pillar. We do not have all member countries of the European Community in WEU, not all European members of the Atlantic Alliance. Nevertheless, it is the only framework available in which a comprehensive discussion of political-military issues can take place in a European context.

Building a European pillar of NATO will require an assessment of the future tasks of NATO. The most important constant element will remain the security function. Even in the best climate of East-West relations, the Soviet Union, or even Russia, will be the largest military power on our continent. To live comfortably with that presence Western Europe will need a transatlantic link, both in the conventional and in the nuclear field. NATO and an American presence in Europe will allow us to live more or less comfortably with that Russian presence. Under new circumstances this security function could best be described as an insurance against things going wrong. The second function is to consult on political-military issues throughout the world. This consultation does not necessarily mean joint action because, in the Third World NATO's

possibility for such joint action will remain very limited. Here there is some scope for European activity, which could subsequently be coordinated with parallel US action, but NATO action will be regarded as drawing a particular Third World conflict into an East-West context.

The third function would be to formulate arms control policies and monitor their results. Particularly after the conclusion of CFE, verification will become very important. European countries will have to shoulder part of that burden, but the outcome of inspections will clearly have to be discussed in an Alliance context as well.

The fourth function is the inter-Alliance function of moderation when particular problems arise, such as the Greco-Turkish controversy. The importance of this function will of course depend upon the evolution of relations among NATO members and their internal stability.

These four functions will remain valid in the future. Yet it is clear that NATO will have to change. Some say it should be more political. Others argue that NATO has always been primarily a political organisation. Making it more political could only mean making it less military. We shall have to provide a new rationale for maintaining NATO under changing circumstances. That will apply to preserving the transatlantic link and the presence of North American forces in Europe, and also to the willingness of European countries, particularly the smaller ones, to maintain an adequate defence contribution. NATO has already decided to review its strategy. Hopefully, that will also apply to its political perspective. The Harmel report has served us well for more than twenty years and the maxim of 'defence and détente' will continue to be valid. Nevertheless, the objective of creating a climate in which underlying tensions could be resolved has virtually been achieved.

NATO's strategic review will have to assess the implications of the impending withdrawal of Soviet forces from Eastern Europe for the kind of forces the West needs to maintain in the future. It seems clear that the density of NATO ground forces will be lower. To offset this at least in part the emphasis will be on mobility, which in turn will impose new requirements for command and control, communications, surveillance and target acquisition. In times of crisis there will be a need for mobilisation and reinforcement to 'reconstitute' an effective defensive posture. But the warning time will be sufficiently long to

allow for this. The role of the navy will be enhanced for, apart from its inherent flexibility and capabilities for crisis management, overseas reinforcement would no longer suffer from doubts about timely arrival at the battlefield.

The role of WEU

The 1987 Platform of European Security Interests confirmed the fundamental need for a continued presence of North American forces in Europe, for an adequate mix of conventional and nuclear forces and for countries to be defended 'at their borders'. Subsequent work has been directed towards practical cooperation (training and verification activities) and more conceptual studies. The presence of naval units from Member States in the Gulf to ensure freedom of passage through international waters has been the first example of coordinated European action to protect its interests outside the NATO area. Future work should be directed at three problem areas:

1. The strengthening of the European identity, preferably through the formation of European units. These would demonstrate European cooperation to our own public and sustain willingness to maintain reasonable levels of defence spending. In addition they would show that military force will no longer be national force, which would reassure the countries of Eastern Europe and convince the US that Europe remains serious about its defence effort. Multinational units should apply not just to Germany but also to other countries, since special arrangements for Germany alone should be avoided. In my view multinational divisions with national inputs at brigade level would provide an optimum of political importance and military significance.
2. Provide a new rationale for a continued American and Canadian presence in Europe, preferably through a 'transatlantic bargain' in which the role and function of one side are defined as complementary to the other.
3. Assess the minimum security requirements of the Soviet Union and its future relations with neighbouring countries. Apart from bilateral arrangements, these will require some institutionalisation of pan-European cooperation, providing regular opportunities for political discussion and machinery for conciliation when instabilities tend to escalate. In any case, the results of inspections under the arms control agreements will need to be discussed in a standing commission in order to clarify ambiguities between notifications and the actual situation.

It may also be desirable to discuss new technological developments which could upset the new balance. The NATO summit in London has indicated willingness to institutionalise important parts of the CSCE process.

The April 1990 ministerial meeting of WEU gave a mandate to the Presidency and the Secretary-General to conduct a fact-finding mission to the newly democratic countries of Central and Eastern Europe. These visits are intended to ascertain their views on European security in general, and their own position as countries bordering on the Soviet Union in particular.

Conclusion

The cohesion and stability of Western Europe's existing security structures are major assets in the face of the uncertainties surrounding the consolidation of democracies in Eastern Europe and the future of Soviet power. If the USSR is to survive, reform of the Soviet system is no longer enough; it must be abolished. The urgency of the situation may hasten the arrival of new leaders. We must be prepared for every eventuality.

The balance of force will continue to dominate the international dialogue even though significant progress has been achieved in the field of arms control, where each new stage seems to add to the complexity of the problems to be solved.

Greater stability in Europe does not automatically lead to greater stability outside Europe. In an increasingly multi-polar world, risks are both proliferating and diversifying. Faced with this practical reality, Europe must have capabilities to react to crisis situations. At the same time Europeans must act in concert rather than make an unseemly rush for doors that have only just been opened by the arms control negotiations.

At a time when the European Community has decided to press on with economic and monetary union, while agreeing on a timetable for the definition of political union, WEU can make a decisive contribution to the shaping of the future of European security structures based on a clear-cut European security identity.

Even with a European Union we still need NATO, a changed NATO perhaps, making it more balanced, with two pillars, but certainly based on those crucial factors which have made it so successful and allowed us to progress to where we are today. An

Alliance based on shared values and common interests. WEU wants to strengthen that community by demonstrating that although circumstances have changed we take our security just as seriously.

*Discussion following the presentations by
F. de Rose and Dr. W.F. van Eekelen.*

Mr Snapper

Do you think that a new German menace could develop within the present frontiers if an economic crisis broke out similar to that of the 1920s and 1930s and is there a danger of a 'new Rapallo' agreement between the Germans and the Russians?

Mr De Rose

It is always difficult to predict the future. Thank God, there is no immediate danger of your hypotheses becoming reality. I shall be dead a long time before they come true, if ever they do. So you will not be able to come and tell me : 'Well, you said this and it is wrong'. It is really gazing in a crystal ball. I think it is very important to bear in mind that Germany is now a truly democratic nation. I also think that Germany suffered such a tremendous shock by its defeat in 1945 and the division that ensued that I think it will stay in the memory of the Germans for a long time, like the defeat of the French after the French revolution and the Napoleonic war has really cured the French of their bellicose propensity. I think that the European Community will develop to such an extent that it will be there that the Germans see their future lying and not in another attempt to control or dominate the continent by military means. They would need to develop nuclear weapons for that. Surely they could, but it is unlikely that they will do so. They have so much to do and the outlook in Europe is so promising to them, that I do not see why they should want to do that. Now, it has always been an important aspect of German policy to have close relations with and influence over Russia. A lot needs to be done in the economic field to help this enormous country cure the illnesses it has inherited from communism.

Why should the Germans and the Russians unite their forces to dominate Europe militarily? It could be, of course. You asked my personal opinion. However, I see so many other

things for them to do. I have already said that the Germans have probably been cured of their military appetite, and so have the Russians for that matter. After all, they suffered 20,000,000 dead in the war. So I would hope that all Europeans are now really beyond that stage of their common history, where waging war with one another was the normal outcome of their policies. I do not think that this is the case now. I would simply say that the chances are that Germany is now a democratic nation where the will of the people is of paramount importance and we hope that this will be same with the Russians.

Mr Van Eekelen

Just two remarks. In the first place I think that the scenario of an economic depression in Germany is a bit odd, because if Germany is in a depression, what is the rest of the world in a position to do then? So I think that is rather unlikely. Today we see in Germany a government which says it wants a European Germany and not a German Europe. I also think it is essential that we help them by continuing the process of European unification, because of the danger of the renationalisation of defence policies, for which I warned in my introduction. If we were in a situation in which everyone would resort to the nation-state and renationalise his defence policy, Germany on its own would be the largest political power in Europe. However, the Germans themselves have already indicated that have no intention to do so. Well, let us make sure that the Germans will not be in a situation in which they will have to be more nationalistic. I think that is the importance of the debate which will now start in the intergovernmental conference on the future of European integration.

Mr Van Rooyen

With review to this answer I want to ask Mr De Rose why France is so disappointing in its willingness to cooperate with the Germans.

Mr De Rose

I do not think you can say that France is disappointing in her cooperation with the Germans, because certainly the relationship between France and Germany is closer than that between France and any other country. This has been the main feature of French policy since general De Gaulle. Even before De Gaulle and the European Common Market it was a constant feature of the French to improve their relationship with the Germans.

Now there is one point, which is probably what you have in

mind, which is the fact that France walked out of NATO's integrated command structure in 1966. I do not wish to go into all the reasons why it took place, some are still valid, others are not. However, although we have left the military structure, agreements between the French military authorities and the NATO military authorities provide for cooperation by the French forces in common defensive operations. In Mons I have also talked with three successive Supreme Allied Commanders in Europe, who all said that these agreements gave them the confidence that, in case of an emergency, the cooperation by the French would be satisfactory. There is even a possibility for a change by France of its position that no foreign troops be stationed on its territory, as some of the reasons why this was decided are no longer there.

Mr Van Rooyen

Excuse me, sir, that is not what I asked. The point is that the last meeting in Munich was very disappointing. Mr Van Eekelen has already said something about multinational forces. Why is France so difficult with its new attitude vis-à-vis Germany.

Mr De Rose

I think in Munich Mr Mitterand went back on what he had said after the NATO meeting on 6 July, when he announced that logic wants that the French forces return home. Why he said that I do not know.

However, in Munich he retreated a little from his former position, since the communiqué said that the French forces would be diminished by about half of their present strength. Nothing was said about the rest of the forces. The Germans did not want the French forces to leave. I think that the French communiqué at Munich means that what has been decided is that 50% of our forces will be withdrawn, which is about the same as the British and much less than the American forces. However, what happens to the rest of our forces is still undecided. So I would not say that the position resulting from the Munich meeting is so anti-German as you think it is.

Mr Van Ommen

How do you see the relationship between European security cooperation and democratic control?

Mr Van Eekelen

I think that the principle in all this should be that if powers are delegated to some other body, then the democratic control should also be delegated to some other body. I think that def-

ence policy will probably be a national policy for some time to come, so that the intergovernmental aspect of cooperation will still predominate. This will mean that national parliaments will want to continue to exercise their democratic control over defence policy. On the other hand, there are other organisations dealing with the parliamentary aspect of defence, such as the NATO Assembly, which is an unofficial organisation not based on the North Atlantic Treaty, and in the Western European Union we have an assembly consisting of member of the national parliaments, who play an active role; some of them are even present in this room.

The problem, of course, is that what they do is express an opinion. This is not the same kind of democratic control you will find in a national parliament, although it is an opinion. If, as in my view, European unification would also include the aspect of defence, then clearly the question arises to what extent the European Parliament and the assembly of the WEU should be merged or have some sort of cooperative arrangement. However, there we have the difficulty that the European Parliament is elected directly by the citizens of Europe, while competence in the area of defence has not yet been transferred to European institutions. So this may present difficulties. Of course, it will always be possible to have some sort of practical arrangement and some suggestions have already been made, such as a joint session of the political commission of the political commission of both WEU and the European Parliament from time to time. Clearly, it is only the beginning of a process and not too much should be expected of it.

Mr Van Ommen

How can we transfer sovereign rights from national to European institutions if these are not democratically controlled in the same way as on the national level?

Mr De Rose

It is always a question of what comes first, the chicken or the egg? The problem of transferring sovereign rights from national to international institutions is extraordinarily difficult both for our governments and for our people.

The difficulties in the agricultural field have shown the limits. In France there are some very strong forces offering resistance against some of the impact of the decisions made in Brussels, despite the fact that they were made with the approval of the French minister of agriculture. It has reached the point that, no matter where the prime minister or the President of the Republic goes, there are always farmers' demonstrations. So

these transfers of sovereignty are always extraordinarily difficult and I think you may say that I am too optimistic. I think that, considering where we started from, we have done a rather good job, building the institutions in Brussels and getting on the road to harmonise our policies. In the field of defence we are not going to transfer the sovereign rights to a body in Brussels or anywhere. I cannot imagine a multinational body telling, for instance, the Dutch government: 'From now on you will spend this much of your GNP on defence', or telling the French: 'You will now accept the stationing of 50,000 German troops on your territory or you will give up this or that type of nuclear weapons'. I do not think that if we approach this problem with the idea that decisions will be made in a supreme body that will have to be obeyed by national authorities, governments, people and so on, I do not think we are going to make any progress. I have listed in my presentation some of the problems on which I think a common approach is needed and possible. I think that the way to approach these problems is to try to solve them and then the structures in which they can best be solved will emerge. We have many structures already: the European Community, NATO and the WEU; I do not think we are in need of a new structure to solve these problems. What we are in need of is an attempt to find a common solution to problems that we have in common. The French government and the people would be ready to accept this, because we are fully committed to Europe. I think we have given some proof of that and the Franco-German relationship is the key to it.

Mr Van Eekelen

May I add one sentence in complete agreement with what Mr De Rose said, but on this question of sovereignty I think it will be very important, especially for the Netherlands, to adopt a practical attitude, because some other countries, in particular the United Kingdom, emphasise the question of sovereignty far too much, in my view. Nobody wants to lose his identity entirely. We want to maintain our language, culture, Queen (at least so do I!). To a certain extent, therefore, the question is exaggerated and we should try to tone it down a bit. In this respect the 'subsidiarity' principle is very important. It sounds very difficult, but what it means is that you only transfer those areas of competence to international bodies on which everybody agrees that they will have to be tackled in an international context. Areas in which it is not essential that we act together, where national competences may even be regional competences (which are much more important to the individual citizens), should not be transferred to the higher level of integra-

tion. I think that if you approach the debate in this way, it should be possible to find a common consensus on future aims. If you tackle it in a very abstract way by saying that national parliaments are sovereign and that they can decide everything, then it becomes a very difficult question without a clear solution in the future.

Partijgenoten onder elkaar.
Drs F.W. Weisglas en
Dr. W.F. van Eekelen
(Foto: T. Remmers AVDKL)

Westeuropese veiligheid na 1992: de economische dimensie

*Door: P. Dankert
Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken*

Inleiding

Het is niet anders. Zodra op Europees niveau een veiligheidsdiscussie begint, is of wordt het een discussie over de militaire dimensie. De EPS-voorzitter, de Italiaanse Minister van Buitenlandse Zaken De Michelis haalde onlangs weer het WEU-paard van stal, z'n Belgische collega Eyskens kwam ongeveer tegelijkertijd met aanbevelingen de defensiesamenwerking binnen de EG te versterken. Ook collega Van Voorst tot Voorst heeft zich wat dit betreft niet onbetuigd gelaten.

De crisis in de Golf geeft zeker stof tot nieuwe bezinning, al is er aanleiding te veronderstellen dat die niet snel tot positieve conclusies leidt en dat het nog wel even zal duren voor men naast Amerikaanse aanwezigheid, ook van Europese kan spreken.

U hebt mij gevraagd hier vanmiddag iets over de economische dimensie van veiligheid te zeggen, van Westeuropese veiligheid dan. Ik doe dat met plezier omdat we het er in beginsel in de EG over eens zijn dat die dimensie er is en dat we er wat aan moeten doen. Ik doe het met enige zorg omdat ik het gevoel heb dat die economische dimensie van Westeuropese veiligheid na 1992 ernstig in z'n betekenis wordt onderschat, omdat we moeite hebben de consequenties te trekken uit de gebeurtenissen in Centraal- en Oost-Europa, en daarbij sluit ik de Sovjet-Unie niet uit, van dit en van vorig jaar.

Te weinig wordt nog nagedacht over de consequenties van het einde van de door militaire en politieke factoren bepaalde bipolaire wereld. Te weinig wordt nog ingezien dat bijv. de landen van de Europese Gemeenschap, tot nog toe op veiligheidsgebied onder de vleugels van de VS, marges voor niet alleen economische, maar sinds vorig jaar ook politieke 'manoeuvre' hebben gekregen, die dat wat er tot nog toe aan beleidsruimte was verre te buiten gaat. De 'militaire' wereld mag nog bipolair

zijn, de relevantie van die bipolariteit is sterk afgenomen. Het belang van economische machtsblokken of machtige landen neemt tegelijkertijd snel toe. In Europa dreigen daardoor economische betrekkingen over de grenzen van de Gemeenschap heen voor actief buitenlands beleid minstens zo belangrijk te worden als de militaire relaties dat in de bloeitijd van NAVO en Warschau Pact waren. Op het eerste oog is dat een verheugende ontwikkeling. Het antwoord op de vraag of we er uiteindelijk gelukkig mee zullen zijn is op dit moment nog niet te geven. Dat hangt samen met grote onzekerheid over wat in Oost- en Centraal-Europa kan en zal gebeuren en met onduidelijkheid over ons Westeuropees vermogen om aan stabiliteit in die regio aanzienlijk bij te dragen.

In het verdere verloop van mijn betoog zal ik aangeven waarom op grond van de ontwikkelingen in Oost-Europa en de hereniging van de beide Duitslanden de Europese Gemeenschap een belangrijke rol binnen de economische dimensie van de Westeuropese veiligheid moet spelen. Een voorwaarde voor een dergelijk optreden is wel dat de Gemeenschap door het voltooiën van de interne markt en door het op de rails zetten van de Economisch Monetaire en de Europese Politieke Unie zodanig verstrekt wordt dat de EG als volwaardige partner in het internationale verkeer kan optreden.

Staatssecretaris P. Dankert.
(Foto: T. Remmers AVDKL)

Veiligheid en de Europese Gemeenschap

De EG en veiligheid zijn broer en zus. Het EGKS-verdrag is er, in de overwegingen, het allerduidelijkst over:

Europese integratie is het meest doeltreffende middel om herhaling van de conflicten die tussen 1870 en 1945 de Europese geschiedenis bepaalden te voorkomen. De voor 1993 voorziene interne markt, de daarna geplande economische en monetaire unie zijn belangrijke instrumenten om die integratie te versterken en te verdiepen. Conflicten tussen de lidstaten van de EG zijn zo goed als ondenkbaar geworden.

De EG is altijd verre gebleven van de militaire aspecten van veiligheid. Aan de EG voorafgaande pogingen tot Politieke Unie en Europese Defensie Gemeenschap liepen stuk op in de beginjaren vijftig voortbestaand nationalisme en wantrouwen. De tijd was niet rijp. De West Europese Unie was in de kern, na de oprichting van de Bondsrepubliek, niet veel meer dan een Westduits toegangsbewijs tot de NAVO (en later een contactpunt voor het buiten de EG blijvende Verenigd Koninkrijk).

De politieke en militaire aspecten van veiligheid waren het domein van Atlantische Alliantie en NAVO, een alliantie waarbinnen *nationale staten* hun krachten bundelden. Reeds voor de omwenteling in Oost-Europa kwam de vraag aan de orde naar de duurzaamheid van die toestand. Het ging er daarbij vooral om binnen die Alliantie oplossingen te vinden voor de spanning tussen een op Amerikaans leiderschap gebaseerde Noordatlantische Verdragsorganisatie van, nu, zestien nationale staten en een qua economische macht met de VS vergelijkbare Europese Gemeenschap. Kennedy's 'two pillars' suggestie kwam te vroeg omdat Europa er politiek nog niet rijp voor was. De Europese Politieke Samenwerking - overigens jarenlang geen voorbeeld van *Europese* buitenlandse politiek - kwam pas later tot stand. De discussie over (deel)integratie van de EG en EPS is pas dit jaar begonnen.

Met die spanning was te leven, al moet worden vastgesteld dat daarvoor met enige regelmaat Europese inschikkelijkheid op handelspolitiek gebied een voorwaarde was. Sir Geoffrey Howe heeft als Brits Minister van Buitenlandse Zaken de prioriteit van de veiligheidsrelatie boven Europese handelsbelangen openlijk beleden; Henry Kissinger heeft bij handelsconflicten even openlijk met consequenties voor de veiligheidsrelatie gedreigd.

Zou zo'n dreigement nog werken? Ik merkte al op: we leven in Europa in een tijdperk van fundamentele veranderingen. De NAVO en de Atlantische Alliantie blijven als georganiseerde vormen van Atlantische samenwerking en solidariteit onmisbaar, maar het is duidelijk dat ze, door het einde van de koude oorlog, de hereniging van Duitsland, de verminderende betekenis van de Sovjet-Unie als supermacht en het overwinnen van de Europese deling, niet meer het dwingende en enige kader zijn dat ze dank zij een gepolariseerde Oost-West-verhouding veertig jaar lang waren. Economische macht is vrij plotseling politieke macht geworden. De opgave is nu die economische macht politiek zo te organiseren dat vrede en veiligheid in en rond Europa ermee gediend zijn.

De eerste uitdaging is Oost-Europa.

Handel en hulp zijn niet alleen economische mogelijkheden geworden, ze zijn plotseling de belangrijkste middelen om de politieke relaties tussen Oost en West in Europa te verbeteren en 'ontwikkeling in stabiliteit' te bevorderen. Daarmee wordt het 'acquis' van de Europese Gemeenschap niet alleen handelspolitiek maar evenzeer veiligheidspolitiek relevant.

Tot nog toe is de economische dimensie van Westeuropese veiligheid vooral aan de orde geweest in het reeds aangeduide kader van 'hergroepering' binnen de Alliantie. In feite gebeurt dat ook in de een kwart eeuw na Kennedy's 'two pillars' bij de Europese Akte (1987) overeengekomen 'verdragsbepalingen inzake Europese samenwerking op het gebied van het buitenlands beleid', al ontbreekt daarin nadrukkelijk een militaire dimensie. Maar ook zonder die dimensie gaat lid 6a van artikel 30 hier echt ver:

'De Hoge Verdragsluitende Partijen zijn van mening dat een hechtere samenwerking op het gebied van de vraagstukken van Europese veiligheid op essentiële wijze kan bijdragen tot de ontwikkeling van een identiteit van Europa inzake het buitenlands beleid. Zij zijn bereid hun standpunten over de politieke en economische aspecten van de veiligheid meer te coördineren'.

Met die bereidverklaring is tot vorig najaar weinig gedaan. In de Europese verhoudingen van toen was daartoe ook weinig aanleiding: de militaire aspecten - en in directe samenhang, die met betrekking tot wapenbeheersing en ontwapening - domineerden. Sinds de opheffing van de Europese en de Duitse deling blijkt dat art. 30 onvoldoende aangrijpingspunten biedt om de meer dan ooit noodzakelijke samenhang tussen Gemeenschapsbeleid en aspecten van veiligheidsbeleid tot

stand te brengen. Vandaar het beginselbesluit van de Europese Raad van Dublin, nummer II, om via een intergouvernementele conferentie (in het Eurojargon IGC II geheten) die eenheid en samenhang in verdragsteksten overeen te komen.

Het Nederlandse beleid t.a.v. die IGC II is erop gericht in een evolutief, stapsgewijs proces enigerlei vorm van communautair buitenlands- en veiligheidsbeleid te verwezenlijken. Het ligt voor de hand daarbij allereerst te denken aan die terreinen waarop nu al van feitelijke verwevenheid sprake is. Dat geldt voor belangrijke delen van het Oost-Europabeleid, het geldt ook voor de betrekkingen met de VS, Japan en de Middellandse Zeelanden.

De nu bestaande scheiding tussen EG- en EPS-competenties - vroeger zelden aanleiding tot conflict - blijkt, zeker voor wat Oost-Europa betreft - plotseling onhoudbaar.

Commissievoorstellen voor hulp aan en handel met Oost-Europa zijn in de omstandigheden van vandaag voorstellen met een hoog veiligheidspolitek gehalte. Het stellen van voorwaarden aan de hulp, nu in het kader van Phare en straks bij de Europa-accorden, is uitsluitend buitenlandspolitek. De Commissie is bevoegd die voorstellen te doen. Tegelijk valt niet te ontkennen dat wezenlijke onderdelen ervan eigenlijk onder de EPS-competentie vallen. Tot nog toe is met deze problemen pragmatisch omgegaan. Of dat in de toekomst ook zal kunnen moet worden afgewacht. Vandaar de noodzaak straks in de IGC II afspraken te maken die op dit soort terreinen de kunstmatige scheiding van bevoegdheden van EPS en Commissie enerzijds, en van EPS en Algemene Raad anderzijds ongedaan maken.

Het is misschien aardig er nog eens aan te herinneren dat het met name de Amerikanen zijn geweest die de knuppel in dit Europese hoenderhok hebben gegooid. De door hun geïnspireerde aanwijzing van de Europese Commissie als coördinator van de hulp aan Oost-Europa in het verband van de G-24 heeft er sterk toe bijgedragen dat dit doel van de opdracht aan de IGC moest worden geformuleerd.

Uit het Westeuropese beleid m.b.t. Oost-Europa is, in ieder geval gedurende de tweede helft van 1989 en vooral in de eerste helft van 1990, gebleken dat als je het over de economische dimensie van veiligheid hebt - in de Europese Akte voorbehouden aan de EPS - je niet meer om de Commissie en de Gemeenschap heen kunt. Het regelen van de daarmee samenhangende institutionele en democratische controle-vraagstuk-

ken in de EPU is dan ook bittere noodzaak. Een oplossing in communautaire zin raakt de, toegegeven, sterk theoretische, soevereiniteit van de lidstaten, een intergouvernementele versterkt de positie van de grootste lidstaten en gaat ten koste van die van de kleinere en van de Gemeenschap als zodanig. En dan laat ik nog het risico buiten beschouwing dat de invloed van de Commissie in zo'n directoriumachtige benadering groter zal worden dan die van de kleine lidstaten van de huidige EG, afzonderlijk of zelfs gezamenlijk.

Een aandachtig gehoor. V.l.n.r. op de voorste rij: generaal-majoor G.J. Folmer (voorzitter), generaal P.J. Graaff, Chef Defensiestaf, luitenant-generaal M.J. Wilmink, Bevelhebber der Landstrijdkrachten, luitenant-generaal J.P. Verheyen, Inspecteur der Krijgsmacht, vice-admiraal Jhr. H. van Forreest, Bevelhebber der Zeestrijdkrachten, Dr. W.F. van Eekelen, Secretaris-generaal van de Westeuropese Unie.

De revolutie in Oost-Europa heeft ons in alle scherpheid met deze problematiek geconfronteerd. Het zou echter kortzichtig zijn te beweren dat de economische kant van de veiligheidsproblematiek en de daarmee samenhangende noodzaak tot institutionele hervorming door Oost-Europa alleen op ons afgekomen is. Onze fixatie op Oost-Europa mag ons niet doen vergeten dat er in de Zuidelijke en Oostelijke Middellandse Zee - een gebied dat door associatie-overeenkomsten van tot nog toe vooral economische aard met de EG verbonden is - (veilig-

luitenant-generaal W.C. Louwerse, Bevelhebber der Luchtmachtstrijdkrachten, kolonel J.C.W. Rhaesa, Directeur van de Luchtmachtstafschool. (Foto: T. Remmers AVDKL)

heids)politiek onweer, in de vorm van bevolkingsexplosie, armoede en fundamentalisme, op ons afkomt dat alleen nog met financiële en economische middelen enigszins beheerst lijkt te kunnen worden. De nota van Commissaris Mutates over een nieuw Middellandse Zeebeleid heeft dan ook voor Europa een duidelijk veiligheidspolitieke dimensie. Turkije valt onder dat Middellandse Zeebeleid. Het mag, midden in de Golfcrisis, duidelijk zijn dat een stabiel Turkije uit geopolitieke overwegingen voor de EG-landen nog belangrijker geworden is dan het op het hoogtepunt van de Koude Oorlog al was. Ook hier weer: het instrumentarium wat nodig is om aan die stabiliteit bij te dragen is overwegend een gemeenschapsinstrumentarium en bestaat uit o.a. EIB-leningen en marktopening, bijvoorbeeld m.b.t. textiel.

De 'architectuur' van Europa: uitdagingen en bedreigingen

Het heeft weinig zin gedachten op tafel te leggen over de interne problematiek en de economische dimensie van Westeuropese veiligheid in de komende jaren zonder tegelijk te schetsen hoe je met behulp van het economisch instrument die veiligheid wilt organiseren. Gelukkig is op dat terrein het afgelopen jaar al veel werk verzet, zowel theoretisch als praktisch. De Amerikaanse Minister van Buitenlandse Zaken, James Baker, heeft, vorig najaar, in een rede in Berlijn, de discussie over de nieuwe architectuur van Europa met inbegrip van de Europees-Amerikaanse relatie, geopend. De Bonner CVSE-conferentie heeft op het stuk van de economische dimensie daarvan goed werk verricht; de conferentie van Kopenhagen heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de menselijke dimensie ervan.

De vraag blijft echter of en hoe in de komende jaren zodanig hechte fundamenten voor een Europees huis gelegd kunnen worden dat de nu door de architecten getrokken lijnen ook de uiteindelijke vormen van dat huis zullen bepalen. Het is makkelijker over democratie en markteconomie te schrijven dan die naar tevredenheid van een ieder, ook in Centraal- en Oost-Europa, te laten functioneren.

In ieder geval de komende jaren zullen veel destabiliserende factoren hun invloed blijven doen gelden. Onmacht, armoede en uitbuiting, autoritaire staatsvormen, ze kunnen oorlog brengen. De minderheidsproblematiek in Oost-Europa kan dat ook. Het gebrek aan democratische volwassenheid, economische uitzichtloosheid, onderdrukking van minderheden, of gevoel van onderdrukking, en nationalisme kunnen een hoog explosief mengsel vormen. Een Sloveens sociaaldemocraat -

een echte - verdedigde onlangs in mijn aanwezigheid zijn keus voor een vrijwel totale onafhankelijkheid van Slovenië: 'Hoe kan je als sociaaldemocraat in mijn land aanhang verwerven als je weet dat je hoofddoelstelling, werkgelegenheid en sociale rechtvaardigheid, in de komende jaren steeds verder onder druk komt te staan en ook moet komen te staan om de door de communisten gemaakte fouten te moeten herstellen. Dan heb ik voor het mobiliseren van mijn mensen weinig alternatief. Je neemt of de kerk of de natie. Voor een Sloveens sociaaldemocraat ligt dan de Sloveense natie toch meer voor de hand'. Als 'internationalistisch' ingestelde sociaal-democraten zoals mijn Sloveens partijgenoot er al zulke gedachten op nahouden, wat mag ik dan van anderen verwachten?

Joegoslavië is een kruitvat, maar het is allerminst de enige kandidaat voor explosies: in Albanië woont een sterke Griekse minderheid, Bulgarije heeft naast een Macedonisch probleem ook nog een omvangrijke Turkse minderheid, we weten dat in het Roemeense Transsylvanië een grote Hongaarse bevolkingsgroep woont, in Tsjechoslowakije zijn de problemen minder groot waar het om de relatie met buurlanden gaat, maar er zijn ook, tot nog toe goed beheerste, interne problemen tussen Tsjechen en Slowaken. Polen is redelijk homogeen, maar ook daar stellen Witrussen, Oekraïners en vooral Duitsers hun eisen. Over de etnische problemen in de Sovjet-Unie licht de pers ons dagelijks voor.

De rol van de Gemeenschap in de 'architectuur'

Wat kan de Europese Gemeenschap doen aan de beheersing van deze spanningen en wat kan zij bijdragen aan de oplossing of in ieder geval beheersing van deze conflicten? De mogelijkheden zijn beperkt, met name doordat de overgang van het Oosteuropese model - dat uitging van een centrale economische planning en politieke sturing door een partijbureaucratie - naar een functionele markt en een democratisch stelsel door 'de menselijke factor' moeizaam zal zijn. Een Marshall-plan voor Oost-Europa zou juist vanwege die factor in deze fase van de ontwikkeling van Oost-Europa lang niet die stimulerende werking hebben als het in het West-Europa van de Tweede Wereldoorlog had.

Overdracht van kennis en kapitaal zijn wel noodzakelijk, maar niet voldoende om de in Oost-Europa gewenste ontwikkeling snel op gang te brengen. De mensen die met die kennis en dat kapitaal aan de gang moeten hebben eerst af te rekenen met de gevolgen van 40 jaar alom aanwezig bureaucratisch communisme en dat is geen eenvoudige opgave.

Tegelijk: aan het tot stand komen van welvaart en ontwikke-

ling, fundamentele voorwaarden voor de opbouw van een medelevende en democratische samenleving, zullen wij - en in het bijzonder de Europese Gemeenschap - naar vermogen moeten bijdragen. Een van de argumenten voor een dergelijke keuze is het veiligheidsargument. De welvaarts kloof tussen Oost en West in Europa is een gevaar voor de stabiliteit op dit continent.

De herstructureringsproblematiek waarmee de Oost-Europeanen geconfronteerd zijn, met name ook de sociale gevolgen die in de vorm van massawerkloosheid dreigen, kunnen dat gevaar acuut maken, zeker als blijkt dat de problemen in de voormalige DDR wel snel opgelost kunnen worden, en de ander Oost-Europese landen op een oplossing moeten blijven wachten. De Gemeenschap en individuele landen hebben hier een taak. Zowel de in Oost-Europa bestaande verwachtingen als de politieke complicaties van een zwaargewicht als de BRD in het herstelproces (of een te gering gewicht van de andere EG-lidstaten - van de 1550 met Polen overeengekomen joint ventures is meer dan 60% Duits; in andere Oosteuropese landen is het niet veel anders) maken het noodzakelijk dat de Gemeenschap een krachtig Oost-europees beleid ontwikkelt. Dat is nog niet voldoende het geval. Ik zeg niet dat de Gemeenschap stil heeft gezeten, integendeel. Ik wees al op de coördinatiefunctie van de Commissie binnen de G-24, er zijn de handelsaccorden die na de erkenning van de EG door de COMECON met individuele Oosteuropese landen konden worden afgesloten en die inmiddels zijn uitgebouwd tot handels- en samenwerkingsaccorden van aanzienlijk wijdere strekking. De stap naar de associatieaccorden van de tweede generatie - Turkije en Griekenland zijn of waren eerste generatie - moet nog gezet worden. Deze accorden gaan in de richting van wat president Mitterrand de confederale oplossing voor Europa noemde. Ze passen in een externe 'politique de proximité' of één, zoals Delors dat noemde van 'concentrische cirkels' die een nadere EG-invulling zijn van belangrijke elementen in de nieuwe Europese architectuur.

EG centraal binnen de concentrische cirkels in Europa

Het concept is betrekkelijk simpel: met landen of groepen van landen over de buitengrens van de Gemeenschap wordt een netwerk van bijzondere relaties gevlochten, waarbinnen de EG een sleutelpositie inneemt. In de uitwerking van het concept blijkt echter wel een groot verschil in mate van associatie met de Gemeenschap. Zo zijn met de lidstaten van de Europese Vrijhandels-associatie (de Scandinaviërs, Oostenrijk, Zwitserland en Liechtenstein) de onderhandelingen begonnen over

een Europese Economische Ruimte. Die EER moet leiden tot de volledige economische vervaechting van Gemeenschap en EVA, op basis van de door de EG per 1 januari 1993 tot stand te brengen interne markt.

In het kader van een nieuw Middellandse Zeebeleid is het streven gericht op sterk geïntensiveerde, in ieder geval hulp-relaties met de Maghreb-landen, Egypte en Turkije.

Daarnaast zullen Egypte, Turkije en ook Jordanië door de EG en de EG-lidstaten worden geholpen bij het verwerken van de gevolgen van de Golfcrisis. Cyprus en Malta hebben, net als Turkije overigens, toetredingsaanvragen ingediend.

En dan is er, naast Oost-Europa, nog de Sovjet-Unie.

Het hoeft geen betoog dat aan deze 'politique de proximité' niet alleen een economische betekenis moet worden toegekend.

Eerst verdieping dan uitbreiding

Er zijn de laatste tijd wel stemmen opgegaan om dan ook maar meteen de volgende stap te zetten: die van onmiddellijke uitbreiding van de EG met de EVA-landen die zulks wensen en het in de Europa-accorden opnemen van een toetredingsclausule.

Zeker, de EG staat in beginsel open voor het lidmaatschap van die democratische Europese landen die het acquis communautaire kunnen accepteren. Tegelijk: de Gemeenschap moet uitbreiding goed kunnen verwerken. Dat is op het ogenblik niet het geval. Niet alleen is de agenda, met Golf, GATT, Duitse eenwording, interne markt, EMU, EPU en Oost-Europa sterk overladen, de Gemeenschap is ook niet klaar voor uitbreiding. Eén of twee nieuwe leden zouden na het ontlast zijn van de agenda dan misschien zonder schade voor de ontwikkeling van de EG kunnen worden opgenomen, verdere uitbreiding vergt meer versterking van de bestuursstructuur van en samenhang in de Gemeenschap dan momenteel haalbaar lijkt. Ook van daar die noodzaak nu aan dat raamwerk van associatieve betrekkingen te werken.

Verdieping

De grote vraag is of het de lidstaten van de Gemeenschap lukt via de tweede intergouvernementele conferentie de Europese Politieke Unie zodanig uit te werken en van middelen te voorzien dat die lidstaten de Gemeenschap en niet zichzelf zien als de beste waarborg voor het tot stand komen van een democratisch en stabiel Europa.

De pogingen in het Zuidelijk deel van de EG om te komen tot een conferentie voor veiligheid en samenwerking in het Mid-

dellandse Zeegebied, waarin slechts een aantal EG-lidstaten participeren, verhoudt zich slecht tot een gelijktijdig streven naar een Middellandse Zeebeleid van die Gemeenschap zelf dat gericht zou moeten zijn op het verbeteren van de ontwikkelingskansen van met name de Maghreblanden en Turkije. Over het toekomstig gedrag van de Bondsrepubliek kan voorlopig slechts gespeculeerd worden. Een grote economische betrokkenheid van dat land bij de ontwikkelingen in Centraal- en Oost-Europa is logisch en wenselijk. Een grotere betrokkenheid van andere EG-lidstaten ware aan te bevelen. Onvoldoende politieke integratie van de Gemeenschap heeft echter tot gevolg dat de economische rol van Duitsland in Oost-Europa ook een politieke wordt.

Naarmate de Sovjet-Unie verder aan macht inboet - en dat dit proces verder zal gaan is meer dan waarschijnlijk - en de Europese Gemeenschap onvoldoende in staat blijkt de belofte van verdere, ook politieke, eenwording in te lossen, naar die mate wordt het verenigde Duitsland de bepalende factor voor Westeuropese veiligheid na 1992.

In het jongste nummer van *Foreign Affairs* belooft ook Robert Tucker dat. Hij ziet 'the evisceration (uitholling) of the Atlantic Alliance' als gevolg van het niet langer actief functioneren van de USSR als wereldmacht; hij voorspelt, als gevolg van de veranderingen van 1989, een multipolaire wereld, een echte, die met zich meebrengt dat Japan en het economisch toch al machtige Duitsland 'will be great powers not in the sense they already have been for some time, they will be great powers as well in that the political impact of their economic power will no longer be qualified by a security dependence that imposes substantial constraints on their freedom of action in foreign policy'.

Ik denk dat Tucker gelijk heeft voor wat betreft het wegvallen van de 'substantial constraints' vanwege de afnemende 'security dependence'.

Duitsland krijgt dus internationaal meer bewegingsruimte, welke naar verwachting vnl. in Oostelijke richting zal worden ingevuld. Tegelijkertijd wordt Duitsland geconfronteerd met niet onaanzienlijke, door de hereniging veroorzaakte, interne problemen. Daarenboven zal, zodra Duitsland invulling geeft aan zijn bewegingsruimte naar het Oosten, één van de grote burens in de Europese Gemeenschap onrustig beginnen te schuifelen.

Mijn conclusie is dan ook dat voor alle belanghebbenden, inclusief Frankrijk, het VK en Duitsland, het de voorkeur zou

verdienen dat de Europese Gemeenschap de politieke verantwoordelijkheid krijgt of houdt voor de nadere invulling van de economische dimensie van Westeuropese veiligheid. De Gemeenschap moet daar dan wel toe bij machte zijn. Het is daarom dat interne markt, EMU en een goed ingevulde EPU voor de toekomst van West- en geheel Europa van het allergrootst belang zijn.

Discussie naar aanleiding van de lezing van staatssecretaris Dankert

De heer Tomasso

Op drie oktober, de dag van de Duitse eenwording heb ik een trip van een aantal uren in voormalig Oost-Duitsland gemaakt. Tijdens een kop koffie kwam ik in contact met een aantal voormalige Oost-Duitsers, waarvan ik het niveau zou willen inschatten als dat van boven 'working-class.' Ze zeiden: 'Jullie denken dat wij een stap in de goede richting gemaakt hebben, maar wij zullen binnen 5 jaar de Oder-Neisse grens weer aan de orde stellen.' Toen ik vroeg: 'Hoe zit dat dan, er zijn toch beloften gedaan', zeiden zij: 'Wij kopen Silezië en Pommeren op.' Zou ik uw visie en commentaar daarop mogen hebben?

De heer Dankert

Ik zie dat nog niet gebeuren. Er is in de afgelopen maanden uitvoerig gesproken en onderhandeld over de Duitse oostgrens. Er is met grote instemming van alle partijen - West- en Oostduitse - een akkoord over die Oder-Neisse grens als Duitse oostgrens tot stand gekomen. Het neemt niet weg dat in Polen een minderheidsprobleem aanwezig is, waarbij ook een Duitse minderheid een rol speelt. Naar mijn gevoel is van wezenlijk belang dat de Europese economische inspanning ten gunste van Oost-Europa eraan bijdraagt dat in ieder geval de afstand in welvaart tussen de straks welvarender geworden DDR en de andere Oosteuropese landen niet groter wordt. Omdat een vergroting van die afstand de spanningen gemakkelijk kan aanjagen. Het is daardoor ook van belang dat het Oost-Europa beleid niet alleen een Duitse aangelegenheid is. De lidstaten van de gemeenschap zullen zich meer moeten inspannen om in die economische ontwikkeling een positieve rol te spelen.

De heer Stam

Ik ben niet optimistisch over de Duitse toekomst ten opzichte van Oost-Europa. Er zijn Duitse minderheden in Oost-Europa

en men brengt hen niet graag allen over naar Duitsland. We hebben de indruk gekregen, toen Kohl op bezoek was in Polen, dat er Duitse economische steun zou komen in ruil voor wat culturele autonomie voor de Duitsers daar. Dan de kwestie Oost-Pruisen, waar Duits-Russische joint ventures ontstaan met het voormalige Koningsbergen en nog altijd circuleren de geruchten, dat daar Wolga-Duitsers zullen worden neergezet. Dat zou kunnen betekenen dat, ook als Duitsland volkomen de Oder-Neisse grens respecteert, er toch assertieve minderheden in 'Zwischen' Europa zijn, zoals men dat gebied tussen Rusland en Duitsland wel genoemd heeft, en deze de betrekkingen tussen Duitsland en West-Europa kunnen vertroebelen. Bij een dergelijk draaiboek ben ik niet geneigd de zwarte piet naar de Duitsers toe te schuiven, want ik vind dat er iets tragisch inzit. De Frankfurter Allgemeiner Zeitung verslaat goed de situatie van de Duitse minderheden in Oost-Europa. Als je dan leest wat er is gebeurd met de Wolga-Duitsers, dan kunnen wij nauwelijks van onze oosterburen vergen, dat het hen onverschillig laat. Echter het is gevaarlijk, ook voor de betrekkingen tussen Duitsland en zijn westelijke bondgenoten. Ik houd hier dus een pessimistisch verhaal en ik hoop dat u over dat draaiboek een wat optimistischere beschouwing kunt geven.

Staatssecretaris Dankert in gesprek met generaal-majoor G.J. Folmer.
(Foto: T. Remmers AVDKL)

De heer Dankert

Ik deel uw pessimisme om een wat cynische reden niet. Het grootste deel van de Duitse minderhedenproblematiek zal snel oplossen vanwege verplaatsingen van deze minderheden richting West-Duitsland. Maar de gevoeligheid in de politiek hangt af van de wijze waarop het Duitsland zich in de EG zal kunnen ontwikkelen. Hierbij houdt met name Frankrijk vast aan de intergouvernementale benadering.

De heer Volkers

Een discrepantie tussen militaire en economische macht is altijd slecht. Bij het wegvallen van de Oost-West dreiging zal de militaire macht van die landen moeten toenemen voor het economische evenwicht. Wat is uw visie?

De heer Dankert

De Sovjet-Unie zal gedwongen zijn de militaire macht in de perken, omdat het economisch niet te dragen is. Voor Duitsland hoeft niet het omgekeerde te gelden. Ik zie in de Duitse problematiek het probleem wat u signaleert niet, omdat de ontwikkelingen in de Sovjet-Unie dit niet onderstrepen.

Het forum, V.l.n.r.
Ir. P.K. ter Veer (D'66),
H. Neuman (directeur instituut
'Clingendael', voorzitter),
A.B.M. Frinking, (CDA),
Mr. M. van Traa (PvdA),
Drs. F.W. Weisglas (VVD).
(Foto: T. Remmers AVDKL)

== Westeuropese veiligheid na 1992: de politiek-militaire aspecten

Forumdiscussie:

Voorzitter: de heer H.J. Neuman

Leden : defensiespecialisten uit de Tweede Kamer der
Staten-Generaal,
de heer A.B.M. Frinking (CDA)
de heer mr. M. van Traa (PvdA)
de heer drs. F.W. Weisglas (VVD)
de heer ir. P.K. ter Veer (D'66)

De heer Neuman

Dames en heren,

Vandaag zijn allerlei aspecten van de Westeuropese veiligheid na 1992 de revue gepasseerd. We zijn nu genaderd tot de vraag die ons na aan het hart ligt: 'Wat zijn de perspectieven voor Nederland in politiek-militair opzicht'. Eén van de vragen die we ons kunnen stellen is in hoeverre voor de naaste toekomst een veiligheidsbeleid valt te rechtvaardigen. Moeten we er vanuitgaan dat er steeds een veiligheidsbeleid zal zijn, of is het van belang ons nu af te vragen welke redenen, welke rechtvaardiging we aanvoeren voor een veiligheidsbeleid in de naaste toekomst.

Een andere vraag die we ons moeten stellen is: 'Op welke gebeurtenissen, op welke eventualiteiten moeten we voorbereid zijn?' Als we die vraag ter hand nemen, dan zijn er allerlei risico's, allerlei vallen waar je in kunt trappen. Eén van de voornaamste risico's is, dat we denken dat de eeuwige vrede is aanbroken. Dat is overigens geen stelling die vanmorgen enige bijval heeft gevonden. Aan de andere kant is het ook niet erg raadzaam allerlei dreigingen te gaan verzinnen die er wel zijn, maar die zich niet bij uitstek lenen voor bestrijding met de traditionele veiligheidsmiddelen, zoals militaire middelen. Indien het antwoord op de voorgaande vragen luidt dat waakzaamheid in een aantal opzichten geboden zal zijn, dan blijven

de volgende vragen: Welke vorm wordt dan aan die waakzaamheid gegeven, hoe omvangrijk zal het apparaat zijn dat daarvoor nodig is, hoe nationaal zal dat apparaat blijven en hoe zal dat apparaat er moeten uitzien? Het zijn allemaal vragen waarop het antwoord steeds een speculatief karakter zal moeten dragen om de voor de hand liggende reden, dat de toekomst per definitie onkenbaar is.

Dhr. Ter Veer (D'66)

Ik wil beginnen met de vereniging te feliciteren met het 125-jarig bestaan en te complimenteren met het feit dat ze het zo lang hebben volgehouden. Dat laatste lijkt me niet zo moeilijk, want ze zijn eigenlijk weer terug bij af. Ze kunnen als het gaat om de bestudering van de krijgskunde gewoon helemaal met een schone lei beginnen. Daar hebben de jaren 1989 en 1990 wel voor gezorgd.

U vraagt commentaar op de perspectieven voor de veiligheidssituatie in Nederland met het zicht op 1992. Ik zou willen zeggen dat die perspectieven niet slecht zijn. In Oost-Europa is een totaal nieuwe situatie ontstaan en het nabije Oost-Europa is voor ons een extra veiligheidsgarantie. Ik ben het eens met de sprekers van vanmorgen dat ze de Sovjet-Unie als een groot vraagteken zien met toch ook een kans op een bedreiging. Ik sluit ook graag aan bij de sprekers die hebben gewezen op de onzekere situatie die aan de zuidkant van Europa dreigt voor de landen rondom de Middellandse Zee. Hoe zal het nou verder gaan met de institutionalisering en het proberen te handhaven van die veiligheid?

Een korte opmerking over de NAVO. De NAVO is er en die blijft er. Ja, dat lijkt vrij logisch, alleen al vanwege het feit dat instituties die eenmaal zijn opgericht nooit meer ophouden. Dat weet ook Van Eekelen, die plotseling de bijna doodgewaande institutie WEU weer tot grote bloei zag komen. De NAVO is nog niet klaar met haar werk. Je moet ook een organisatie, die tot dusver niet helemaal het werk heeft gedaan wat ze juist de afgelopen maanden had moeten doen, de kans geven om die fout te herstellen. Er ligt een belangrijke coördinerende taak bij de NAVO bij de herstructurering van de nationale krijgsmachten. In Nederland zijn wij bezig een Defensienota te maken die eind van het jaar zal verschijnen. Die zal dan verschijnen zonder dat de NAVO zich heeft uitgesproken over wat deze organisatie als geheel voor ideeën heeft.

Ik wil graag een organisatie noemen die tot dusver nog niet voldoende is belicht, de CVSE. Mijn fractie meent dat de CVSE een grote rol behoort te spelen. Het is moeilijk om aan te geven

waardoor de omwenteling in '89-'90 in Oost-Europa mogelijk werd. Het succes heeft zoals altijd vele vaders. Toch denk ik dat met name het Helsinki-proces aan de omwenteling in Oost-Europa heeft bijgedragen. In de Oosteuropese landen zijn vanaf 1975 zogenaamde Helsinki-groepen gevormd. De Berlijnse muur is niet zomaar omgevallen, die democratie is niet zomaar uiteindelijk tot overwinning gekomen, de Helsinki-groepen hebben daar een grote bijdrage aan geleverd. Als we dat succes willen afmaken moeten we de CVSE ook de komende tijd een grote rol laten spelen. Mijn fractie hecht aan de combinatie van veiligheid, economie en human rights!

Dhr. Frinking (CDA)

Voorzitter, felicitaties aan de vereniging natuurlijk. Ik wil twee punten vermelden: op de eerste plaats in wat voor structuur zal Nederland in de komende tijd zijn veiligheid blijven zoeken; op de tweede plaats enige beleidsdoelstellingen.

De veiligheidsstructuur is van doorslaggevend belang, omdat wij als Nederland deel uitmaken van een internationale structuur. Allereerst in de NAVO, die van belang blijft, maar zich de komende jaren moet buigen over de 'out of area-problematiek'. Dat zal niet leiden tot verdragswijzigingen. Daarvoor is geen consensus te vinden. Het zal moeten worden gevonden in de uitvoeringsbepalingen. Of het gebruik van de militaire structuren voor 'out of area'-operaties na gemeenschappelijke besluitvorming daarover mogelijk is, vormt een punt van opkomende discussie. De NAVO blijft van belang om onze transatlantische verbondenheid zichtbaar te houden. De CVSE moet worden versterkt. In Parijs zal volgende maand worden besloten de CVSE te versterken met een secretariaat, een centrum voor crisisbeheersing en een assemblée. De CVSE is voornamelijk gericht op het bereiken van politieke consensus tussen de 34 landen van Europa, Canada en Amerika.

De EPS zal na 1992 een verdere inhoud krijgen op het gebied van veiligheid. De EPS heeft geen militaire structuur. Het zou de moeite waard zijn om te onderzoeken in hoeverre die militaire structuur zou kunnen worden aangeleverd door de WEU. Het probleem bij de WEU is echter, dat de samenstelling niet overeenkomt met de bredere EPS. Bovendien is de WEU een organisatie die opkomt en vervliegt, al naar de deelnemende landen dat interessant vinden. Ik wijs met name op de houding van Frankrijk. Als wij in Europees verband werkelijk iets van de grond willen krijgen moet de WEU daarin een plaats krijgen. Dan hebben we daarin onze Europese samenhang. De NAVO blijft het orgaan dat de transatlantische afstemming verricht,

ook op militair gebied. De VN zal een toenemende rol krijgen op mondiaal niveau, maar de moeilijkheid om daarin een militaire dimensie te brengen is vooralsnog buitengewoon groot. Voor wat betreft de veiligheidsdoelstellingen denk ik, dat geen van de landen in West-Europa er op uit is om tot een soort van renationalisatie te komen. Als het Oost-West conflict inderdaad weg is, dan blijft de vraag wat je nog buiten je grenzen zou moeten doen en hoe je dan die solidariteit onder elkaar nog inhoud kunt geven. Daarvoor is het goed multinationale eenheden te creëren. Ik weet niet of Nederland daarbij dan nog het niveau van het legerkorps moet blijven hanteren. Ik weet ook niet of we wel zoveel legerkorpsen nodig hebben. Voor de komende vijf jaren moeten we ons realiseren, dat zolang de Sovjet-troepen in Midden-Europa zijn, de onzekerheid over dat gebied groot blijft. Ik heb ook een beetje de neiging te zeggen dat we onze toekomst moeten indelen in de eerstkomende vijf jaar en de periode daarna, wanneer de Sovjets weer achter hun eigen grenzen terug zijn. Als je niet meer kunt spreken van Oost en West, blijft toch het feit dat we veiligheidsrisico's in de wereld zullen zien opduiken. Militair geweld is daartegen niet per definitie het geëigende middel. De aandacht voor onze zuidflank, Noord-Afrika, en het Midden-Oosten, zal een nieuwe dimensie krijgen.

Dhr. Van Traa (PvdA)

Het is een grote eer voor een sociaal democraat te mogen spreken voor een vereniging die iets bedrijft wat ik niet kan, namelijk de krijgswetenschappen. Ik heb verstand van buitenlandse politiek, waar u ook allemaal verstand van heeft. Het is een grote eer om bij een bloeiende vereniging te spreken die nog ouder is dan mijn eigen beweging.

Voorzitter, de titel van de inleiding die we verzorgen, luidt 'de Westeuropese veiligheid na 1992'. Ik vind dat niet goed gekozen, want het moet volgens mij gaan om de Europese veiligheid na 3 oktober 1990. Europese veiligheid na de Koude Oorlog gaat niet in met de interne markt, maar met de eenheid van Duitsland. Met het feit dat een Westduitse generaal nu Migs-én Westduitse vliegtuigen onder zijn commando heeft, en met het feit dat het Warschau Pact ineen is gestort. De akkoorden in Wenen zijn niet langer dé doorbraak, maar zijn in feite een bestandsopname, omdat ook het evenwicht wat daar nog wordt afgesproken in feite niet meer hét evenwicht zal zijn. Nee, integendeel, dat evenwicht is heel duidelijk verschoven ten gunste van de NAVO. Dat leidt mij als PvdA-vertegenwoordiger tot de gedachte, dat in wat vroeger de Oost-West betrekkingen waren, wij ook zelf afscheid moeten nemen van het idee van gedeelde

veiligheid dat nog uitgaat van twee blokken. De Europese Gemeenschap moet bereid zijn op termijn het lidmaatschap open te stellen voor alle democratische Europese landen; op de Sovjet-Unie kom ik nog terug.

De integratie, zij het in een twee snelheden-model, is het beste middel om te voorkomen dat we het prikkeldraad bij Helmstedt gaan vervangen door bv. de 'Europese Marechaussee' aan de Oder-Neisse grens om de migratie te stoppen. Natuurlijk blijft de Sovjet-Unie een onberekenbare factor. Het zou te idealistisch zijn om te veronderstellen dat daar de democratie dezelfde kansen zal krijgen als in andere, ex-communistische landen. Wel is het in ons belang om zoveel mogelijk te bevorderen dat een post-communistische maatschappij kan ontstaan met een soort democratisch stelsel. Een maatschappij waarin dekolonisatie van de eigen onderworpen volkeren plaats kan vinden. In de toekomst zal overleg tussen West- en Oost-Europa steeds meer over de EG gaan lopen en steeds minder over de NAVO. De NAVO zal blijven bestaan, zij het met een andere strategie. Een gepast antwoord op het aangepaste antwoord is noodzakelijk. De NAVO behoudt zijn waarde als model voor integratie van strijdkrachten en daarmee voor het ontbreken van nationale militaire strategieën; dat blijft een absolute voorwaarde voor veiligheid ook in de toekomst. Of de NAVO blijft als NAVO, of opgaat in een CVSE-kader valt te bezien.

De Europese pilaar zal de politieke basis in de eerste plaats vinden in de EG. Het grote probleem is, dat er weinig sprake is van gecoördineerde Europese politiek, en dat daar de kiemen zichtbaar zijn van het gevaar van renationalisering van het Europees veiligheidsbeleid. In de eerste plaats door de twee kernmogendheden Frankrijk en Engeland. Een gevaar dat nog wordt versterkt indien de Bundesrepublik Deutschland door verschillende redenen in feite in dat concert niet meedoet.

Wat betreft 'out of area' zal het u niet verbazen dat ik er geen voorstander ben om het NAVO-verdragsgebied uit te breiden. Je zult moeten komen tot andere regionale veiligheidsorganisaties, waarbij een regionale veiligheidsorganisatie als de NAVO uiteindelijk niet geroepen kan zijn om een politionele rol in de gehele wereld op zich te nemen, omdat dat het grote gevaar van nieuwe Noord-Zuid conflicten in zich draagt. Uiteindelijk zal het probleem in Irak opgelost moeten worden in de VN of eventueel in de toekomst in een regionaal kader, waarmee de NAVO en EG ook contacten zouden moeten hebben. We weten allemaal dat de inzet voor de VN nu ontzettend hoog is. Als het mislukt, dreigt de VN te worden tot een

Volkenbond. Een basis voor een nieuwe rechtsorde en orde-ning ontvalt ons dan. We hopen dus op een weg tussen Rambo en München.

In de toekomst zal de Amerikaanse veiligheidsgarantie dezelfde niet zijn. Dat moeten wij ook niet willen. De presentie zal in Europa niet meer dan 50.000 man bedragen. Uiteindelijk worden we gedwongen te komen tot een gelijkwaardige relatie met de VS, ook op het gebied van veiligheid. Uiteindelijk is dat ook de beste garantie om het verenigd Duitsland verder in een Europees kader te verankeren. Of de WEU een duidelijke rol krijgt, is naar mijn mening van ondergeschikt belang. Uiteindelijk kan de WEU niet uitgroeien tot een werkelijk democratische basis voor veiligheidsbeleid. Het antwoord moet de EG zijn, inclusief gedemocratiseerde buitenlandse politiek, inclusief veiligheidsbeleid en op termijn ook inclusief een geïntegreerde defensie, waardoor een werkelijke pilaar (de Europese poot) kan ontstaan. Dat is voor Nederland als kleiner land van groot belang, omdat Nederland een zware prijs zal betalen, indien tendensen van renationalisatie zich verder doorzetten en omdat het dan zeer moeilijk in te zien is welke rol onze krijgsmacht nog zal moeten spelen, een rol waar ook wij voorstander van zijn.

Dhr. Weisglas

Voorzitter, graag voeg ik uiteraard mijn gelukwensen toe aan de gelukwensen van mijn collega's. Vanochtend was ik bij de herdenkingsplechtigheid naar aanleiding van het overlijden van de heer Teengs Gerritsen. Als je daar zit en je luistert naar wat mensen als Van Lanschot, Joop Wolf en Peijnenburg, bij zo'n gelegenheid zeggen, dan realiseer je je dingen, die te maken hebben met het thema van vandaag. Je realiseert je hoezeer het doel van het veiligheidsbeleid is veranderd ten opzichte van de tijd waarin wijlen Teengs Gerritsen vooral bekend is geworden en zijn moedige werk heeft gedaan. Je realiseert je ook hoe ongelooflijk belangrijk een verantwoord veiligheidsbeleid nog steeds is. Dan denk je meteen aan de Golf-crisis. Tegen die achtergrond heeft de VVD het erg jammer gevonden dat tijdens de Algemene Beschouwingen in de Tweede Kamer, de regering, de Minister-President, ondanks het feit dat alle fracties aandacht hebben gegeven aan de Duitse eenwording, hierop in eerste instantie nauwelijks is ingegaan. Het ging alleen maar over benzine, accijnsen, heffingen, openbaar vervoer etc. Allemaal buitengewoon belangrijke zaken, maar wij hebben het toch betreurd dat dat belangrijke onderwerp is blijven liggen.

Een belangrijk onderwerp ook in het kader van datgene waar we het vanmiddag over hebben is 'de toekomst van de NAVO'. Het allerbelangrijkste moment op weg naar de Duitse eenheid is het moment geweest, waarop in Moskou werd beslist dat het verenigde Duitsland lid kan zijn van de NAVO. Daarmee wordt erkend hoe belangrijk die NAVO is. In mijn ogen is het ondenkbaar dat we in de komende periode een verantwoord Europees veiligheidsbeleid kunnen hebben, zonder dat de NAVO daarvan de kern zou uitmaken. Een NAVO waarbinnen inderdaad Europese landen steeds hechter zullen moeten samenwerken. Voorlopig nog langs twee sporen, enerzijds in de WEU, anderzijds in de Europese Politieke Samenwerking (EPS) en in de toekomst in de Europese Politieke Unie. Ik denk aan het binnen afzienbare tijd naar elkaar toegroeien van de WEU en een Europese Politieke Unie. Een ontwikkeling, die erg belangrijk zal zijn.

Voordat Nederland overgaat tot het verminderen van de defensie-inspanning, moeten eerst goede afspraken worden gemaakt in het kader van de NAVO. Ook ik vind, dat in het kader van de Oost-West ontspanning bezuinigingen nodig zijn. Maar eerst moet in NAVO-kader overeen gekomen zijn, welke mogelijkheden daarvoor bestaan.

Tenslotte de Golf. Uiteraard hoort dat bij het onderwerp van vandaag. De Golfcrisis toont aan dat er wel degelijk voor de NAVO een taak is buiten het verdragsgebied. Over de vraag of dat moet leiden tot een verdragwijziging of niet, wil ik me nu niet over uitlaten, maar er moeten wel mogelijkheden komen voor de NAVO om ook als NAVO in nauwe samenwerking en overleg en consultatie met de VN, aanwezig te zijn in de Golf. Dat betekent voor een land als Nederland, dat wij daar een adequate bijdrage aan moeten leveren.

Overleg tussen de bedrijven
door
Luitenant-generaal
M.J. Wilmink in gesprek met
generaal P.J. Graaff.
(Foto: T. Remmers AVDKL)

Discussie

Dhr. Reitsma

Is het Nederlandse veiligheidsbeleid wel voldoende breed gedefinieerd? De gebeurtenissen, die u heeft geschetst, hebben ons gebracht in een nieuwe fase. We moeten ons weer opnieuw afvragen waartoe het veiligheidsbeleid dient. Wat zijn die belangen van Nederland?

Dhr. Frinking

Je kunt nauwelijks van een Nederlands veiligheidsbeleid spreken. Nederland, Duitsland en België voeren als onderdeel van de Centrale Sector het meest pure NAVO veiligheidsbeleid. Als je in Italië bent of in Turkije of in Spanje - ook al door de geografische ligging en afgeslotenheid - spreekt men altijd over het nationale veiligheidsbeleid en is de NAVO eigenlijk zo iets als de Amerikaanse betrokkenheid erbij.

Ik vind niet dat je als gevolg van de ingrijpende ontwikkelingen van het afgelopen jaar terug moet keren naar puur nationale overwegingen. Wil je je veiligheid inderdaad in internationale context blijven garanderen, dan zul je tot gemeenschappelijke afspraken in de NAVO moeten blijven komen. Die zullen leiden tot multinationale eenheden die twee taken moeten hebben. Dat is op de eerste plaats de integriteit van Nederland en Europa garanderen, mogelijk in een andere samenstelling dan die het bondgenootschap nu nog kent en ten tweede, voorbereid zijn in het tussenbeide komen in crises die de veiligheid van Europa kunnen bedreigen. Men moet zich de vraag stellen of je tegen al die veiligheidsrisico's met militair geweld gaat optreden. Vóór de Golfcrisis kon ik niet veel veiligheidsrisico's vinden die militair optreden vereisen. Sinds de Golfcrisis is er in ieder geval één bijgekomen. Dat leidt tot de conclusie dat we in de NAVO het gemeenschappelijke beleid verder moeten blijven ontwikkelen. Onze veiligheid blijft gebaseerd op een strategische nucleaire macht als ultiem afschrikkingsmiddel,

en een conventionele strijdmacht die past in de conventionele stabiliteitsverhoudingen in Europa.

Dhr. Reitsma

Ik pleit absoluut niet voor een renationalisatie, ik pleit ervoor dat we moeten nadenken over wat we willen met ons veiligheidsbeleid. Dat betekent dat je heel nadrukkelijk moet afwegen welke nationale belangen in het geding zijn en welke machtsinstrumenten beschikbaar zijn om in te zetten wanneer die nationale belangen worden bedreigd.

Dhr. Neuman

Als de leden van dit forum worden geconfronteerd met kiezers die de vraag stellen: 'Moeten we in de toekomst eigenlijk nog een veiligheidsbeleid hebben?', wat zou u dan zeggen?

Dhr. Van Traa.

Ik denk dat we altijd nog zeggen dat wij behoefte blijven houden aan een militaire component van het veiligheidsbeleid, maar dat andere zaken veel belangrijker zijn. Het gaat erom dat men zonder ongeoorloofde druk van buitenaf zijn zaken kan organiseren en mee kan werken aan de internationale rechtsordening. Dat zijn overigens niet bovenal nationale keuzes. Het zijn in feite internationale keuzes die overal worden gedaan; die verstoord worden door een crisis in de Golf.

De vraag is of oorlogsvoorkoming, de basis van het veiligheidsbeleid in Oost-West verband, in NAVO-verband uitgebreid kan worden tot andere gebieden in de wereld of niet. Dat is de werkelijke vraag waarvoor we staan. In een nieuwe situatie lijkt mij dat de militaire rol van oorlogsvoorkoming ook in andere gebieden in de wereld een rol kan spelen. In het kader van de VN of nader te vormen regionale veiligheidsorganisaties. Er is een punt waar natuurlijk nog een verschil blijft. Er wordt nu minder over gesproken; 'de nucleaire factor'. Ik denk dat wij in Nederland in de toekomst heel moeilijk nog kunnen verkopen dat wij een nucleaire vechtfunctie nodig hebben voor onze veiligheid. Ik kan me voorstellen dat er een afschrikkingsevenwicht blijft, waarbij wij in een bepaalde categorie zijn ingedeeld. Binnen Europa is het te hopen dat er meer duidelijkheid komt over de Engelse en Franse kernwapens. De Engelsen en Fransen zullen hun kernwapens willen behouden. Dit zal echter niet leiden tot een Europees kernwapen, omdat de Franse president dat nooit zal accepteren.

Toch zullen deze kernwapens moeten worden ingekaderd in een verdragssysteem, waarbij de rol van deze wapens duidelijk wordt. De Engelse en Franse kernwapens zullen echter nooit

dezelfde garantie geven, zoals de Amerikaanse dat vroeger deden.

Dhr. Ter Veer

Het is niet alleen de kiezer, het zijn ook de leden die verkiezings-programma's maken die stevast dit onderwerp ter discussie brengen. De vraag is echter nooit willen we een leger, maar mag het een procentje meer of minder zijn. Mijn partij stelt voorop dat dit leger moet zijn ingebed in een groter geheel, lees de NAVO. Buiten het NAVO-verdragsgebied treden we primair op onder auspiciën van de Verenigde Naties.

Dhr. Neuman

Ik kan me levendig voorstellen dat in gezelschappen waar partijprogramma's worden gemaakt, de discussie verloopt zoals u het net schetst. Op zichzelf is dat natuurlijk niet de meest logische gedachtengang. Het eerste wat je je moet afvragen is; 'Waarvoor hebben we dan een krijgsmacht nodig?' Je weet dan het doel en daar moet je het middel bij aanpassen.

theepauze

Dhr. Neuman

Dames en heren. Als een staartje van de discussie vóór de pauze, wil dhr. Frinking nog iets zeggen over de doelen waarvoor Nederland er een krijgsmacht op na houdt.

Dhr. Frinking

Waarom zou Nederland een krijgsmacht nodig hebben? Dan moeten we allereerst de doelstelling onderkennen van de Verenigde Naties, waarin wij gemeenschappelijk hebben afgesproken, dat we borg willen staan voor de handhaving van de internationale rechtsorde. Ik denk dat dat meer dan ooit op dit ogenblik helder naar voren komt in het Midden-Oosten. Dus het handhaven van een internationale rechtsorde dat is één. Twéé, we zijn lid van het NAVO-bondgenootschap. Dat NAVO-bondgenootschap is er om de externe veiligheid van het verdragsgebied te bewaren. Dat betekent dus, dat waar onlusten kunnen opduiken, waar nationaliteitsproblemen kunnen bestaan, waar etnische minderheden onrust kunnen veroorzaken, waar de open zee wordt bedreigd, dat daar die NAVO de nodige militaire kracht moet kunnen opbrengen.

Ik wil dit ook graag vergelijken met de 'Rapid Deployment Force' van de Amerikanen. Die had geen eigenlijke vijand. Die had ook geen vaststaand vak waarin ze moesten worden ingezet. Die wist wél dat ze eventueel ergens in het Midden-Oosten

zou moeten optreden. Dat onbekende beeld zal voor een deel ook voor de NAVO gaan gelden.

Dhr. Neuman

Als de internationale rechtsorde wordt bedreigd en de VN zou niet bij machte zijn om daar iets tegen te doen, wat doet Nederland dan?

Dhr. Frinking.

Dat is een concreet probleem waar we nu voor staan. Daar wordt in de Kamer ook verschillend over geoordeeld. De opvatting van mijn fractie is, dat wanneer de VN niet in staat blijken effectief op te treden, we moeten onderzoeken in hoeverre we in andere verbanden toch het geweld dat onze eigen veiligheid bedreigt, de baas zouden kunnen.

Dhr. Berkhof.

Alle panelleden hebben het belang van het voortbestaan van de NAVO onderschreven. Nu is er natuurlijk een zeker verband tussen het voortbestaan van de NAVO, de vorm van de NAVO, en de Amerikaanse operaties in de Golf. Met andere woorden, de lastenverdeling is nu niet alleen financieel, maar heeft een ander karakter gekregen.

Mijn vraag is dan ook concreet: is gezien het belang van het voortbestaan van de NAVO, naar de mening van de panelleden (a) de huidige bijdrage van Nederland voldoende, en (b), mocht er onverhoopt toch een conflict uitbreken, wat denkt men dan concreet te moeten doen. Wat doen we als het onder de paraplu van de Verenigde Naties gaat en wat als dat niet het geval is?

Dhr. Weisglas.

Is de bijdrage van Nederland in het kader van het niet verder doen escaleren van de Golf crisis voldoende, met name wanneer je allen de mond vol hebt van het belang van de NAVO? Ja, omdat Nederland, wellicht met enige aarzeling, de twee marine schepen naar de Golf heeft gezonden. Binnenkort gevolgd door een bevoorradingschip, de Zuiderkruis.

Nee, omdat Nederland een squadron F-16's ter beschikking heeft willen stellen, maar op een zodanige manier, dat er in het buitenland irritatie is ontstaan door mededelingen die door Nederland daar omheen zijn gedaan. Irritaties in Turkije, het land waar ze geplaatst zouden moeten worden, maar waarmee niet voldoende overleg was geweest over die plaatsing. Irritatie in de BRD, omdat de Minister-President mededelingen had gedaan over de plaatsing van vliegtuigen uit de BRD, ook in

Turkije, hetgeen niet waar bleek. De Minister-President heeft ruiterslijk zijn ongelijk toegegeven in de Tweede Kamer over dit punt; dat was mooi van hem.

Het belangrijkste punt wat op dit moment speelt is de vraag: 'al of niet grondtroepen?' Ik realiseer me goed dat dat een moeilijke beslissing is. Toch is de VVD van mening dat Nederland positiever had moeten reageren op een verzoek dat (zij het indirect) tot ons is gekomen vanuit het Verenigd Koninkrijk. Indirect, omdat het is gegaan in de vorm van een soort wensenlijst in de WEU, waarin het Verenigd Koninkrijk verzocht in ieder geval ondersteunende grondtroepen ter beschikking te stellen. Wij hebben geprobeerd om de Tweede Kamer tot een uitspraak daarover te krijgen in de vorm van een motie, ingediend door de fractievoorzitter Bolkenstein. Het bleek dat de VVD daar alleen in stond. Dat brengt mij uiteindelijk toch tot een overhellen naar nee, in antwoord op uw vraag.

Dhr. Van Traa.

De vraag is natuurlijk algemener gesteld dan die motie van Bolkenstein. Berkhof zegt: via de NAVO is er een sterke betrokkenheid tussen de VS en de andere NAVO-partners, ook in de Golf. Daar zou ik een kleine kanttekening bij willen maken, omdat juist heel duidelijk is geworden, dat het geen NAVO-operatie is. Ik heb al eerder aangegeven waarom dat naar mijn mening ook niet kan; het NAVO verdrag voorziet daar immers als zodanig niet in. Vroeger heeft men t.a.v. de Falklandcrisis en Vietnam ook die positie ingenomen. En dan kan je natuurlijk de vraag stellen: is er nu een reden om dat te veranderen? Er is geen reden. Wat wel noodzakelijk is, en wat niet genoeg gebeurt, is bezien of de totale Europese bijdrage genoeg gewicht heeft om ook de politieke pretenties die wij daarin hebben, waar te maken. Daaraan kan je twijfelen. Daarbij speelt natuurlijk ook een rol, dat de Bundesrepubliek Deutschland niet aan deze zaak mee kan doen vanwege de redenen die wij allemaal kennen.

Ik geloof niet dat de Nederlandse bijdrage op dit moment onvoldoende is. Dat is ook absoluut niet gebleken en ik geloof dat het niet erg verstandig is om te suggereren dat het onvoldoende is. Er is brede consensus, mits het functioneel is, de bijdrage uit te breiden. Dat geldt ook voor de F-16's. Maar als al die vliegvelden vol staan, dan is het natuurlijk de vraag of dat functioneel is. Het laat overlet, dat die F-16's ook iets kunnen betekenen vanaf de vliegbasis Twente. Kortom, ik vind dat Nederland in vergelijking met andere Europese landen zeker een goed figuur slaat.

Dhr. Ter Veer.

Het oordeel van mijn fractie is ook, dat op dit moment de bijdrage voldoende is. Maar de situatie verandert van dag tot dag. Het is daarom nu absoluut onmogelijk om te zeggen of dat ook voor de komende tijd nog steeds een adequate bijdrage zal zijn.

Dhr. Neuman.

Er is hier het gevaar, dat als we erg lang over alleen de Golf zouden praten, dat we dan misschien toch een klein beetje de zin van deze bijeenkomst wat eng uitleggen; het gaat over veiligheidsbeleid in de toekomst.

Vanmorgen zei Dhr. Van Eekelen: 'Moeten we niet de hele Nederlandse landmacht oefenen in woestijngevechten? Dat is misschien een uiterst waardevolle gedachte, maar zodra een toekomstige crisis zich in een ander klimaat afspeelt, dan zitten we natuurlijk wel geheel en al verkeerd. De vraag is: 'Ziet U in de toekomst, en laten we proberen te abstraheren van de Golfcrisis, taken voor de Nederlandse krijgsmacht buiten Europa?

Dhr. Frinking.

Dat is allereerst afhankelijk van de vraag welke structuren we opzetten. Het hangt er van af, of wij behalve in VN verband, waarin we de legitimiteit van het optreden vinden voor het hanteren van militair geweld, wij ook naast de NAVO een Europees kader gaan vinden, waardoor wij niet meer gebonden zijn aan een operatiegebied. U weet het, de WEU heeft die beperking van het operatiegebied niet. Als derhalve politieke besluitvorming in de WEU plaatsvindt, kunnen we tot een dergelijk optreden besluiten.

Nu kunnen we nog wel gaan discussiëren over de 'out of area' problematiek. Ik heb daar waarschijnlijk wat ruimere opvattingen over dan andere mensen. Er zullen mensen zijn die vinden dat dat allemaal niet kan. Mijn opvatting is, dat dat onder bepaalde omstandigheden waarschijnlijk wel kan, maar je moet daar wel gemeenschappelijk met de zestien NAVO-landen over besloten hebben. In de VN, NAVO en eventueel een versterkte WEU, zijn natuurlijk de mogelijkheden aanwezig om op te treden buiten Europa. Ik ben van mening, dat de Nederlandse krijgsmacht daar een bijdrage aan zou moeten kunnen leveren.

De vraag is welk krijgsmachtdeel dan. In de eerste plaats is dat uiteraard de marine. Of de luchtmacht en de landmacht een bijdrage daaraan zouden moeten leveren, valt nog te bezien. Het zou wat mij betreft ook afhankelijk zijn van een verdeling van taken die je binnen Europa zou maken. Ik denk in de eerste plaats aan het zeker stellen van aanvoerwegen over zee. En of

er vervolgens dan buiten Europa nog moet worden opgetreden, zal afhankelijk zijn van de vraag of wij overgaan tot bijvoorbeeld het oprichten van een mobiele brigade, die snel verplaatsbaar is en die dan eventueel voor een dergelijke taak zou kunnen worden voorbereid. Dat is overigens iets anders dan nu te zeggen dat we in de huidige situatie landstrijdkrachten naar het Midden-Oosten moeten sturen.

Dhr. Weisglas.

Ik geef er verre de voorkeur aan, dat wanneer er moet worden opgetreden door onder andere Nederlandse strijdkrachtonderdelen buiten Europa, dat in NAVO verband gebeurt. Dat betekent dat je oplossingen moet zoeken om dat te kunnen doen. Het huidige verdrag staat je dat niet voldoende toe, om het ook maar mild te formuleren. Ik geef er verre de voorkeur aan om dat in NAVO verband te doen, omdat dat betekent, dat we in beginsel dat soort militaire acties samen met de Verenigde Staten doen. Ik sta veel aarzelender tegenover het gebruik van de mogelijkheden van de WEU, of de toekomstige Europese Politieke Unie, om als Europa helemaal zonder Verenigde Staten te gaan optreden. Mijn voorkeur gaat primair uit naar de NAVO.

Ik vind dus wel degelijk, dat Nederland in staat moet zijn in situaties als de Golf militair op te treden. Dhr. Frinking noemde al marine, mariniers en commandotroepen. In onze toekomstige defensieplannen, en ook in de komende Defensienota, moeten we dan ook rekening houden met een flexibele inzet van dit soort eenheden. Het is dan ook mijn opvatting, dat deze onderdelen gevrijwaard zouden moeten blijven van bezuinigingen.

Dhr. Siccama.

Wat is de Nederlandse visie op de Europese veiligheidssamenwerking? Wij hebben vanochtend een prachtig pleidooi gehoord van de heer Van Eekelen voor de WEU als vormgeving van de Europese pilaar binnen de NAVO. Aan de andere kant moet binnenkort op de intergouvernementele conferentie een standpunt worden ingenomen over een voorstel van Italië om de bijstandsverplichting uit het WEU verdrag op te nemen in het verdrag van Rome. Nederland zal moeten kiezen tussen de EEG, EPS of de WEU. Wat is de mening van de leden van het forum over dit dilemma?

Dhr. Frinking.

Waar het gaat over de Europese pilaar, daar zal de Europese Politieke Samenwerking het orgaan van de toekomst zijn. Het

is de moeite waard vast te stellen in hoeverre er voldoende steun is om de WEU daarin te integreren.

Dhr. Van Traa.

Het probleem is, dat men in de grote landen niet wil komen tot een Europees veiligheidsbeleid, wat immers inperking van de soevereiniteit van vooral de kernmogendheden Engeland en Frankrijk zou betekenen.

Ten aanzien van organisaties ben ik er voor om op de EG lijn te blijven zitten. Het grote probleem daarbij is, dat de Bundesrepubliek Deutschland dat misschien een minder goed idee zal vinden, omdat de verbreding van Europa daardoor in de problemen zal komen. Maar je kunt ook in twee snelheden een systeem voorstellen, waarbij een soort groter, half onuitgesproken, veiligheidsgebied gaat ontstaan, dat ook de Oosteuropese landen gaat omvatten. Dat is waarschijnlijk een gemakkelijker methode, dan te suggereren dat die landen lid zouden moeten worden van de NAVO.

Dhr. Rheasa.

Ik heb een reactie ten aanzien van het belang van maritieme strijdkrachten en het belang van mariniers. Ik denk, als ik dan toch even mag teruggrijpen op de Golf, dat het wel leek of juist maritieme strijdkrachten hebben voorkomen dat Irak Saudi Arabië is binnengevallen, maar vergeet U niet dat de Amerikaanse maritieme strijdkrachten voor een niet onbelangrijk deel platform zijn van luchtmacht. Ik denk dat er een verschil is tussen afschrikking en boycot. Ik denk, dat ten aanzien van afschrikking, met name de flexibiliteit en de snelheid van de luchtmacht doorslaggevend zijn geweest.

De voorzitter bedankt de panelleden en sluit de sessie over 'de politiek-militaire aspecten van de Westeuropese veiligheid na 1992' af.

== Westeuropese veiligheid na 1992: de industriële aspecten

Forumdiscussie:

Voorzitter: Mr. C. van Lede, Voorzitter VNO

Leden : Ir. J.H. Dibbetz, Directeur NIID
R. Rijke, BSO/Aerospace & Systems
D. Koen, Fokker Aircraft
Ir. T. van Schaik, TOPPS
W.J. Smit, PTT Telecom

Nadat ir. J.H. Dibbetz, directeur van de Stichting Nederlandse Industriële Inschakeling bij Defensie-opdrachten (NIID) een kort welkomstwoord heeft gesproken, geeft hij het woord aan de eerste inleider.

Het effect van de veranderende dreiging op militaire systemen

Door: R. Rijke, directeur BSO/Aerospace & Systems

Inleiding

De defensie-inspanning zal in de komende jaren flinke aanpassingen ondergaan. Hierbij spelen niet zozeer de krimpende budgetten een rol, als wel de snel veranderende eisen aan de krijgsmacht.

Hoewel de ontwikkelingen in het Midden-Oosten nu alle aandacht vragen, en de aanleiding voor dit symposium bijna hebben doen vergeten, zijn afgeleide ontwikkelingen minstens zo gevaarlijk. De datum van 3 oktober ligt nog vers in het geheugen, en met de Duitse eenwording lijkt een overeenstemming over verdere wapenvermindering tussen Oost en West realiteit. Onze Franse vrienden hebben hier op zijn minst een genuanceerder standpunt over. De rol van de NAVO zal

immers op termijn verminderen, dan wel sterk veranderen. En werd in de wandelgangen in Brussel niet altijd gezegd dat de grote verdienste van de NAVO is, dat zij de twee grootmachten van het Europese Continent uit elkaar heeft gehouden? In dit licht gezien zal Bonn zich ongetwijfeld afvragen wat toch het nut is van de ontwikkeling van de Hadès. In Europa is Frankrijk overigens het enige land waar de defensiebudgetten stijgen! Op de zuidflank krijgt Italië niet de aandacht die het verdient. Ook CINC-South waarschuwde recent in niet mis te verstane bewoordingen voor de Libische dreiging.

Kortom, de vijand van gisteren is de vriend van vandaag, maar wat zal morgen de vriend van gisteren zijn? Voor de lange-termijn-plannenmakers hier in Den Haag een uiterst lastige vraag, waarbij de budgetdruk onder invloed van de ontwapeningsakkoorden het bepaald niet makkelijk maakt. Voor de leveranciers van defensie-systemen komt daar de open markt van Europa bij.

Hoe nu dient de defensie-industrie hierop te anticiperen, en welke rol kan de overheid hierbij spelen?

Het effect van de veranderende dreiging op militaire systemen

Het zal duidelijk zijn dat de zojuist geschetste recente ontwikkelingen hun invloed hebben op de dreigings-analyse. Er is eigenlijk maar één voor de hand liggende reactie mogelijk, namelijk maximale flexibiliteit. Flexibiliteit in gevechtskracht, maar juist ook in aanwendbaarheid. Met de eerder genoemde uitgangspunten komen de plannenmakers wel behoorlijk in de moeilijkheden; de effectieve gevechtskracht is immers het produkt van slagkracht en effectieve bevelvoering. Deze laatste component wordt bepaald door de C3I-systemen, terwijl de eerste factor zich laat uitdrukken in aantallen tanks en vliegtuigen. Indien nu de ontwapeningsakkoorden de zichtbare slagkracht moeten verminderen, en uitgaande van de wens van vele landen om hun onafhankelijkheid te bewaren, ligt de aandacht-verschuiving naar de C3I systemen voor de hand.

In combinatie met de eis van flexibiliteit spreken we van kwalitatieve en kwantitatieve veranderingen. Vanuit de conclusie dat C3I steeds belangrijker wordt, en zeer software intensief is, concentreren wij ons nu op de ontwikkelingen op softwaregebied.

Anders dan bij andere technologische gebieden, geldt op informaticagebied dat de civiele markt voor loopt met haar ontwikkelingen. Alleen al de investeringen, gemoeid met systemen, software en 'harde' software, alsmede de bijbehorende componenten, maken 'dedicated' ontwikkelingen voor militaire systemen in feite onmogelijk. Gelukkig zijn de *resultaten* van civiele

ontwikkelingen wel mede-buikbaar, en dus betaalbaar, voor defensie doeleinden.

Laten we de parallel tussen civiele en militaire ontwikkelingen op informatica gebied eens nader uitwerken. Alhoewel we mogen spreken van een relatief jonge discipline, is er al flink wat leergeld betaald. Regelmatig halen software-projecten immers de bladen: te laat, te duur, en kritiek op de functionaliteit. Oorzaak van veel problemen zijn de veel te ambitieuze - te grote - projecten, en een te geringe betrokkenheid van de gebruikers. Dit is inmiddels genoegzaam bekend, en bij industrie en overheid begint men hiernaar te handelen.

Terug nu naar C3I software. Wij verwachten de komende jaren omvangrijke investeringen in software-intensieve defensieprojecten. De eis naar flexibiliteit vindt naar verwachting zijn weerslag in de systemen zelf: snelle aanpassingen moeten mogelijk zijn. Vervolgens zullen eerst de grootmachten en later ook de kleinere landen steeds meer behoefte krijgen aan 'eigen' systemen. Hoofdzakelijk omdat de user-interface van een goed geaccepteerd systeem rekening houdt met de persoon ervoor. Voor een Duitser gelden ander eisen dan voor een Fransman, of een Italiaan. Maar ook de gespecialiseerde 'passieve communicatie systemen', zullen per land aangeschaft gaan worden.

Bij steeds kortere levenscycli van C3I-systemen voldoen de huidige aanschafprocedures steeds minder. Het is moeilijk, zo niet onmogelijk, om complexe systemen eerst op detail-niveau te beschrijven, en daarna pas tot uitbesteding over te gaan.

De oplossing kent verscheidene aspecten. In de eerste plaats zullen er meer en vooral kleinere C3I-systemen moeten worden gespecificeerd. Evolutionaire ontwikkeling en prototyping geven de gebruiker wat hij werkelijk wil, maar stellen hun eisen aan de software leverancier en uitbesteder. Daarnaast zal het totale traject van specificeren, selecteren van leverancier, en realiseren, sterk moeten worden bekort.

Hoe speelt BSO hierop in?

Hoofdzakelijk vanuit de wens tot diversificatie en technische belangstelling voor complexe systemen met hoge kwaliteitseisen, benoemde in 1987 BSO de defensiemarkt tot één van de speerpuntgebieden. Acquisitie vond op verscheidene fronten plaats: zowel de NAVO-projecten, met name die van het Infrastructuurfonds, als nationale projecten. Samenwerking met internationale bedrijven (Thomson-CSF, ESG) leverde na de nodige gewenningsverschijnselen succesvolle opdrachten op. De compensatie-regels werkten in ons voordeel. Alhoewel BSO een vergaande gedecentraliseerde structuur kent, en

opereert vanuit een dertigtal tamelijk zelfstandige vestigingen, reflecteert zo'n structuur niet het commitment aan de defensiemarkt.

Vandaar dat begin 1989 een in de defensiemarkt gespecialiseerde werkmaatschappij (BSO/Aerospace & Systems) werd opgericht. Dit vergrootte de geloofwaardigheid van BSO. Op dit moment groeit de omzet in de sector defensie dan ook met meer dan het gemiddelde BSO-groeipercentage.

Overigens blijft het bedrijf relatief veel investeren in dit marktgebied. Zowel technisch als commercieel zijn de benodigde inspanningen hoger dan voor de civiele markt.

Rol overheid

Voor de informatica branche gelden in Nederland goede vooruitzichten, waarbij uitgebreide steunmaatregelen door de overheid overbodig zijn. Wil echter diezelfde overheid, en dan het Ministerie van Defensie, niet volledig afhankelijk blijven van buitenlandse super-defensie bedrijven, dan dienen een aantal technologische speerpunten aangewezen te worden, en verder ontwikkeld. Gezien de bovengeschetste rol van informatica, zal het duidelijk zijn dat op de gebieden C3I en training-simulators voldoende deskundigheid en ervaring in Nederland beschikbaar komt en blijft. Gezien de straks open concurrentie dient de Nederlandse uitbesteder niet voorop te lopen: *gelijke* kansen voor binnen- en buitenlandse bedrijven zal volstaan. De wijze van uitbesteden van software-intensieve projecten dient te wijzigen: de huidige procedures van de Directies Materieel verkleinen de kans op succesvolle uitbesteding. Evolutaire ontwikkeling en een kortere verwervings cyclus zijn hier de sleutelwoorden. De NAVO is op dit terrein overigens al concreet bezig.

Gerichte onderzoeks-projecten op defensie-informatica gebied, wellicht in concurrentiestelling toebedeeld aan de bedrijven, kunnen op knelpunt-gebieden het bedrijfsleven ondersteunen. Het NIID zou een bepalende rol kunnen spelen in het definiëren van de speerpunt-gebieden, en het toekennen van de onderzoek-projecten.

Conclusie

Eerder dankzij, dan ondanks, de recente politieke ontwikkelingen, liggen er goede kansen voor gespecialiseerde (Nederlandse) software bedrijven. Problemen liggen niet zozeer op specifiek militair-technologische terreinen, als wel op het traject van specificeren en uitbesteden. Daarnaast zijn omvangrijke investeringen door deze bedrijven nodig om aan de uitgebreide eisen van Defensie te voldoen. Met name een evolutio

naire ontwikkeling past op dit moment in het geheel niet in de aanschafprocedures van de Directies Materieel. Wellicht dat een selectief gekozen proefproject de weg zal effenen voor noodzakelijke wijzigingen.

De Nederlandse software-industrie zal internationale samenwerking moeten blijven zoeken. Dit zal lastiger worden, maar de compensatie verplichting heeft ons, gelukkig ruim voor '1992', goede samenwerkingsverbanden opgeleverd.

Het forum tijdens de parallelsessie over de industriële aspecten van de Westeuropese veiligheid na 1992.
(Foto: T. Remmers AVDKL)

Nederlands industriële positie na 1992

Door: D. Koen - Vice-president Fokker Aircraft BV

Ik wil kort ingaan op de industriële aspecten en perspectieven ten aanzien van de Westeuropese veiligheid na 1992 in een gewijzigde en 'open' markt-situatie.

Eerst wil ik ingaan op de gevolgen van een veranderende Oost-West relatie. De recente ontwikkelingen veroorzaken onzekerheid ten aanzien van de in de toekomst noodzakelijke defensie-inspanningen. Zo is de aard van de dreiging duidelijk veranderd, staat de toekomstige rol van de NATO ter discussie en is er politieke druk om de defensiebudgetten te verlagen, vooruitlopend op de resultaten van de CFE discussies in Wenen.

De verbeterde Oost-West verhoudingen resulteren momenteel in uitstel van aanschaffings-beslissingen. Desalniettemin zal op de middellange termijn een behoefte aan defensie-materieel blijven bestaan. Wel blijkt uit de reeds voorliggende concepten voor een aangepaste Nederlandse defensie-strategie dat er weliswaar een trend is om de aantallen wapensystemen te verminderen, maar dat dit niet direkt ten koste mag gaan van de weerbaarheid van de strijdkrachten.

In de komende jaren zal daarom naar verwachting de nadruk komen te liggen op een hoger prestatie-niveau - bij een overigens langere mobilisatietijd - van het materieel in combinatie met grotere mobiliteit en flexibiliteit van de strijdkrachten. Voorts zal verfijning van communicatie- en verificatietechnologieën de aandacht krijgen en verwachten wij groei op het gebied van trainingssimulators en materieel welke ook inzetbaar is voor surveillance en civiele en milieu-gerelateerde calamiteiten.

De vertraging in aanschaffingen zullen voorts - naar mijn verwachting - een belangrijke impuls geven aan de markt voor onderhoud, logistieke support en modificaties.

Een open Europa biedt daarbij zowel kansen als bedreigingen. Zoals ik in mijn betoog hoop aan te tonen vereist zo'n nieuwe markt-situatie een nieuwe opstelling van onze industrie. Een opstelling die we zullen moeten definiëren en realiseren in zeer nauwe samenwerking met onze overheid, willen we niet in het grote geweld van een open Europese markt onder de voet worden gelopen.

Het zal ook u niet zijn ontgaan dat fusies en samenwerkingsverbanden tussen buitenlandse industrieën onderling en in een enkel geval ook met een Nederlandse industrie aan de orde van de dag zijn. Ze zijn gedwongen door nationaal teruglopende markten hun markt-invloed elders te vergroten, zich te rationaliseren en te specialiseren. Een open Europa zal een toename in concurrentie te zien geven. Het verwerven van werk middels compensatie-verplichtingen wordt minder en overheden lijken meer bereid tot onderlinge uitruil van produkten te willen komen dan de meerprijs door inschakeling van eigen industrie te willen betalen.

De ontwikkelingen kenmerken zich door een 'shake-out' van de zwakke industrieën, de vorming van grote zogenaamde Systems-houses en daaraan toeleverende gespecialiseerde kleine industrieën.

Fokker onderkent deze trends en alhoewel ook wij een daling in omzet voor defensie-opdrachten verwachten, blijft de markt toch van voldoende belang voor Fokker.

Hier wil ik even stilstaan bij een door onze overheid gehoorde opinie dat de Nederlandse Defensie-sector klein is en haar industrie maar in zeer beperkte mate afhankelijk is van defensie-activiteiten.

Zuiver naar het aandeel van deze industrie in het bruto nationaal produkt of werkgelegenheid kijkend, zou men gemakkelijk kunnen concluderen dat de Nederlandse industriële positie in de defensiemarkt van weinig belang is.

Inderdaad kennen we - met uitzondering van enige werven en munitie-fabrieken - geen echte Nederlandse 'defensie-industrie' en is er zeer weinig specifieke produktontwikkeling. Ook ambities om tot de grote Systems-houses op defensie-materieel gebied te willen behoren, zijn zelfs voor Fokker niet haalbaar. Het veelal kleine Nederlandse aandeel in internationale samenwerkingsprojecten laat zo'n positie niet toe. Dit heeft zijn oorzaak: de Nederlandse overheid kan voor haar defensie-materieel aanschaffingen nauwelijks enige continuïteit bieden aan de Nederlandse defensie-industrie. Grote aanschaffingen als vliegtuigen, schepen en tanks vinden eens in de zoveel decennia plaats.

Men zou hiertegenin kunnen brengen dat analoog aan onze successen in de verkoop van onze eigen ontwikkelde civiele vliegtuigen ook verkoop van eigen defensie-produkten mogelijk moet zijn. Wij bij Fokker denken dat dat heel moeilijk is, daar de verkoop van kapitale wapensystemen en defensie-materieel een aangelegenheid is waarbij politieke aspecten (o.a. nationale bescherming van de eigen defensie-industrie) een doorslaggevende rol spelen.

Ik wil dan ook concluderen dat onze 'defensie-industrie' voornamelijk een industrie van hoog-technologische diensten is, die in haar activiteiten zeer sterk afhankelijk is van de Nederlandse overheid.

Ook voor Fokker betekenen deze activiteiten, hoe beperkt ook, meer dan louter business: Fokker benodigt de wisselwerking tussen civiele vliegtuigbouw en defensie-activiteiten zoals ook andere vliegtuigbouwers dat benodigen. Fokkers betrekkelijk lage omzet-percentages in defensie-activiteiten is in feite uniek in de wereld van vliegtuigbouw en maakt ons kwetsbaar. Onze betrokkenheid in Space & Defense is geen hobby, maar levert de broodnodige innovatie-impulsen.

Het idee dat meer gekeken moet worden naar toepasbaarheid van civiele technologie voor defensie-aanwending - de zogenaamde 'dual-use' - mag dan wel als wenselijk worden ervaren, ze is in de verste verte nog geen realiteit. Het is te vroeg om hierop steeds een deel van het overheidsbeleid los te laten, als niet eerst een klimaat wordt aangelegd waarbij de defensie-

instanties gestimuleerd worden om na te denken over de mogelijkheden en onmogelijkheden daarvan.

Er is bijna geen voorbeeld te noemen waarin belangrijke technologische ontwikkelingen initieel op civiele basis werden gestart en aangewend. Alle, maar dan ook werkelijk bijna alle technologie-ontwikkelingen, werden in het verleden, en worden nog steeds in het heden, gedreven door defensie-behoef-ten. Vliegtuigen, schepen etc. kenden alle hun eerste toepassingen middels militaire uitvoeringen. En nog steeds worden programma's als SDI en EUCLID opgezet als forerunners op civiele technologie.

Ja, de CD-ontwikkelingen waren puur civiel en ook de computer-technologie begint zich voorzichtig los te maken van defensie-strategische motieven. De uitzonderingen bevestigen vooralsnog de regel: defensie-activiteiten betekenen voor de Nederlandse industrie meer dan alleen volume en business. Ze zijn een impuls voor hoogwaardige technologische ontwikkelingen. En als dat niet zo zou zijn, waarom, vraag ik u, besteedt onze overheid dan zoveel fondsen aan het in stand houden van haar militaire laboratoria? Ze vormt een deel van onze technologische ruggegraat. En hooguit kan ombuiging van hun technologische missie en industriële toegankelijkheid ter discussie staan.

Als een Europa 1992 inhoudt, dat compensatie-verplichtingen verdwijnen en buitenlandse industrieën zondermeer toegang krijgen tot onze materieel-aanschaffingen, wel dan kunnen we nu beter naar huis gaan.

Een nieuwe markt vraagt om een nieuwe benadering en voorbereidingen.

We denken dat aan twee kanten van de markt maatregelen nodig zijn: bij de klanten (wel te verstaan de overheden) en de industrieën:

- De industrie dient zich te beraden over internationale samenwerking en specialisatie ter versterking van haar positie in een open markt structuur. Ook Fokker zit op dit punt niet stil.
- Daarnaast dient de overheid haar aanschaffingsbeleid nauw af te stemmen met de Nederlandse industrie door haar materieelbehoefte lang van te voren af te stemmen met de industrie en door een substantiële ondersteuning te geven aan de Nederlandse industrie in voorbereiding op de internationale samenwerking; te financieren uit de voorgeno- men bezuinigingen op de defensiebudgetten. Deze onder- steuning kan op tweeërlei wijze worden gegeven.

Door middel van directe support aan industrieën die samenwerkingsvoorstellen doen voor technologie/produktontwikkeling, al dan niet via bestaande regelingen, en door voldoende support aan Europese technologieprogramma's zoals EUCLID.

Hierbij kan worden gedacht aan de oprichting van een nationaal fonds voor een extra financiële ondersteuning vanuit de overheid ter voorbereiding van de industrie op haar positie in een open Europese markt. Het geld voor zo'n fonds kan worden verkregen uit de voorgenomen defensiebudget besparingen en zou kunnen worden beheerd door een organisatie zoals het NIVR. Toewijzing van deze ondersteuning dient op basis van industrievoorstellen te worden gerealiseerd en gerelateerd aan het door die organisatie uit te voeren defensie-industrie beleid. Ook het AMP wijst op de noodzaak om extra financiële fondsen voor defensie R&D beschikbaar te maken teneinde in lijn te blijven met buitenlandse inspanningen en ook zij vraagt om een duidelijke strategische koers. We noemen dit geen 'conversie-fonds', maar een fonds om technologisch op peil te blijven en als 'Nederland B.V.' te overleven.

We willen waarschuwen tegen ideeën als zouden in het kader van Europese eenwording bestaande ontwikkelingsfondsen meer via Europese Programma's moeten worden ingebracht. Veel Europese programma's zoals het voornoemde EUCLID programma zijn pre-competitive. De Nederlandse industrie zal in nauwe samenwerking met haar nationale R&D laboratoria zeker ook ondersteuning benodigen in het competitieve gebied van produktontwikkeling, iets wat door het buitenland nog steeds nationaal wordt afgeschermd.

Vanuit de overheid zal moeten worden toegezien dat de 'Open Europese markt' ook daadwerkelijk open wordt en gelijke kansen gaat bieden aan alle partijen. Het zou onze nationale industrie ernstig schaden als we constateren voorop te lopen in het *eenzijdig* toelaten van buitenlandse industrieën.

Vandaag aan de dag lijken we nog ver verwijderd van zo'n situatie. Het beleid van het vorige kabinet was duidelijk gericht op een sterke Nederlandse industriële rol in het Europese defensie-gebeuren. Vandaag lijkt de mening meer post te vatten dat bij een budgetbezuiniging geen ruimte meer is voor eigen 'duurdere' Nederlandse industriële participatie. Het kopen 'off-the-shelf' of uitruil van diensten bij grote materieel-aanschaffingen mag dan wel op korte termijn een besparing geven in de defensie-uitgaven; het langere termijn effect is een Nederlandse industrie die is uitgeschakeld.

Een uitschakeling die uiteindelijk ook de overheid parten zal spelen als het gaat om onder andere onderhoud van haar aangeschafte materieel. De Nederlandse krijgsmacht zal afhankelijk worden van het buitenland.

Ze zal in haar wensen zeker niet die behandeling krijgen die ze nodig zal achten om haar verdedigingstaken naar behoren te kunnen uitvoeren.

Het wordt tijd dat Industrie en Overheid een krachtig overleg starten over deze zaak. Wij van Fokker zijn van mening dat huidige overleginstanties als het AMP en het NIID meer serieus moeten worden genomen.

Internationale samenwerking op het gebied van operationele eisen voor wapensystemen laat toe dat de overheden kunnen bezuinigen door standaardisatie en bundeling van logistieke activiteiten. Een mooi streven wat we zeker ook onderschrijven, maar hoeveel van dit type projecten stonden of staan op stapel, en hoeveel daarvan gaan hun voltooiing vinden?

Mijn conclusie is, dat het open Europa en de gewijzigde Oost-West situatie interessante en nieuwe kansen biedt. Wij als industrie zien die kansen ook en zullen trachten onze positie te versterken.

Daarnaast zullen - als de Nederlandse Defensie verzekerd wil blijven van nationale bronnen en de high-tech defensie industrie wil behouden - de industrie en de overheid nauwer moeten samenwerken dan tot nu toe. Ik zie daarbij duidelijk het initiatief liggen bij de overheid als verantwoordelijke instantie op het gebied van industrie-politiek.

Indien zich binnen onze overheid de mening zou gaan vormen, dat een eigen defensie-industrie geen absolute noodzaak meer is om haar toekomstige defensietaken goed te kunnen blijven uitvoeren, dan nog zien wij het als een taak van onze overheid om een dusdanige politiek te voeren, die het de Nederlandse industrie mogelijk kan maken op civiel en/of defensiegebied na 1992 te overleven en op een behoorlijk technologisch niveau te kunnen concurreren. Wegvallende R&D kansen zullen moeten worden gecompenseerd om nationaal gezien niet naar een lager industrieel plan af te glijden.

Snel handelen lijkt nodig, onze Europese burens wachten niet.....

Discussie

Dhr. Van Lede.

Laat ik vooraf mij verontschuldigen dat ik te laat was. 'I have been talking to the enemy', in die zin dat het de ex-enemy was. Ik had een lunch met de Minister-president van Hongarije, en misschien is het toch wel interessant om op uw gebied twee aspecten aan te horen.

Eén: de contractie op het gebied van defensie is daar veel erger dan hier; maakt u zich daar geen verkeerde veronderstellingen van. Dit wordt nog versterkt, doordat in die landen de bezetende macht vergoed moet worden voor de terugtrekking. U weet dat ook de Bundesrepubliek Deutschland fors heeft moeten betalen (en nog steeds betaalt) voor het leger van de Sovjet-Unie. Dat is een nieuw soort subsidie waar we al jaren van gedroomd hadden.

Ten tweede. Die mensen gaan naar huis en hebben niets te doen. En dat zijn getallen, die een veelvoud zijn van waar we in Europa over praten. De Hongaarse Minister-president zei nog iets interessants: 'We hebben eigenlijk nooit begrepen waarom die legers er waren, want we waren economisch al zo geknecht, dat ze die legers helemaal niet nodig hadden om ons onder de duim te houden. Qua grondstoffen en energie zaten we helemaal aan ze vast en ook nog qua eindprodukten. Op dit moment is het zo dat de Russen dat ook laten voelen, door bijvoorbeeld de energie een beetje te temperen. En dus zelfs als die legers er niet waren geweest, dan hadden we nog niets gekund.'

Ik heb van de vorige twee sprekers twee beelden overgehouden.

De eerste spreker had het over een 'shake-out', in het bijzonder in de software industrie, enz., en mijn vraag aan u zal zijn: gelooft u dat?

De tweede spreker zei: 'Pas toch op want onze mooie defensie-industrie gaat kapot.'

Was de EEG niet om de concurrentie aan te wakkeren? Deze twee elementen noem ik als prikkeling ten behoeve van de discussie.

Dhr. Van Otterlo (Signaal).

Een kleine aanvulling op een interessante vergelijking door meneer Rijke. Hij ziet gevechtskracht als het produkt van slagkracht en bevelvoering met slechts als variabele de C3I. Dat is voor zijn vakgebied gebruikelijk. Er is evenwel, naast de werven- en munitie-industrie in Nederland, nog een stuk industrie, dat zich bezighoudt met het opvoeren van slagkracht van een enkele eenheid. Dat is de sensor-industrie die zich met name richt op het verbeteren van de prestaties van eenheden door de nauwkeurigheid van de sensor te verbeteren. Het moge u tot troost zijn dat ook daarin een aanzienlijke hoeveelheid software voorkomt. Het werkelijke probleem daarbij is evenwel, dat door dat te doen de kosten van die eenheden geweldig toenemen.

Dhr. Couzy

Een korte opmerking ten aanzien van het betoog van de heer Koen. In zijn pleidooi dat de overheid maximaal de Nederlandse industrie moet inschakelen, pleitte hij ervoor dat dat ook diep in de organisatie moest leven en daar naar gehandeld moet worden. Dat is nu absoluut voor 100% strijdig met mijn beleid. In mijn organisatie kan geen politiek worden bedreven. Daar worden objectief zakelijk dingen geconstateerd en vastgelegd, en de politiek wordt op een heel ander niveau bedreven en dat moet ook zo blijven. Wij voeren de politieke aanwijzingen van de staatssecretaris en de minister uit. In het bedrijfsleven wordt ook absoluut geen politiek bedreven, zoals het maken van afwegingen 'een beetje meer dat kan wel want het is Fokker.' Daar wordt objectief vastgesteld wat de verschillen zijn en of dat beetje meer inderdaad verantwoord is.

Dhr. Van Lede.

Is het volgens de heer Rijke zo, dat de procedures via welke software opdrachten worden vergeven binnen het bedrijfsleven en binnen de overheid, sterk verschillende resultaten opleveren? Is de overheid wezenlijk slechter dan het bedrijfsleven?

Dhr. Rijke.

Het probleem is in de eerste plaats dat van statistiek. Als er bij

de overheid met een groot project iets mis gaat, dan wordt het breed uitgemeten in de krant. Gebeurt het bij het bedrijfsleven, dan is het niet zo bekend, dus volledige statistiek is er niet. Wel is het zo, dat bij de uitbesteding van grote informatica-projecten door het Ministerie van Defensie en andere overheden er veel formele procedures worden gevolgd. Dat is het knelpunt.

Dhr. Van Lede.

Is de failure-rate bij de overheid nu groter dan bij bedrijven, of niet?

Dhr. Rijke.

Er zijn geen significante verschillen.

Dhr. Kamman (NACISA).

Ik ben het volledig eens met het pleidooi voor evolutionary acquisition van software systemen. Als vakman denk ik dat we inderdaad die kant op gaan. Maar ik onderken het enorme probleem om de boekhouders en de rekenmeesters te overtuigen.

Inspelen op de snelle veranderingen in de jaren '90

Door: T. van Schaik, Topps

Inleiding

Topps ging in december 1988 van start in Tilburg. Het doel was een onderhoudswerkplaats in te richten voor vliegtuigmotoren met een maximale stuwdruk van 16 ton. Met onderhoud aan alle in Europa operationeel zijnde militaire motoren is rekening gehouden.

Turbine onderhoud voor de Europese Defensie Industrie zou 20% van onze totale omzet moeten worden in de jaren '90. Verdere uitgangspunten waren onder andere:

- streven naar een goede concurrentiepositie wereldwijd;
- meer onderdelen repareren (50%);
- moderne flexibele uitrusting van het bedrijf TOPPS;
- 24 uur per dag klaar staan voor de klant;
- 30% uitbesteden in Nederland;
- meedoen in Europa op het gebied van nieuwe turbine ontwikkelingen.

In de afgelopen jaren is er veel gebeurd. Onder andere zijn we nieuwe motoren gaan bouwen voor Pratt & Whitney Canada. In de jaren '90 zullen er nog vele creatieve aanpassingen moeten volgen.

Jaren '90

We zitten in een tijd van elkaar snel opvolgende veranderingen. Voor de vliegtuigindustrie zijn de volgende gebeurtenissen van groot belang. De verbetering van de Oost-Westverhouding heeft plotseling geleid tot het wegvallen van de markt voor gevechtsvliegtuigen in Europa. Men gaat er nu van uit, dat het aantal militaire turbines in de komende 10 jaar gelijk blijft (90.000 motoren). Motorenfabrikanten zoals Pratt & Whitney hielden zich de laatste jaren meer dan 50% bezig met defensieopdrachten. Zij zijn nu gedwongen het werkgebied te verleggen naar de civiele motoren. Dit resulteert in meer concurrentie op die markt.

De 90.000 motoren moeten worden onderhouden. Deze defensie onderhoudsmarkt zal intensiever bewerkt moeten worden, wat zal resulteren in lagere prijzen, hogere efficiency en kortere levertijden.

Burgerluchtvaart

De opkomst van de regionale luchtvaart en de 'deregulation' zullen verschuivingen teweeg brengen in de gewoontes van de

reizigers. Oude groepsvormingen van de luchtvaartmaatschappijen zullen verdwijnen (ATLAS - KSSU) en nieuwe samenwerkingsverbanden zullen ontstaan in Europa. Er zullen vele kleine luchtvaartmaatschappijen bij komen en ook het aantal onderhoudsbedrijven zal sterk groeien. Het aantal motoren zal groeien naar 95.000. Ook komt er meer samenwerking tussen de fabrikanten in Europa. Dit alles resulteert in meer vliegen voor lagere kosten en gaat gepaard met een harde concurrentiestrijd. Goedkoop produceren zal dan ook de belangrijkste factor van succes zijn.

R&D programma's

Er is een duidelijke bundeling van de R&D activiteiten op luchtvaartgebied in Europa. Belangrijk is om hierin deel te nemen. Deze programma's richten zich onder andere op emissie, geluidshinder, materialen en nieuwe technologieën.

Het is duidelijk dat de jaren '90 een grote flexibiliteit met aanpassingsvermogen vraagt van de bedrijven, en dat het aandeel defensie-opdrachten niet meer dan een derde van de totale omzet van een bedrijf mag zijn. Verder geldt: 'Onderhoud is zekerheid.' Wij zullen proberen in die aanpassingen de weg naar samenwerking in Europa te vinden; alleen kun je het niet. Je zult goede partners moeten zoeken in Europa. Ik denk dat offset en compensatie in de komende tien jaar langzaam maar zeker minder belangrijk zullen worden. Je moet zoeken naar een sterk netwerk waarin je je positie waar kunt maken. Ik denk dat elk bedrijf actief zal moeten zijn in die markt, niet alleen in Nederland, ook daarbuiten. Voor degenen die creatief en flexibel zijn, is er veel weggelegd.

Telecommunicatie en datacommunicatie

Door: W.J. Smit, PTT Telecom

Het onderwerp van vandaag is: 'de Westeuropese Veiligheid na 1992: de perspectieven voor Nederland'.

Ik wil beginnen met een stelling: 'Zonder een goede informatiehuishouding is de Westeuropese Veiligheid ook na 1992 een fictie'. Meer dan ooit zul je in tijden van ontspanning moeten steunen op goede informatiebronnen; dat is het instrument om de vinger aan de pols te houden. Wat is de rol, het perspectief van PTT Telecom in de komende jaren, waar kan Defensie op rekenen?

Zoals u weet is de PTT per 1 januari 1989 verzelfstandigd. Een ontwikkeling die ik persoonlijk in hoge mate toejuich. Immers, met name in de communicatietechnieken vinden in een hoog tempo veranderingen plaats. Veranderingen die innovatieve ontwikkelingen stimuleren en nieuwe produkten en diensten creëren. Zoals we ook uit de ontwikkelingen in het Oostblok hebben geleerd, is concurrentie een katalisator om optimaal te kunnen inspelen op de marktvraag. En die concurrentie hebben we in Nederland op telecommunicatiegebied volop, dat kan ik u verzekeren. Deze concurrentie zal in de komende jaren door de internationale ontwikkelingen in West-Europa zeker nog toenemen. De grenzen en economische barrières zullen afgebroken worden en daar moet de Nederlandse leverancier wel degelijk rekening mee houden. Grote bedreigingen, maar ook grote kansen.

Ten aanzien van de defensie-industrie denk ik, dat door de vervagende grenzen een grote drang zal ontstaan om, waar het enigszins mogelijk is, aan te sluiten bij civiele standaarden. Immers, het zal met zo'n grote markt nog duidelijker worden wat de voordelen van 'economies of scale' zijn.

Naar mijn mening zal in de toekomst steeds meer op basis van standaardapparatuur op de civiele markt, zonodig met aanvullende ontwikkelingen specifiek voor operationele militaire eisen, invulling worden gegeven aan militaire communicatie.

Levert Defensie hierbij veel in? Neen. De kwaliteitseisen die de civiele sector stelt worden steeds hoger. In PTT Telecom is kwaliteit verheven tot eerste aandachtspunt, het zogenaamde TQM (Total Quality Management). Nog een belangrijker aandachtspunt dan omzet en winst. U zult dan ook zien dat de kwaliteitseisen van Defensie en de civiele sector meer en meer naar elkaar toegroeien.

Ik ga met u iets verder in op de gevolgen van de Europese éénwording. Voor alle bedrijven in de hele EG geldt dat zij, gebaseerd op het EG beleid, in aanmerking kunnen komen opdrachten uit te voeren voor overheidsinstellingen in elk van de lidstaten (mits die opdrachten een bepaald bedrag te boven gaan). Een bedrijf mag niet meer alleen op grond van nationaliteit de voorkeur krijgen. In plaats daarvan worden objectieve economische maatstaven gehanteerd. Als econoom vraag ik mij wel af wat dat zijn; er wordt in elk geval een intentie uitgesproken.

De toelatingsprocedure voor telecommunicatie-apparatuur in de verschillende landen vormt nog een barrière.

Momenteel is het zo, dat leveranciers van telecommunicatie-apparatuur in elk land een aparte toelatingsprocedure moeten volgen, voordat zij hun produkten op de markt van het betreffende land mogen brengen. Dit is voor internationaal opererende bedrijven een tijdrovende en dure kwestie. Het betekent bovendien, dat apparatuurspecificaties per land kunnen verschillen. Na 1992 zal er echter sprake zijn van een wederzijdse erkenning van goedgekeurde apparatuur. Zodra ergens in de EG een erkende instelling het apparaat goedkeurt, mag het in alle lidstaten worden verhandeld. Een belangrijke stap om standaardisatie te bevorderen en om concurrentie mogelijk te maken.

Deze veranderingen van het EG beleid betekenen enerzijds dat nog meer buitenlandse concurrenten de Nederlandse markt zullen betreden. Anderzijds staat het Nederlandse ondernemers vrij hun produkten en diensten in de andere lidstaten van de EG te verkopen.

Mede in het kader van de Europese éénwording zal PTT Telecom, zoals zoveel bedrijven die voor Defensie werken, internationaal actief worden. PTT heeft in Brussel al een vestiging geopend. Londen en New York volgen dit najaar. Bovendien zijn er plannen voor 1991 om vestigingen in Frankrijk, Duitsland, Italië, Spanje en Japan te openen. Gebaseerd op de internationale ontwikkelingen, zijn er motieven voor samenwerkingverbanden met andere telecommunicatiebedrijven. Hiermee is reeds een aanvang gemaakt (Antillen, Tsjechoslowakije). Overigens verricht PTT Telecom op dit moment al internationale werkzaamheden in opdracht van grote klanten. Dit zijn voornamelijk multinationals alsmede het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Een voorbeeld is de levering van identieke apparatuur in diverse landen en/of de aanleg van een internationaal net.

Ja, en dan de politiek. Daar heb ik niet veel kaas van gegeten, maar wel zoveel dat ik weet dat Defensie-aanschaffingen de 'volle aandacht' hebben van 'de politiek' en dat naast bedrijfs-economische overwegingen ook politieke overwegingen een belangrijke rol spelen. Een extra complicatie voor de Defensie-aanschaffers, maar een begrijpelijke zaak.

De ontspanning die momenteel plaatsvindt tussen Oost en West zal zeker zijn invloed hebben op de politieke bereidheid fondsen beschikbaar te stellen. Er zal een nog groter beroep worden gedaan op de bezuinigingen en de efficiënte bedrijfsvoering.

Naar mijn mening zal er een toenemende behoefte bestaan aan 'command, control en communication' aspecten. Dit in het kader van het door mij reeds eerder genoemde aspect van de vinger aan de pols houden.

Resumerend en afsluitend wil ik opmerken:

1. De vervagende grenzen in Europa en de genomen initiatieven zullen zowel concurrentie als standaardisatie verhogen.
2. De kwaliteitseisen in de civiele sector gaan zodanig omhoog, dat deze in een groot aantal gevallen de militaire eisen zullen benaderen.
3. De politieke druk om defensie-uitgaven te verlagen zal in de komende tijd toenemen.
4. De behoefte aan telecommunicatie en datacommunicatie zal onevenredig toenemen.
5. De grote Europese markt en de toenemende concurrentie zullen een gunstige invloed hebben op de prijzen.

Daarbij blijft het van belang dat bij de keuze van defensie-apparatuur en -diensten niet uitsluitend gekeken wordt naar een uitstekende prijs- prestatie verhouding, maar ook naar de voordelen van een nationale leverancier. Ik noem met name korte afstanden, eigen taal, goede service.

De ontwikkelingen zoals die door mij vluchtig zijn geschetst, geven iets aan van de kansen en bedreigingen die ons gezamenlijk staan te wachten. PTT Telecom wil met Defensie gaarne de kansen benutten en de bedreigingen aanpakken.

Discussie

Dhr. Bierman (Simmonds Precision)

Graag een tripartite opmerking gebaseerd op het feit dat het verhaal van de heer Koen mij uit het hart gegrepen is. Wij hebben het over de EEG. Zoals wij allen weten, is het Defensiematerieel daarvan uitgezonderd. Onder voorzitterschap van de voormalige Minister van Defensie Vredeling, heeft Europa de krachten gebundeld voor een sterkere aanpak van een gemeenschappelijke defensie. En zie, de Nederlandse industrie heeft die handschoen opgevat en werkt hard samen om te kijken hoe we gezamenlijk met de Europese industrie wat meer van onze eigen defensiemarkt kunnen bemachtigen.

En wat is er nu aan de hand? De rol van Nederland is uitgespeeld zodra het buitenland in de gaten heeft, dat de Nederlandse overheid gezamenlijk met de politiek die markt uitsluitend als open beschouwt. Dan vecht iedereen voor zijn eigen aandeel. En als het duidelijk is, dat Nederland toch wel koopt waar het het goedkoopste is en zelf geen prijs stelt op dat aandeel, dan is er ook voor de Nederlandse industrie geen aandeel. En ik wil heel duidelijk benadrukken, dat dat iets is waar de heer Koen op doelt. Het gaat er wel degelijk om toch gezamenlijk een aantal waarden overeind te houden in Nederland, en dat kunnen we alleen maar doen door goede afspraken te maken. De heer Koen wil helemaal niets goedkoper leveren, daar zijn we allemaal van overtuigd, maar we willen ons aandeel bevechten in dat Europees verband en we willen een rol spelen. We kunnen dat ook. We hebben daar de technische potentie voor en ook het industriële apparaat.

Staatssecretaris Van Voorst tot Voorst.

Ik heb het idee dat als ik bij een bijeenkomst als deze hoor spreken over de R&D-uitgaven, dat er eigenlijk enorme mist is bij de bepaling van het onderwerp waarover we het hebben. Waar denken de bedrijven aan wanneer men spreekt over

‘Wat doen wij als defensie?’ Dan denkt men bovenal aan de ontwikkelingskosten. Ik proefde een heel defensieve opstelling toen dhr. Koen zei: ‘Stel je de open markt voor; dan komen al die anderen bij ons.’ Dit zonder te vermelden, dat er ook een markt open gaat.

Wat dat betreft was ik heel gelukkig met het totale beeld van de inleidingen van vanmiddag. Ieder in zijn eigen sector schat in waar de technologische ontwikkelingen heen gaan. Men schat in wat de totale markt is. Men ziet vervolgens wat in die technologische markt de plaats van Defensie is, eerder dan te beginnen bij Defensie. Ik denk dat die benadering de juiste is.

Ik denk dat het op de lange termijn voor de Nederlandse defensie-industrie van belang is om op de open wordende markt een positie te verwerven. In de onderzoeks- en ontwikkelingsfase wil ik van onze kant daar op een selectieve basis aan meewerken, niet alleen op puur nationale basis, maar juist samen met andere landen. Op die manier maak je een aantal slagen tegelijkertijd. Niet alleen uit defensie optiek, maar ook aan de industriële kant. Je versterkt structureel je technologische basis. Je werkt in het patroon van samenwerking met andere industrieën ook in het buitenland. Mijn overtuiging is, dat dat op de langere termijn een veel perspectiefvollere benadering is, dan te kijken of je een bepaalde opdracht van dat, uiteindelijk kleine, Nederlandse Ministerie van Defensie behoudt.

Dhr. Koen.

Ik denk toch, dat het defensieve wat u hebt gehoord in mijn speech verkeerd is overgekomen. Ik denk namelijk dat de Nederlandse markt met het opengaan van Europa te klein is voor de Nederlandse industrie om in die enorme breedte waarin we nu bezig zijn te overleven. Ik geloof dat de open Europese markt enorme kansen geeft. Dat heb ik ook getracht weer te geven voor de Nederlandse industrie. Echter, dan moeten wij wel op dezelfde manier als in het buitenland op steun van de overheid kunnen rekenen. Dan ben ik ervan overtuigd dat we juist in een versnelling er volop tegenaan moeten gaan.

Dhr. Van Lede.

Naar aanleiding van de discussie van vanmiddag wil ik enkele opmerkingen maken. Ik denk dat de essentie is, dat er een eerlijke internationale procurement bestaat. We moeten ons niet verschuilen achter een stukje protectie. Ik hoop dat de overheid er voor waakt dat andere bedrijven ook niet te gemakkelijk het woord strategie gebruiken als camouflage voor handelsbelemmeringen; dat gebeurt immers veel. Amerika loopt voorop in dat opzicht. Contractie van bedrijfstakken komt

voor, zolang we met elkaar zaken doen. Maar de vraag is, waar we op moeten letten.

We moeten de contractie niet proberen tegen te gaan. Als we die tegen gaan, dan gaat het fout; dan krijgen we RSV herhaald. Ik vind het overigens een verbetering dat een groot bedrag dat de staat heeft besteed aan een research project van Philips, met een paar kamervragen en een sisser is afgelopen. Dat was 10 jaar geleden anders geweest. Maar we zijn er nu wat rustiger over in dit land, want als je als staat in research development wil opereren, dan zal je de risico's ook moeten nemen. Fouten zijn onvermijdelijk.

De heer Van Lede bedankt de inleiders en sluit de parallelsessie af.

Dialog tussen Oost en West.
Luitenant-generaal
J.P. Verheyen, inspecteur-
generaal van de krijgsmacht in
gesprek met V. Boulavinov, mili-
lair attaché van de Sovjet-Unie.
(Foto: T. Remmers AVDKL)

== Westeuropese veiligheid na 1992: de uitdaging voor Nederland

*Door: A.L. ter Beek
Minister van Defensie*

Inleiding

Een Comité van oproer en verzet. Daarvoor werd de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap uitgemeekt in haar oprichtingsjaar. De toenmalige minister van Oorlog, Blanken, had grote moeite met de soms kritische schrijfactiviteiten van zijn officieren. Een vereniging die dat schrijven zou stimuleren achtte hij ongewenst. Het bestuur heeft zich door deze kritiek niet laten ontmoedigen en dankzij haar doorzettingsvermogen draagt de vereniging nog steeds bij aan de meningsvorming over vraagstukken van vrede en veiligheid. Die bijdrage acht ik waardevol. De publicaties van de vereniging beslaan inmiddels vele tienduizenden pagina's en verschaffen inzicht in de ontwikkeling van de Nederlandse krijgswetenschap. De vereniging organiseert regelmatig lezingen, publiceert maandelijks de 'Militaire Spectator' en onderhoudt een leerstoel aan de Universiteit van Amsterdam. Honderdvijfentwintig jaar na dato is dat een gelukwens waard.

De veranderde veiligheidssituatie in Europa

Vandaag precies één jaar geleden opende De Volkskrant met het bericht dat de positie van Erich Honecker wankelde. Dezelfde krant berichtte over de leider van de Tsjechoslowaakse communistische partij, Milos Jakes, die zich beklaagde over de ketterijen 'Glasnost' en 'Perestroika'. Deze kranteberichten, slechts één jaar oud, illustreren nog eens hoe onverwacht snel de deling van Europa het afgelopen jaar werd overwonnen.

Hoe anders luiden de krantekoppen nu. De ontwikkelingen in het Midden-Oosten geven een nieuwe dimensie aan de gedachtengang over nieuwe veiligheidsstructuren. Ook bij de bezinning op de toekomstige omvang en samenstelling van de Nederlandse strijdkrachten zullen we rekening moeten hou-

den met deze ontwikkeling. Voordat ik daarover spreek, eerst terug naar de stormachtige ontwikkelingen in Europa.

Met de eenwording van Duitsland, vorige week woensdag, verdween in Europa de breuklijn waarlangs Oost en West decenia lang het leeuwedeel van hun militaire kracht concentreerden. De eenwording van Europa was bij de festiviteiten op drie oktober het hoofdthema van de toespraken van de Duitse leiders. Zij wilden de angst voor een Duits Europa tegengaan en een Europees Duitsland benadrukken. Bondskanselier Kohl noemde deze dag een dag waarop dank uitgaat naar de bondgenoten die gedurende de Koude Oorlog de veiligheid van de Bondsrepubliek en West-Berlijn hebben verzekerd, naar de Oosteuropese hervormingsbewegingen en - niet op de laatste plaats - naar Sovjet-president Gorbatsjov.

Gorbatsjov's instemmen met het Navo-lidmaatschap van het verenigde Duitsland is bepalend voor de Europese veiligheids-situatie. Het maakte de weg vrij voor een verenigd en volledig soeverein Duitsland dat hecht is verankerd in de Westerse samenwerkingsverbanden. Met zijn besluit de Sovjetroepen in vier jaar uit Oost-Europa terug te trekken, trok hij de Rubicon over, maar dan in omgekeerde richting. Deze opstelling past in het nieuwe buitenlands beleid van de Sovjet-Unie dat is gericht op de opname van dat land als volwaardig lid van de internationale gemeenschap. De oude militaire doctrine 'aanvallen is de beste verdediging' lijkt te worden vervangen door het concept van de 'toereikende defensie'. Het nieuwe denken in Moskou heeft de weg vrijgemaakt voor doorbraken op het gebied van de wapenbeheersing.

Op 1 juni 1991 zal de vernietiging zijn voltooid van alle raketten die vallen onder het INF-verdrag. Een Start-akkoord, dat een vermindering inhoudt van de strategische kernbewapening van de beide supermachten met gemiddeld een derde, ligt in het verschiet. De laatste struikelblokken voor een verdrag over de vermindering van de conventionele bewapening in Europa zijn vorige week weggenomen. In Wenen wordt hard gewerkt aan de finalisering van de tekst. De ondertekening van dit verdrag door de 22 deelnemende landen zal volgende maand een van de hoogtepunten van de CVSE-top in Parijs zijn. Als gevolg van dit verdrag zal de Sovjet-Unie tienduizenden zware wapensystemen verschroten en verdwijnt de militaire overmacht op het gebied van conventionele wapens die de Sovjet-Unie sinds de Tweede Wereldoorlog bezit.

De Sovjetstrijdkrachten worden niet alleen kleiner, zij krijgen ook een nieuwe structuur. Daarbij worden weinig delen van de strijdkrachten ongemoeid gelaten. Gorbatsjov heeft zelfs aangekondigd de dienstplicht ter discussie te willen stellen. Ook bij de leiding van de Sovjetstrijdkrachten leven dit soort ideeën. In een interview met de Frankfurter Allgemeine Zeitung pleitte de Sovjet-generaal Gromov voor een beroepsleger dat de minimumbehoefte voor de nationale verdediging niet overtreft. Hij waarschuwde tegen 'ongegrunde romantiek' bij de opbouw van de Sovjet-strijdkrachten.

Als gevolg van de politieke ontwikkelingen van het afgelopen jaar bestaat de dreiging van een groot, verrassend offensief tegen West-Europa niet meer. De waarschuwingstijd voor een - overigens onwaarschijnlijke - grootschalige aanval van de Sovjet-Unie loopt op tot een à twee jaren. De Sovjet-Unie blijft evenwel een militaire supermacht waarmee geen van de landen van Europa zich kan meten. De vraag naar de uitkomst van het politiek-economische hervormingsproces in de Sovjet-Unie blijft voorlopig onbeantwoord. De mogelijkheid van een dekolonisatieproces binnen de Unie kan niet worden uitgesloten. Samenwerking met onze Noord-Amerikaanse bondgenoten - in de Navo maar zeker ook in het zich verder verdiepende Helsinki-proces - blijft daarom van belang voor de stabiliteit in Europa.

In Moskou wordt ernstig rekening gehouden met het naderende einde van traditioneel gedomineerde internationale organisaties als Comecon en Warschaupact. Nu al bestaat het Warschaupact niet meer als militair samenwerkingsverband. De Oosteuropese landen schoeien hun defensie meer op een nationale leest. Opmerkelijk is dat vraagtekens worden geplaatst bij de euforie die aanvankelijk tot vergaande ontwapening leek te leiden. Over verdere stappen dan het CSE-verdrag is men, overigens niet alleen in Oost-Europa, terughoudend. Ook politiek lijkt het pact weinig toekomst te hebben. Bij de Duitse vereniging ging de DDR op in de Navo. Hongarije heeft besloten in 1991 uit het pact te treden. De Oosteuropese regeringen steken hun energie eerder in het zoeken van aansluiting bij Westeuropese organisaties dan in de reanimatie van een militair pact dat onder meer verantwoordelijk was voor de invallen in 1956 en 1968. Zo sloot Hongarije zich vorige week als 24ste lid aan bij de Raad van Europa. Andere Oosteuropese landen zullen volgen. De Europese Gemeenschap oefent een grote aantrekkingskracht uit. De Hongaarse premier Antall hoopt dat zijn land in 1995 rijp is om volwaardig lid te worden van de Europese Gemeenschap.

De Navo in de jaren negentig. Continuïteit en verandering

In de verklaring van Londen hebben de leiders van de Navo-landen de ontwikkelingen in de Sovjet-Unie en Oost-Europa verwelkomd en de lijnen uitgezet voor de aanpassing van het bondgenootschap. Deze verklaring, waarin vriendschap en samenwerking aan Oost-Europa en de Sovjet-Unie werd aangeboden, maakte het voor Gorbatsjov eenvoudiger het Navo-lidmaatschap van het verenigde Duitsland te verdedigen ten opzichte van zijn achterban. De ontwikkeling van de Navo in de jaren negentig zal worden gekenmerkt door zowel continuïteit als verandering. Bij continuïteit denk ik aan de intensieve politieke consultatie tussen zestien Westerse landen, de verbondenheid tussen Noord-Amerika en West-Europa en een zichtbare collectieve defensie-inspanning.

De belangrijkste verandering voor de Navo betreft de strategie. Hoewel het overleg hierover niet op korte termijn wordt afgerond, zijn de grote lijnen duidelijk. De huidige strategie van de 'flexible response' - en daarbinnen vooral de rol van de kernwapens - is gerelateerd aan een groot conventioneel overwicht van het Warschau Pact. De snelheid waarmee deze dat overwicht kon uitbuiten, liet de Navo weinig tijd om versterkingen aan te voeren. De overweging kernwapens in te zetten zou hierdoor al in een vroeg stadium van een conflict een rol spelen. Nu de dreiging van zo'n groot verrassend offensief is vervallen, kan de strategie worden aangepast. Met handhaving van hun oorlogsvoorkomende functies worden kernwapens - en ik gebruik nu de woorden uit de verklaring van Londen - 'truly weapons of last resort'. Het arsenaal aan Amerikaanse kernwapens in Europa kan daardoor aanzienlijk worden verkleind. De bezwaren die al bestonden tegen de nucleaire granaten voor de artillerie zijn sinds de revoluties in Oost-Europa eindelijk voor iedereen overtuigend. De Navo is van mening dat de nucleaire granaten uit Europa kunnen worden verwijderd. Ook de grondgebonden nucleaire raketssystemen voor de korte afstand hebben weinig toekomst in Europa. Ze zullen onderwerp zijn van de SNF-onderhandelingen. De vraag hoeveel en welke typen Amerikaanse kernwapens in Europa blijven, kan nu nog niet worden beantwoord. Dat het aantal kernwapens in Europa drastisch zal worden verminderd staat voor mij vast.

Ten behoeve van de conventionele verdediging worden nieuwe operationele concepten ontwikkeld. Daarbij wordt rekening gehouden met het toegenomen belang van crisisbeheersing nu de waarschuwingstijd sterk is toegenomen. Volstaan kan worden met aanzienlijk minder troepen dan voor-

heen. De Duitse minister van Defensie Stoltenberg heeft de verwachting uitgesproken dat in 1996 het aantal troepen op Duits grondgebied zal zijn gedaald van anderhalf miljoen naar vijfhonderdduizend. De Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Baker heeft verklaard dat hij een aantal van 195.000 man Amerikaanse troepen in Centraal-Europa als achterhaald beschouwd. Invloedrijke defensiespecialisten in de Verenigde Staten als senator Sam Nunn en oud-minister van Defensie James Schlesinger drukken zich duidelijker uit. Zij spreken van een reductie van de Amerikaanse troepen in Europa tot zo'n 70.000 à 80.000 man. Ook de Europese landen laten zich niet onbetuigd. Het Britse leger in Duitsland wordt gehalveerd en president Mitterand heeft zelfs duidelijk gemaakt dat Frankrijk bijna al haar troepen uit de Bondsrepubliek wil terugtrekken.

De Duitsers staan voor de opgave hun strijdkrachten binnen enkele jaren terug te brengen van zo'n 600.000 naar 370.000 man.

In alle Navo-landen bezint men zich op de nieuwe samenstelling van de kleinere krijgsmacht. Het is zaak dat de bondgenoten daarbij voortdurend met elkaar in gesprek blijven. Om deze gesprekken te structureren zijn ze opgenomen in het Navo-planningsproces. Elk van de lidstaten licht dit najaar de Navo-autoriteiten en de bondgenoten in over de stand van zaken bij het opstellen van de nieuwe defensieplannen. Deze aanpak heeft - nu alle landen tegelijkertijd hun organisatie aanpassen - meer zin dan de oude consultatieprocedure waarbij één land voor de groep trad, of anders gezegd, in het beklagdenbankje zitting nam. De kennis van de nationale plannen is een belangrijke hulp voor de Navo-staven die zich bezig houden met het ontwikkelen van nieuwe operationele concepten. Zo wordt momenteel door SACEUR geïnventariseerd op welke wijze de lidstaten kunnen bijdragen aan de vorming van multinationale eenheden.

Multinationale eenheden zijn bij verlaagde aantallen troepen een middel bij uitstek om het beginsel van collectieve veiligheid en risicodeling zichtbaar te blijven maken. Het opnemen van Amerikaanse en Canadese eenheden is daarbij van groot belang. In de huidige militaire structuur van de Navo staat multinationaliteit al hoog in het vaandel. Ik noem AWACS en ACE Mobile Force als voorbeelden van bestaande multinationale Navo-eenheden waaraan Nederland al geruime tijd bijdraagt. Uitbreiding van deze opzet benadrukt de bondgenootschappelijke solidariteit en draagt daarmee bij aan oorlogs-

voorkoming. Bij de vorming van een multinationalaal legerkorps ligt Nederlandse samenwerking met de Duitsers voor de hand. Niet alleen is de overeenkomst in materieel groot, ook de jarenlange intensieve samenwerking op de Noordduitse laagvlakte pleit ervoor. Samenwerking met andere landen sluit ik overigens geenszins uit.

Minister van Defensie
A.L. ter Beek tijdens het
uitspreken van zijn rede
(Foto: T. Remmers AVDKL)

Tot zover sprak ik over de verdediging van het Navo-verdragsgebied. Sinds de inval van Irak in Koeweit gaat veel aandacht uit naar bedreigingen buiten het verdragsgebied. 'De wereld wordt kleiner'. Deze uitspraak geeft naar mijn mening goed aan hoe zeer de economische en politieke belangen van Europa zijn verstrengeld met andere delen van de wereld. Voor deze realiteit kunnen we niet weglopen. Zoals in de Golf blijkt is het zenden van strijdkrachten soms het enige resterende middel om een agressor tot stoppen te brengen. Deze strijdkrachten kunnen - zoals nu het geval is - kracht bijzetten aan resoluties van de Veiligheidsraad.

Van diverse kanten is gepleit voor het aanpassen van het Navo-verdrag met 'out-of-area-operaties'. Ik ben daar geen voorstander van, zeker nu de Verenigde Naties beter functioneren dan ooit. Een poging de bevoegdheden van de Navo uit te breiden zal overigens het bondgenootschap eerder verdelen dan ver-

sterken. De opvattingen in de diverse lidstaten over dit onderwerp lopen immers sterk uiteen. Daarbij komt dat out-of-area-operaties van de Navo in de rest van de wereld op aanzienlijk minder steun kunnen rekenen dan VN-operaties waaraan de individuele lidstaten bijdragen.

Een Westeuropese bijdrage aan de VN kan in het kader van de West-Europese Unie worden gecoördineerd. Daartoe verzocht Nederland in augustus - samen met België - om de extra bijeenkomst van de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie van de WEU. De WEU-landen dragen inmiddels op niet onaanzienlijke wijze bij aan de militaire inspanning in de Golfregio ter ondersteuning van de resoluties van de Veiligheidsraad. De samenwerking ter plaatse verloopt, zoals ik vorige week van dichtbij kon meemaken, goed. Enkele WEU-landen die om uiteenlopende redenen niet militair vertegenwoordigd zijn in de Golfregio dragen op andere wijze bij aan de gezamenlijke inspanning. Een recent voorbeeld is het besluit van Luxemburg mee te betalen aan de Nederlandse levering van 50.000 chemische beschermingsuitrustingen aan Turkije. De Nederlandse maritieme presentie in de Golf - nu twee fregatten - zal worden uitgebreid met een bevoorradingsschip dat ook ter beschikking staat van onze partners. Het aantal Nederlandse militairen in de Golfregio komt daarmee op ruim zeshonderd. De Nederlandse regering is bereid een squadron F-16-jachtvliegtuigen te leveren ter effectuering van het VN-luchtembargo. Wanneer de Verenigde Naties overgaan tot het militair afdwingen van de Veiligheidsraadresoluties zullen we ons niet aan onze verantwoordelijk onttrekken en de Nederlandse bijdrage opnieuw bezien.

De veiligheidsdimensie van het Europese integratieproces

Het afgelopen jaar heeft de Europese Gemeenschap aan de doelstelling van de Interne Markt in 1992 die van de Economische en Monetaire Unie en de Politieke Unie toegevoegd. In een gemeenschappelijke brief spraken president Mitterand en bondskanselier Kohl zich de afgelopen zomer al uit vóór een gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid. De Golfcrisis heeft het debat over de veiligheidsdimensie van het Europese integratieproces midden in de actualiteit geplaatst. De Italiaanse minister van Buitenlandse Zaken De Michelis heeft een plan op tafel gelegd om de WEU te laten opgaan in de Europese Politieke Samenwerking. Van Eekelen heeft er vanmorgen ongetwijfeld over gesproken. Het voorstel is niet nieuw, maar verdient in de huidige politieke omstandigheden meer aandacht dan voorheen.

De Nederlandse regering beschouwt een gemeenschappelijk veiligheidsbeleid, waarvan op langere termijn ook het defensiebeleid een onderdeel zal zijn, als het sluitstuk van de Europese integratie. Door intensieve Europese samenwerking op het gebied van het veiligheidsbeleid wordt de Amerikanen getoond dat Europa - als economische wereldmacht - bereid is verantwoordelijkheid te dragen in internationale crises die zijn belangen raken.

Tijdens de intergouvernementale conferentie over de Europese Politieke Unie zal blijken welke marsroutes de verschillende lidstaten voor ogen hebben voor de ontwikkeling van een gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid. In de meeste hoofdsteden bestaan bedenkingen tegen het op korte termijn afstaan van nationale bevoegdheden op het gebied van het veiligheidsbeleid. Communautaire besluitvorming over het veiligheids- en defensiebeleid zal een zaak van de lange adem zijn. Voor de kortere termijn verdient de gedachte aan een rol van de EG op het gebied van de defensie-industrie zeker aandacht.

De Europese defensie-industrie is ter voorbereiding op 'Europa 1992' sterk in beweging. Wellicht vermindert de economisch gedreven internationalisering van deze industrietaak de bestaande bezwaren tegen opname in de EG. Politiek verdient de beteugeling van de wapenexport naar instabiele gebieden een hoge prioriteit. Eén blik op het wapenarsenaal van Irak leert ons een harde en niet licht te vergeten les. Nederland zal binnen de EPS initiatieven ontplooiën om te komen tot gezamenlijke en controleerbare normen voor de wapenexport.

Kenmerken van de toekomstige Nederlandse krijgsmacht

Als minister van Defensie sta ik voor de uitdaging de Nederlandse krijgsmacht aan te passen aan de nieuwe situatie zoals ik deze in mijn betoog heb geschetst. Inzet is een volwaardige Nederlandse krijgsmacht die in internationaal verband een verantwoorde bijdrage kan blijven leveren aan het handhaven van de internationale rechtsorde. Daartoe wordt de krijgsmacht opnieuw gestructureerd. Deze herstructurering gaat samen met een verkleining. Het wegvallen van de dreiging van een groot verrassend offensief door de Sovjet-Unie maakt deze verkleining verantwoord.

Het gaat echter niet alleen om vermindering. De onvoorspelbaarheid van de plaats en tijd van toekomstige veiligheidsrisico's stelt nieuwe eisen aan de krijgsmacht. De behoefte aan mobiele en flexibele eenheden stijgt.

De eenheden moeten kunnen optreden in wisselende internationale verbanden. Dit stelt hoge eisen aan de interoperabiliteit van het materieel en de training van het personeel. Middelen om eenheden snel te verplaatsen, eventueel zelfs buiten Europa, worden belangrijker. Daarbij wordt gedacht aan luchttransport maar ook aan amfibische vervoerscapaciteit. In de Defensienota zal ik aangeven op welke wijze wordt voorzien in deze behoefte.

De herstructurering en verkleining zijn het meest ingrijpend voor de landstrijdkrachten. Zee- en luchstrijdkrachten bezitten van nature al een grote mate van mobiliteit en flexibiliteit. Deze eigenschappen worden waar nodig versterkt. De waarde van zeestrijdkrachten bij crisisbeheersingsoperaties blijkt momenteel duidelijk bij de operaties in de Golf. Het wegvallen van de dreiging van een groot verrassend offensief door de Sovjet-Unie rechtvaardigt echter ook bij de marine en de luchtmacht een aanpassing van de omvang en organisatie.

De Nederlandse krijgsmacht beschikt over modern materieel. Of we nu spreken over fregatten, onderzeeboten, tanks, pantserwagens, jachtvliegtuigen of geleide wapens, al deze systemen voldoen aan hoge kwalitatieve eisen. Dat geldt ook voor het personeel. Ik besef dat van het personeel momenteel veel wordt gevergd. De ongewisse toekomst van de eigen eenheid en de onzekerheid over de verdere loopbaan stellen hoge eisen aan de militair in het algemeen en het kader in het bijzonder. Die onzekerheid is niet geheel weg te nemen. Veel beslissingen kan en wil ik niet nemen anders dan nadat ik daarvoor overleg heb gepleegd met onze bondgenoten.

Bij bezoeken aan onderdelen van de krijgsmacht kom ik steeds onder de indruk van de motivatie en vakbekwaamheid. Aan boord van onze schepen in de Golf heb ik vorige week met eigen ogen kunnen zien dat daar onder vaak moeilijke omstandigheden, u hoeft maar te denken aan een temperatuur van meer dan veertig graden, uitstekend werk wordt verricht. Mijn inzet is deze motivatie en vakbekwaamheid voor de Nederlandse krijgsmacht te behouden.

Een zorgvuldig personeelsbeleid en goede voorlichting over de veranderingen in de krijgsmacht zijn daarbij twee belangrijke instrumenten. Immers een krijgsmacht kan modern materieel hebben, zonder goed en gemotiveerd personeel zijn we nergens.

Slotopmerkingen

De Defensienota komt tot stand tegen de achtergrond van de politiek-militaire verhoudingen zoals ik U die vanmiddag heb geschetst. Er zijn - beweringen van het tegendeel te spijt - voldoende aanknopingspunten om een gedegen nota te schrijven. Die uitdaging heb ik aangenomen. De Defensienota zal het raamwerk bevatten voor een Nederlandse krijgsmacht die beschikt over hoogwaardig materieel en personeel. Een krijgsmacht waarmee Nederland een toereikende bijdrage kan leveren aan de handhaving van de internationale rechtsorde. De ontwikkelingen in de Golf hebben immers nog eens onderstreept dat deze nog ver van volmaakt is.

De ontwikkelingen op het gebied van vrede en veiligheid in het algemeen en de Nederlandse defensie in het bijzonder zullen de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap voldoende stof tot discussie blijven geven. Honderdvijfentwintig jaar na de oprichting heeft de vereniging, zoals vandaag blijkt, nog steeds voldoende brood op de plank. Ik wens de vereniging veel succes bij haar toekomstige activiteiten.

Bijlage 1

Programma van het symposium: 'Westeuropese veiligheid na 1992'

Ochtendprogramma:

- 09.30 - 09.55 uur Aankomst en koffie
- 10.00 - 10.05 uur Welkomstwoord door de voorzitter van de vereniging, Generaal-majoor G.J. Folmer
- 10.05 - 10.35 uur 'Westeuropese veiligheid na 1992: De strategische dimensie', door F. de Rose, Vice-president van het International Institute for Strategic Studies te Londen
- 10.35 - 11.05 uur 'Westeuropese veiligheid na 1992: Een bijdrage door de WEU', door Dr. W.F. van Eekelen, Secretaris-generaal van de WEU
- 11.05 - 11.30 uur Koffie
- 11.30 - 12.15 uur Vragen en discussie
- 12.15 - 12.30 uur Lunch

Middagprogramma:

- 13.30 - 14.00 uur 'Westeuropese veiligheid na 1992: De economische dimensie', door P. Dunker, Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken
- 14.00 - 14.15 uur Vragen en discussie
- 14.15 - 16.30 uur 'Westeuropese veiligheid na 1992: De perspectieven voor Nederland'.
In twee parallelsessies zal gesproken worden over dit onderwerp. Gekozen kan worden uit:

Sessie 1. Politiek-militaire aspecten

Voorzitter: H. Neuman
Forumleden: Defensiespecialisten van de Tweede Kamerfracties van CDA, PvdA, VVD en D66

Sessie 2. Industriële aspecten

Voorzitter: Mr. C. van Lede
Forumleden: Vertegenwoordigers van de defensie-industrie

- 16.30 - 17.00 uur 'Westeuropese veiligheid na 1992: De uitdaging voor Nederland', door A.L. ter Riet, Minister van Defensie
- 17.00 - 17.10 uur Afsluiting door de voorzitter
- 17.10 - Aperitief

Bijlage 2

Lijst van deelnemers aan het symposium 'Westeuropese veiligheid na 1992'

Deelnemer	Organisatie
Aarnhem L.J.H.A. van	Chef Staf Nationaal Logistiek Commando
Abeelen mr A.G.J. van Akkerman F.	De Regt Special Cable
Alers cadet-vaandrig J.J.	Defensie
Altena cadet-vaandrig E.R.	Defensie
Anderson J.M.	Radio-Holland Group
Andriessen J.H.J.	
Angenent W.J.	Defensie
Anscher Ikol A.A.H. ten	
Anthonyz Ikol b.d. W.F.	
Anthonyz mevr.	
Arns R.M.	Defensie
Asch H.M.J. van	CUC
Baal A.P.P.M. van	Landmachtstaf
Baalen mr drs J.C. van	Public Affairs Consultants
Baas ing A.H.	Delft-Instruments Electro-Optics
Bais K. mw.	ANP
Bakker M.M.	KVNRO
Bal cadet-vaandrig F.	Defensie
Bams cadet-vaandrig B.J.J.J.	Defensie
Bargerbos drs B.W.	Landmachtstaf
Barth drs D.J.	Directeur Algemene Beleidszaken, Defensie
Bastiaans J.P.J.	Nedinsco
Bazuin J.A.	Landmachtstaf
Beek A.L. ter	Minister van Defensie
Beerlage Ikol F.J.A.	Defensie
Belderbos ir C.M.N.	TNO/FEL
Berg cadet-sergeant C.A.M. van den	Defensie
Berg J.A. van den	
Berg J.M.J. van den	Algemene Rekenkamer
Berg ritm. M.R. van den	Opleidingscentrum Officieren
Berg S.R.C. van den	NWM De Kruithoorn
Bergeijk D. van Bergh	
drs H.J. van den	Alcatel Nederland
Berkhof Igen b.d. Prof. G.C.	Hoogleraar Strategische Studies
Berkelaar P.F.A.	Docent geschiedenis en maatschappijleer

Berlijn R.M.	Defensie
Bertholee maj R.A.C.	Landmachtstaf
Besselink F.J.	
Besten E.M.W. den	Defensie
Beukering kap A.J.A.	Hogere Krijgsschool
Bevers kol M.J.H.	Landmachtstaf
Bierhof drs J.S.J.	Defensie, Directie Voorlichting
Bierman ir Th.A.	Simmonds Precision
Bijl kol b.d. A.H.	
Bischot lkol b.d. S.H.	Defensie
Bisscheroux kap A.E.J.	Defensie
Blankestijn kol	Landmachtstaf
Blok kltz J.J.	medew. afd. toekomstvisie defensiestaf
Boer cadet-vaandrig H. de	Defensie
Boer cadet-vaandrig T. de	Defensie
Boer lkol J.J. de	Landmachtstaf
Bogaard drs W.J.	Fundamentele voorl. LUOS
Bohm Itz 3 kmr drs E.L.	Docent marinestafschool
Bonke drs G.H.J.	CMG Den Haag
Boog	
Booster C.	Coopers & Lijbrand Management Consultants
Borawitz ir W.C.	FEL/TNO
Bos D.H.W.	Defensie
Bos P.L.J.	Hogere Krijgsschool
Bosch lkol J.M.J.	Hogere Krijgsschool
Bosman H.	Centrale Bibliotheek KLu
Bot kap P.L.J.	Hogere Krijgsschool
Bouhuys J.E.C.	Opleidingscentrum Officieren K1
Boulavinov V.	Military air and naval attache USSR Embassy
Bours cadet-vaandrig M.	Defensie
Brabander cadet-vaandrig T.	Defensie
Brader P.	Defensieredacteur ANP
Brands sergeant maj C.	Limos
Breeuwsma cadet-vaandrig P.O.	Defensie
Bremer maj R.H.J.	Nationaal Territoriaal Commando
Brenn maj R.	Voorlichtingscentrum Berlin
Bridie D.M.	IBM Nederland
Broek H. van der	DAF SP
Broeks kap G.J.	Hogere Krijgsschool
Browne col N.H.J.	Canadian Forces Attache
Bruggenthijis J.B.J.	Groenpol Industrie Amsterdam
Brugman M.	EGM Ridders
Bruijn ritm J.C.H.	HOOS
Bruine genmaj b.d. A. de	
Brulot H.	Havam
Buijs cadet-vaandrig B.J.L.	Defensie
Bunnik drs W.J.M.	Directeur-generaal Personeel Min. van Defensie
Callenbach G.P.	Defensie
Carsten mr J.H.	
Ceschi M.C.Th	
Colijn cadet-vaandrig A.D.	Defensie

Cook ltcol	Britse defensie-attache
Coolen prof mr G.L.	Universiteit Amsterdam
Corten cadet-vaandrig E.W.M.	Defensie
Couzy genmaj H.A.	DMKL
Covers kap J.J.G.	Hogere krijgsschool
Cuyk J.A.	Luchtmachtstafschool
Dam J.S. van	Power Electronics
Dam R.S. van	Defensie
Damen T.F.	Docent Hogere Krijgsschool
Dankert P.	staatssecretaris van Buitenlandse Zaken
Davidson P.E.	NIID
Dekker J.L.	Landmachtstaf
Dekker lkol M.P.	Projectbureau Herstructurering
	Haagse KL-staven
Dekker mr P.	Defensie
Dekkert M.	RVU/Educatieve Omroep
Desbrest cap de fregate J.P.	Attache de Defense
Dibbetz ir J.H.	Directeur NIID
Diesch L.C.	Docent fundamentele voorlichting
	Defensie
Dieters genmaj b.d. H.	Defensie
Dietz L.E.	DAF SP
Dijk J.A.G. van	Digital Equipment
Dijkstra lgen b.d. C.J.	
Dis C.N. van	Lid Tweede Kamer der Staten
	Generaal
Doel M. van den	Defensie
Doorn C.	Sit-Parts International
Douma J.T.	Voorlichter KKSL
Driel kol b.d. P. van	
Droste cdre B.A.C.	Luchtmachtstaf
Dulleman W. van	DGM, Defensie
Duyverman S.D.	
Eekelen dr W.F.	Secretaris-generaal West Europese Unie
	DSM
Eekelen ir bgen b.d. H.M.M. van	OSL
Ego P.J.G.A.	Hogere Krijgsschool
Egter van Wissekerke lkol F.J.D.C.	Defensie
Elbrink cadet-vaandrig B.J.	Hogere Krijgsschool
Embree dr G.D.	Philips Crypto B.V.
Ende A. van de	Philips Crypto
Ende ir A.C.J. van den	
Engelbronner genmaj b.d. E.R. d'	SVBO
Epping ltzvck 2 oc P.H.	
Erp Taalman Kip bgen b.d. ir	Hoofdgroep Defensie-onderzoek
E.V. van	HKGRO/CLO
Evertse kap H.	Hydrauldyne Systems & Engineering
Eynden H. van den	Software Control Nederland
Eysink ing F.J.	Hogere Krijgsschool
Feenstra kap A.W.P.	KV Ons Leger
Ferwerda J.D.	
Fieyra J.	
Floor cadet-vaandrig H.A.	Defensie
Folmer genmaj G.J.	plv. Bevelhebber der Landstrijdkrachten

Folmer-de Kleyn mevr. A.C.	Bevelhebber der Zeestrijdkrachten
Foreest vadm Jhr. H. van	Defensie Attache Ambassade BRD
Frank lkpt D.	NIID
Fransen mevr. C.M.	Tweede Kamerfractie CDA
Frinking A.B.M.	HAVAM
Geel H.	Defensie
Geldorp maj P.C. van	Defensie
Gerritsen cadet-vaandrig A.A.W.M.	Defensie
Gerritsen E.J.	NLRGL
Gielkens ir J.W.	Defence Affairs DSM
Gijsbers lgen b.d. A.W.T.	Defensie
Ginhoven R.C.M. van	Vredestein Icopro
Goor vdg L. van de	Defensie
Gorissen lkol P.W.	afd. Verificatie Min. van Defensie
Gouman cadet-vaandrig G.J.	Defensie
Graaf G. de	Datex
Graaf W. de	Defensie
Graaff gen P.J.	Chef Defensie staf
Groot elt V. de	KKSL
Groot J. de	Wethouder Harderwijk
Grutzmacher kol b.d. ir E.	Defensie
Haar drs W.H.M. de	Robert Regout
Haas drs tlnt M. de	Landmachtstaf
Hakkert kolmarns b.d. A.J.	Zeewezen
Hameleers genmaj N.M.M.L.	HQ AFCENT
Hanselman K.	MkTware
Hardenbol ritm J.	Hogere Krijgsschool
Hartog kol b.d. H.J.	Consultant
Hasselaar P.C.A.	Volmac
Havenitz ir A.K.	Defensie
Heest D.	Het Parool
Heikoop kol P.S.	Nationaal Territoriaal Commando
Hellenbrand drs vdg R.M.	KKSL
Helwegen cadet-vaandrig J.M.J.T.	Defensie
Hemmes genmaj b.d. R.W.	Defensie
Hendriks cadet-vaandrig S.A.M.	Defensie
Hendriks P.C.M.	AFMP
Hengel W. van	Reformatorsch Dagblad
Herben M.	Defensiekrant
Heuvel H. van den	Directie Voorlichting Defensie
Heuvel kap C.J.M. van de	Hogere Krijgsschool
Heuvel L. van den	Defensie
Hiddema kol b.d. H.W.	Defensie
Hijum cadet-vaandrig L. van	Defensie
Hoedemaker L.	Radar en Communicatie FEL-TNO
Hoek ir D.J. van den NLR	
Hoekendijk lkol D.W.	Docent Operatiën Hogere Krijgsschool
Hoeks drs Th.W.M.	Staf KMA
Hoelzken cadet-vaandrig J.	Defensie
Hoenkamp, mr. C.M.J.	Defensie
Hoevenaar cadet-vaandrig V.A.M.	Defensie
Hof ltzsd 3 kmr P.D.	SVBO
Hofstra ir F.	Defensie
Hogenbirk bgen F.L.	C-LLC

Hollander mr j.	St. Maatschappij & Krijgsmacht
Homan kolmarns mr drs C.	Instituut Clingendael
Hoof ritm S.M.M.	Hogere Krijgsschool
Hoog lkol b.d. M.C. van der	
Hoog-Hofenk drs G.A. de	DGEF/DFEZ/H-BT
Hoogeland F.W.	KIM
Hoogenboom kap W.S.R.	Hogere Krijgsschool
Hoogerwerf L.	Landmachtstaf
Hoogland kap E.N.W.	Opleidingscentrum Officiëren KL
Hoop Scheffer J.G.N. de	Oud PV NAVO
Hosson drs G.J. de	HBBO-KM
Houba mr Th H.R.M.	Defensie
Hout A.J. van der	Otrinco
Houten E.A. van	ICL Nederland
Hozee E.L.	
Hummelen maj. J.A.	HOOS
Huyser drs R.W.	DGEF/DFEZ/Plannen
Huyser gen b.d.	
G.L.J.	
Hylkema drs A.S.W.	Oud Chef Defensie Staf
	Nort. Atlantic Technologies
	Internationaal
Iersel drs A.H.M. van	Militair Pastoraal Centrum
Jaeger kap E.C.M. de	Hogere Krijgsschool
Jager G.H. de	Opleidingscentrum Officiëren KL
Jager R.A.	Noratech
Jansen ir H.J.	Ned. vertegenwoordiger NACISA
Jansen mevr. M.C.	Rank Xerox
Janssen cdre b.d. H.J.L.	
Janssen kap J.A.C.G.	OCOSD
Jeurissen lkol W.J.Th.M.	Landmachtstaf
Jobse R.	Raad voor het Defensieonderzoek
Jong dr G.F.A. de	VNO
Jonge cadet-sergeant L.F.M. de	Defensie
Jonge J.A. de	
Jonge-de Loos M.E.	
Joustra E.W.	Volkskrant
Kagenaar bgen b.d. ir C.	
Kamminga W.	
Kampen H.S.N. van	RMO Werkspoor Services
Kamphuis drs P.H.	Landmachtstaf
Kamphuis lkol M.H.	Hogere Krijgsschool
Kampstra A.J.	KMA
Karssing kol J.R.	DPKL
Kautz H.	Landmachtstaf
Kerkum bgen b.d. P.C. van	
Kidjo kap arts R.	Defensie
Kik cadet-vaandrig H.H.	Defensie
Klabbers S.C.J.	Opleidingscentrum Officiëren KL
Klappe kap B.F.	Landmachtstaf
Klein Breteler mr H.D.W.	Unisys Nederland
Kleingeld cadet P.C.	Defensie
Kleyn J.H.	Defensie
Kloeg P.A.M.	Northag
Kluck ing W.A.M.	NIID
Kluck mr Th.C.M.	Defensie

Knaap kltz W.J.J. van der	Marinestafschool
Knoop H.J.M.J.	medewerker PV-NAVO
Knoppien Kolmarns A.H.P.	Vz KVMO
Koen D.	Fokker Aircraft
Koertshuis ltz sd 3 mr D.C.	DMKM
Kohnstamm M.	European Research Associates
Kok Kolmarns b.d. A.G.C.	
Kooistra drs vdg P.	LIMOS
Kool lkol Ch.J.	medewerker toekomstvisie
	defensiestaf
Koop G.J.	DGO 4 Div
Koopman A.	ISS
Koppe maj A.	Opleidingscentrum Officieren KL
Kornet A.J.	
Koster bgen B	HONS
Koster K.	AMOK
Koumans H.A.	NACISA
Kraak A.F.	Vz KNVRO
Kraft van Ermel M.A.	HOT/HSBP
Kraima N.	PTT Telecom
Krale maj b.d. R.J.	Defensie
Kramer A.H.	Unysis Ned.
Kreeke G.S.	Correspondent De Telegraaf
Kroesen J.A.	Digital Equipment
Krol mevr.	Defensie
Krook D.	NIID
Kruidenier J.C.	Hogere Krijgsschool
Kruif kap M.D. de	Hogere krijgsschool
Kruiff W.J.M. dl	KMA
Kruif bgen T. de	Directeur Hogere Krijgsschool
Kwint cadet-sergeant M.E.	Defensie
Laan drs S. van der	Defensie
Laan bgen b.d. ir G.M. van der	Defensie
Laan P. v.d.	Landmachtstaf
Laanstra kol A.	CVKL
Lafeber cadet-vaandrig F.G.	Defensie
Lagas T.	Dagblad Trouw
Lagerberg cadet-vaandrig J.H.A.	Defensie
Lambrichts lkol P.J.J.	Hogere Krijgsschool
Lange cadet-vaandrig L. de	Defensie
Langejan kap M.L.J.	Defensie
Laros ir W.P.J.	Kon. Mij. 'de Schede'
Lede mr C. van	VNO
Leenheer B.	Centrale Bibliotheek KLu
Leertouwer R.A.F.	Defensiestaf
Leeuwen D.A. van	ICL Nederland
Leeuwen G.G.M. van	medewerker PV/NAVO
Leeuwen kol b.d. ir A.P.J. van	Defensie
Leeuwen lkol A.P.J.	Defensie
Leinweger B.J.	Schreiner & Co.
Lek vdg van der	Defensie
Lelkes cadet-vaandrig M.G.	Defensie
Lely C.W.A.	Fokker
Lenten J. van	
Lettinga G.	KVNRO

Leur F.P. de	Munsters HMC
Lieshout maj P.G.M. van	Opleidingscentrum Officieren
Lijmbach M.	Adviesraad Vrede & Veiligheid
Lindner sbna mr G.L.	Defensie
Lintelo cadet-vaandrig A.C. te	Defensie
Lodders kol J.N.	Commandostaf
Looijmans cadet-vaandrig R.C.J.	Defensie
Loon H.F. van	'Armed Forces Journal Int.'
Loon kap A.J.H. van	Hogere Krijgsschool
Loos lgen b.d.	Radio Holland Group
Loukes elnt drs P.L.J.	Limos
Louw kap J.A. van der	Hogere Krijgsschool
Louwerse lgen W.C.	Bevelhebber der luchtstrijdkrachten
Lubbers dr J.H.	oud ambassadeur
Luijckx J.L. Mw.	freelance journaliste
Luijten kap R.H.C.	Hogere Krijgsschool
Lutgert W.H.	bibliothecaris
Maarleveld F.	Opleidingscentrum Officieren KL
Maas cadet-vaandrig J.W.	Defensie
Mabesoone W.C.	Instituut Clingendael
Maessen dr P.	Directie Voorlichting Min. van
	Defensie
Maijers kap H.J.	Hogere Krijgsschool
Mallant kolmarns H.T.F.M.	Marinestafschool
Maris genmaj b.d. ir P.W.	Lid Eerste Kamer der Staten
	Generaal
Massop cadet-vaandrig H.B.M.	Defensie
Meeberg drs H.M. van de	HPEA/MID-CO
Meerts drs P.	Instituut Clingendael
Meeuwesen G.P.J.	Opleidingscentrum Officieren KL
Meijer drs T.D.J.	DMKL
Meijer J.M.	Digital Equipment
Meris lkol b.d. F. de	Defensie
Mes ritm W.A.	Hogere Krijgsschool
Meyer F.H.W.M.	KLM Royal Dutch Airlines
Minnaar G.G.	Radiall
Mitchell kol W.H.	Militair attache USA
Mohlmann maj J.H.	sprekerspool Min. v. Defensie
Mojet G.L.	Munters Nederland
Mollema maj A.R.	EOV, KLu
Morel J.J.H.	
Muller Y.F.	UCN Aerospace
Munnich maj R.P.G.H.	Luchtmachtstaf
Muntjewerf ir J.J.	Maritiem research Inst. Ned.
Mus mr J.B.	Defensie
Muyzenberg ir L. van den	H.B. Mynard (directeur) London
Neden kol b.d. drs J.W. van	Defensie
Neuman H.	Directeur Instituut Clingendael
Nieuwenhoff cadet-vaandrig L.	Defensie
Nijenhuis K.E.T.	Opleidingscentrum Officieren KL
Nijman J.	
Nix lkol R.J.	Hogere Krijgsschool
Noordanus ritm G.H.J.	Hogere Krijgsschool
Noordermeer R.P.	DPKL/IRP
Noordhoek H.R.	S3-12 Painfbrig

Nugteren cadet-vaandrig A.S.C.P. van	Defensie
Ommen drs A.F. van	Binnenlandse Zaken
Ooms dr A.J.J.	Ned. Delegatie Conference on Disarmament
Oonincx cdre b.d. A.T.M.	Defensie
Oorburg D.	Siemens Nederland
Oostenbrugge kol J.A. van	C-OCI
Opdorp ritm G.J.M.	Hogere Krijgsschool
Oppenort maj P.G.M.	Hogere Krijgsschool
Oppen genmaj b.d. L.P. van Ormond van	Algemeen Dagblad
Osch maj A.G.D. van	Hogere Krijgsschool
Osten-Offers drs M.Th.	Directie Voorlichting
Otterloo lkol E.G.M.	Hogere Krijgsschool
Oudwater lkol A.	Landmachtstaf
Ouwehand W.C.	MID/KM
Pasman dr ir H.J.	PML
Pastoor cadet-vaandrig J.H.	Defensie
Patijn mr M.	Secretaris-generaal Min. van Defensie
Pelt drs W.	R&D Coördinator DMKM/WCS
Perik G.J.H.	AB BOFORS kantoor Nederland
Pernis M.C.J. van	Siemens Nederland
Peters W.	
Petersen cadet-vaandrig B.F.	Defensie
Pijnappels J.A.	RMO Werkspoor Services
Ploeg cadet-vaandrig L.J. van der	Defensie
Poortman ktz b.d. J.N.	Defensie
Princen drs F.J.J.	DAB, Min. van Defensie
Pronk cadet-sergeant J.E.	Defensie
Proost ir L.M.A.	Nederlands Inkoopcentrum (NIC)
Putter cadet-vaandrig D.A.A. de	Defensie
Putter ir R.J. de	Signaal-Usfa
Raay cdre b.d. ir W.J.A.	Holland Signaal
Rakers D.J.	Tresco Consultants
Rappard lkol J.H.T.	Nationaal Territoriaal Commando
Rede commandeur b.d. J.H. van	Vz Onze Vloot
Regt kap D. de	MGD
Reitsma bgen R.	Landmachtstaf
Renaldel de Lavalette Mevr. C.	Stichting Vredes Politiek
Rens lkol A.	HPL/CAV
Reuling cadet-vaandrig A.H.W.M.	Defensie
Reuver M.H.C. de	Hogere Krijgsschool
Reynen G.H.M.	Vereniging Indië - Veteranen
Rhaesa kol J.C.W.	Directeur Luchtmacht Stafschool
Rijke R.	BSO
Rijken A.	KMA
Rijken van Olst mr H.	Univ. van Amsterdam
Rijn lgen b.d. W. van	Oud BLS
Robbemond R.	Landmachtstaf
Romeny E.F.	Smid Internationale
Rommelse P.J.	KL
Rooij A.E. de	DMKL
Roolvink lkol ir P.A.	Sprekerspool Min. van Defensie

Roos drs J.J.	NIID
Roos lgen b.d. J.G.	voorzitter Kon. Vereniging 'Ons Leger'
Rooyen J.J.J.A. van	Stichting Vredes Politiek
Rose F. de	Ambassadeur de France, IISS
Rozeboom kol drs R.H.	Instituut Clingendael
Ruijs bgen ra D.	DEBKL
Ruiter KTZA drs B. de	Defensie
Ruiter kap J.C. de	Hogere Krijgsschool
Ruiter lkol J.A.C. de	Hogere Krijgsschool
Ruiter R.	Cocoon Holland
Sakkers kol G.	coördinator nationale planning Defensiestaf
Savornin Lohman Jhr. Mr. J.P. de	Buitenlandse Zaken
Schaberg ritm P.J	Defensie
Schaik R.G. van	Signaal-Usfa
Schaik T. van	TOPPS
Schee drs S.H. van der	KNMB/PRO REGE
Schee ltz sd 3 drs P.F.	DMKM
Scheffer ritm R.H.M.	Hogere Krijgsschool
Schenk P.	Mercedes-Benz Nederland
Schenkers maj H.M.	Nationaal Territoriaal Commando
Scholte kltz b.d. H.W.F.	
Scholten dr G.H.	
Schot ltz 2	KIM
Schotman F.H.	Opleidingscentrum Officieren KL
Schouten kol b.d. E.G.A.	voorzitter Ned. Officieren Vereniging
Schreuders C.P.	Communication Advice & Ventures
Schrijvers lkol G.H.A.	Luchtmachtstaf
Schroder kltz J.W.	sprekerspool Min. van Defensie
Schuiten W.P.J.	Defensie
Schulte bgen b.d. A.W.	Armex Defensiemagazine
Schutte ltzt 3 ir J.F.	DMKM
Schuurman R.A.	Defensie
Selles lkol P.E.	KMA
Siccama dr J.G.	Instituut Clingendael
Sienkiewisz lcol B.	Military Attache Polish Republic
Siersema E.M.	NIID
Simonis mr kltz R.P.	Marinestaf
Slemmer R.	PTT Contest
Slezak maj F.	St-4 div.
Slootmaker kol	Defensie
Slot lkol H.J.	Geneesk. Dienst KI
Smeets G.M.W.	Digital Equipment
Smels maj A.J.M.	Defensie
Smit cadet-vaandrig B.G.	Defensie
Smit J.C.C.	v.d. Giessen de Noord Marinebouw
Smit S.H.B.J.M.	11 Painbat
Smit W.J.	PTT Telecom
Smith kol b.d. J.L.	Defensie
Smits A.F.M.	Defensie
Snapper dr F.	
Snels maj A.J.M.	C-SIO OC Int
Snijders lkol H.H.A.	Opleidingscentrum Officieren KL

Snijdewint Ikol b.d. H.F.J.	Defensie
Snoep B.	AFMP
Soetens H.W.	Hollandse Signaalapparaten
Sol kap J.M.	COKL
Sombroek ir L.	Nationaal Lucht- en Ruimtevaart Lab.
Soulsby J.R.	Logica
Speetjens elt D.L.J.	DMKL
Spek J. van der	
Spiegelenberg genmaj b.d. J.B.	Voorzitter Kon. Ned. Ver. Onze Luchtmacht
Spiekerman van Weezenburg	
bgenmarns R.	Secretaris Militair Comite NAVO
Spithout Itza 2 H.A.	KIM
Spoeh ir P.	FEL-TNO
Sportel H.	Defensie
Sprengers kap J.	KKSL
Stahl ktz b.d. H.W.G.	Munters Nederland
Stam A.	
Steegestra Ikol A.	4 Div
Steenbergen ir E.J.L.	NIID
Steer A.J.	NKF Kabel
Stoffels kol J.	Landmachtstaf
Stroucken maj J.W.	Sprekerspool Min. van Defensie
Stumpers J.H.M.	KL
Sturier J.S. de	Defensie
Sturm genmaj M.	DEBKL
Tabak W.J.	Defensie maandbladen
Talloon P.J.R.	Defensie
Tanamal P.M.	
Tans Ikol A.J.	Defensie
Teitler Prof dr G.	KIM
Tempel H.H.P.M. van den	Opleidingscentrum Officieren KL
Teunissen cadet-vaandrig J.E.	Defensie
Thijssen J.	Digital Equipment
Tillson maj S.E.	US Army
Timmer maj ir H.	DMKL
Timmer L.F.	Afdeling Industriële Coördinatie
	DGM
Timmers J.	Pers Unie
Tjepkema kol A.C.	Opn CLO
Tjerckstra maj G.W.Tj.	Landmachtstaf
Toma R.J.W.	Landmachtstaf
Tomasso bgen E.P.B.	43 Pantserinfanteriebrigade
Toorn ing J. van der	Philips Export
Traa mr M. van	Tweede Kamerfractie PvdA
Trommelen vdg R.O.J.	Defensie
Troost mr W.	Public Affairs Consultant
Tuin cadet-vaandrig P.G. van der	Defensie
Tuinte H.T.M.	Tuinte
Turnhout Itz C.	KIM
Uum drs E.J.L. van	KIM
Val J.B.	INGRES
Valderen genmaj b.d. J.P.H. van	Defensie
Valentijn M.D.	Marinestaf

Valk lgen H. van der	Directeur-generaal Materieel Min. van Defensie
Vandeberg lkol drs H.H.K.	sprekerspool Min. van Defensie
Veeger R.	
Veelen M.A. van	Hoofd Bureau operatie staf CLO-KLu
Veen drs J.B.	Secretaris Adviesraad Vrede & Veiligheid
Veening O.W.	IBM Nederland
Veenstra P.	BSO Aerospace Systems
Veenvliet W.J.	Defensie
Veer ir P.K. ter	Tweede Kamerfractie D'66
Velde drs J. van der	HSW/MID-CO
Veldkamp drs C.C.J.	KIM
Vellekoop ir R.	VIMAC Consultancy
Vels R.J. van	C-11 Painfbat
Verbeek D.A.	Defensie
Verheijen J.P.	Munster HMC
Verheijen lgen J.P.	Inspecteur Generaal der Krijgsmacht
Verkuil lkol b.d. M.L.	
Vermeij kap A.T.	Hogere Krijgsschool
Vermeulen kap W.H.J.M.	Hogere Krijgsschool
Vermeulen lkol J.L.R.M.	Hogere Krijgsschool
Vermeulen maj L.	Hogere Krijgsschool
Verschoor litzvk 2oc P.H.	SVBO
Verschoor vdg T.H.	Hogere Krijgsschool
Verstegen C.A.J.	parlementair redacteur
Verwer cadet-vaandrig J.M.	Defensie
Vis K.	Fokker Aircraft
Visser H.	Luchthaven Schiphol
Visser Th.J.	Directie Voorlichting Min. van Defensie
Vliet C.J.M. van	Min. van Binnenlandse Zaken
Vliet H.J. van	bureau OPL PL OCMGD
Vlugt mr J.J. van der	Directie Voorlichting Min. van Defensie
Vogel bgen b.d. J.C.A.C. de	Hoofdredacteur Militaire Spectator
Volkers kol H.J.	IGDKL
Voorst tot Voorst mr B.J.M. Baron van	Staatssecretaris van Defensie
Voort B. van der	KKSL
Vos A.Q.G.	bibliotheek OCTD Utrecht
Vos vdg E.G.	Hogere Krijgsschool
Vosters A.P.G.	DMKLu
Vree kol B.G. de	Hogere Krijgsschool
Vrenken lkol F.J.M.	Hogere Krijgsschool
Vries J.W. de	BSO/Aerospace & Systems
Vries W.J. de	Rohde & Schwarz Ned
Vroegindewey cadet-vaandrig M.H.	Defensie
Vuren cadet-vaandrig E.H. van	Defensie
Waaij C.F. van	Landmachtstaf
Wagemakers kol C.G.C.Th.	KMA
Wagner cadet-vaandrig R.	Defensie
Wal cadet-vaandrig A.G. van der	Defensie
Walkling maj C.	Hogere Krijgsschool

Walraven dr ir P.Z.	HDO-TNO
Walthuis genmaj b.d. W.	Defensie
Waning ktz b.d. J.J.W. van	DAF
Weber kol b.d. E.	Radio Holland Group
Weers kol b.d. M.W.A.	Defensie
Weijde P.J. van der	The MacNeal-Schwendler Company
Weisglas drs F.W.	Tweede Kamerfractie VVD
Weller maj b.d. J.	Defensie
Wendel sbn b.d. ir J.A.W.C.	Radio Holland Group
Werij J.J.M.	Opleidingscentrum Officieren KL
Wesseling lkol b.d. F.	Defensie
Wessels H.J.	Communication Advice & Ventures (CAV)
Westerhuis bgen E.N.	plv DGWT
Wetselaar maj T.F.	Landmachtstaf
Wiggen kap O.P. van	HMV HKS
Willkommen	Bondsrepubliek Duitsland
Wilmink lgen M.J.	Bevelhebber der Landstrijdkrachten
Winckelmolen lkol P.M.C.	Hogere Krijgsschool
Wind P.C. de	Lid. Kon. Ver. 'Ons Leger'
Woerkom V.G.J. van	Defensie
Woerlee bgen b.d. M.G.	Defensie
Wolffelaar J.E.A. van	HBI/MID-CO
Wolkers G.J.	CLS
Ybema dr S.B.	Directeur Juridische Zaken
Zaalberg kol arts G.S.D.	Min. van Defensie
Zelm ir M. van	Geneeskundige dienst KL
Zeschau Oberstleutnant B. von	Chemische Research Pr. Maurits lab
Zuijdham cadet-sergeant J.D. van	TNO
Zwarte M.P. de	Duitse liaison Officier, Staf 1 lk
Zweerts mr R.W.A.	Defensie
Zwet drs R.M. van	Motorola
	DGM Min. van Defensie
	Secr. A&O-fonds, sectie militairen

Bijlage 3

Verklaring van regelmatig gebruikte afkortingen

CVSE	-	Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa
EG	-	Europese Gemeenschap
EGKS	-	Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal
EIB	-	Europese Investerings Bank
EMU	-	Europese Monetaire Unie
EPS	-	Europese Politieke Samenwerking
EPU	-	Europese Politieke Unie
EVA	-	Europese Vrijhandels Associatie
G-24	-	Groep van 24 rijke landen
GATT	-	General Agreement on Tariffs and Trade
IGC	-	Intergouvernementele Conferentie
		IGC-I ter voorbereiding van de EMU
		IGC-II ter voorbereiding van de EPU
WEU	-	Westeuropese Unie

Bijlage 4

Informatie over de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap stelt zich ten doel, het bevorderen van de krijgswetenschap in de ruimste zin.

Voor het verwezenlijken van die doelstelling worden bijeenkomsten georganiseerd waar inleidingen worden verzorgd door deskundigen van binnen- en buitenland. De tekst van de voordrachten wordt met uitgebreide samenvattingen van de discussies gepubliceerd in het verenigingsorgaan 'Mars in Cathedra'. Daarnaast geeft de vereniging het maandblad 'Militaire Spectator' uit.

Voorts bekostigt de vereniging, daartoe mede in staat gesteld door subsidiëring door Defensie, de bijzondere leerstoel in het militaire recht aan de Universiteit van Amsterdam.

Ook kent de vereniging jaarlijks een prijs toe voor de beste scriptie van een cadet aan de KMA en een adelborst aan het KIM, die door de voorzitter van de vereniging wordt uitgereikt.

Vervolgens beloont de vereniging publicisten die zich hebben onderscheiden met artikelen e.d., op het gebied van de verenigingsdoelstelling, met het toekennen van de Militaire Spectator legpenning.

Al deze activiteiten worden mogelijk gemaakt door de leden van de vereniging. Om het voortzetten van dat alles te kunnen verwezenlijken is het gewenst dat het ledental op peil wordt gehouden en zo mogelijk wordt vergroot.

Indien U nog geen lid bent van de vereniging kunt U dat worden voor f 30,- per jaar.

Leden woonachtig in het buitenland betalen f 40,- per jaar.

U ontvangt daarvoor Mars in Cathedra én de Militaire Spectator.

Voor meer informatie kunt U zich wenden tot de secretaris van de vereniging:

Drs. F.J.J. Princen

Peuleyen 164

2742 EP Waddinxveen

